

hit

Pavao
Pavličić

Eter

Pavao Pavličić
Eter

JEDAN

Dok su se vozili kroz drvored kestenova koji je već bio gotovo sasvim crven, Marijan Berak je smanjio gas, pa se malo pognuo nad volanom, da bi bolje vidio kuću. Prozor je bio u prizemlju, a rolete na njemu već su bile podignute, premda još nije bilo sedam. Lovro je odmah opazio što se događa

- Aha - kimnuo je.
- A kako tu stoje stvari? Ništa novo?
- Ništa - odmahnu Berak glavom.

Iza onoga prozora živjeli su njegova bivša žena i njegov sin. Rastao se sa ženom prije godinu dana, ali još nisu bili formalno razvedeni. Na prozoru je nekada i on stajao i gledao kestenove.

Neko vrijeme vozili su se u tišini. Berak je kod Ekonomskog fakulteta skrenuo lijevo, vozio neko vrijeme kraj sportskih terena na Sveticama, a onda zašao u Maksimirsku. Sunce je sjalo i bilo je ugodno putovati po takvom danu. Kad su se već približili Dubravi i istočnom izlazu iz grada, Lovro ga upita:

- Dobro, jesi li ti njima uopće javio da mi dolazimo?
- Nisam - huknu Berak. - A što ću im javljati? Pa, poznajem tamo ipak dovoljno svijeta, lokalne radio stanice bile su neko vrijeme moja specijalnost. Osim toga, znaš i sam da je sve to prilično neformalno. Nisam htio da ispadne kao da nas naši šalju da o tome napravimo reportažu, jer to su onda prilične komplikacije, i odmah se svi ukoče. Najbolje je da idemo na privatne veze, tamo je i Vodopija, on je sad šef. Ako nam oni uopće mogu pomoći u ovome što nam je potrebno.
- To se baš i ja pitam - reče Lovro dok su se približavali Sesvetama.
- Jer, ako ćemo pravo, privatnici koji emitiraju svoj radio-program zapravo su konkurencija lokalnoj radio-stanici. I zašto bi nam onda ovi u lokalnoj išli na ruku?
- Ne vjerujem da je to tako drastično - reče Berak, kašljući od prve jutarnje cigarete i škiljeći zbog sunca koje im je udaralo u oči.
- Mislim, ako je istina sve ono što si mi pričao, i ako je istina sve ono u Papićevom filmu. Svi ti seljaci što emitiraju svoje želje i pozdrave, radio-drame i šta ti ja znam. Ako je sve to tako...
- Tako je - reče Berak.
- Ako je tako - rezonirao je Lovro - onda sam siguran da ih ovi u lokalnoj baš i ne mirišu.

- Ti si cinik - nasmiješi se Berak. - Predugo radiš u novinarstvu.
- Neću dugo, ako statistike ne lažu - kaza Lovro zamišljeno. - U ovoj profesiji čovjek rikne prije pedesete, tako barem kažu. Premda, kad pogledaš našu redakciju, neki nikako da odapnu, premda su statistički već odavno mrtvi. Možda su i stvarno, samo se prave živi, a?

- Mračan si mi - reče Berak.

- Nego - uozbilji se Lovro dok se Marijan Berak i dalje smijao - kako ti misliš da mi to furamo? Strogo dokumentarno?

- Više kao fičer - smješkao se Berak kiselu. Kao dokumentarnu dramu. To se danas traži.

- A tko će ti dati fabulu?

- Pa, smislit ćemo nešto na licu mjesta, kad vidimo kako izgledaju svi ti ljudi.

- Uf, uf, uf - protezao se Lovro na suvozačkom sjedalu. - U što sam ja uložio svoj godišnji odmor! U neke improvizacije.

- A u što bi ga inače uložio?

- Improvizirao bih nešto s nekim mačkama.

Bilo je tako toplo da je Berak malo otvorio prozor. Sad više nisu išli ravno prema suncu nego malo sjeveroistočno, pa je sunce udaralo više u Lovru. Mali "renault" kao buba se zavukao među raskošne prigorske vinograde.

Glavna ulica u Kalmanvaru izgledala je kao blizanka one ulice kojom su se vozili izlazeći iz Zagreba, tako da je Berak gotovo počeo pogledom tražiti poznati prozor. Drvored je završavao na mjestu gdje se ulica malo spuštala i širila u prostrani trg. Kuće su na tome trgu bile žute, kao da se netko osobito trudio da budu u tonu s jesenskim kestenovim lišćem. Takva je bila i zgrada u kojoj se nalazila lokalna radio-stanica, uredništvo mjesnih novina, još neki komiteti, konferencije i takve stvari. Crne ploče sa zlatnim slovima bljeskale su na suncu.

Portir ih je uputio na prvi kat, čim je čuo da su iz Zagreba i da traže druga Vodopiju. Na stubištu je bio zelen tepison i bilo je dosta nekakvog bilja, pa je Lovro kimao glavom i pipkao listove, a zatim pogladio svoje serdarske brčine. O tim se brkovima mnogo pričalo u redakciji; govorilo se da mu više nitko ne bi prepoznao glas kad bi ih obrijao.

Tajnica je s nekim razgovarala na telefonu, a iz susjedne, nešto veće sobe, u kojoj je bila redakcija, nije se čulo ni tipkanje pisaćih strojeva, ni zvonjava telefona, samo vrlo živahan ali nekako prigušen razgovor.

- Nećeš zaviriti tamo? - upitao je Lovro dok je tajnica još telefonirala.

- Neka - reče Berak. - Prvo glavni.

Tajnica je izgledala zabrinuta. Odmah se sjetila njihovih imena, malo se ušeptrljila.

- Morat ćete malo pričekati - reče. - Imamo tu nekih. Drug Vodopija upravo ima jedan važan razgovor. Izvolite sjesti.

Lovro odmah sjede, a Berak ode do prozora. Drug Vodopija bio je čovjek od karijere. Počeo je kao nastavnik gimnastike, pa su ga izabrali u komitet, pa je postao sekretar komiteta, pa je prešao u Socijalistički savez, sad je bio šef Informativnog centra, a uskoro će biti još i nešto više. Vani, na trgu, bilo je malo svijeta. Još se sjedilo pred glavnom kavanom, domaćice s ceckerima vraćale su se s tržnice. Iza kuće nazirali su se pitomi brežuljci na kojima je u to doba godine najljepše.

Vrata Vodopijine sobe malo su se odškrinula. Čulo se kako Vodopija iznutra nešto govori nekome tko se, očito, već nalazi na vratima. Ton je bio oštar, potmuo: nije tu bilo vike, samo neko tiho zujanje, kao zujanje žice koja tek što nije pukla.

Onda su se vrata otvorila do kraja i iz sobe je izašao zajapuren i mršav mladić. Kad ga je spazio, Lovro je odmah ustao sa stolice na kojoj je do tada sjedio zabavljajući tajnicu.

- A, tako! - reče. - Ti si ta važna stranka zbog koje mi ovdje dreždimo, a, mali?

- O, zdravo - reče mladić.

- Vi poznajete našeg Tomicu? - procvrkuta tajnica.

Mladić se zvao Tomislav Brodarić i bio je najmlađi novinar u kalmanvarskoj radio-stanici. Motao se i po Zagrebu, možda u želji da prijede onamo. Pokazivao je smiješno strahopoštovanje prema zagrebačka novinarima i zato su se često s njim šegačili.

- Što je, pranje glave? - nastavio je Lovro dok su se Brodarić i Berak rukovali. - Bio si zločest?

Mladić ga čudno pogleda. U njegovim očima bilo je gnjeva, ali još više uvrijeđenosti, kao u djeteta koje su nepravedno optužili da je razbilo prozor. Lovro je pretjerao, opet.

- Oprostite, žurim - reče mladić i izletje iz sobe.

Novinari se zглеdaše, a Lovro sleže ramenima.

S Vodopijom su brzo bili gotovi. On je toga dana bio toliko teorijski raspoložen da su mu i najveće praktične stvari izgledale kao sitnica. Iza toga je morao stajati neki krupan praktični problem - da bi sebi objasnio ono što radi, i da bi se pred sobom opravdao, Vodopija je morao teoretizirati. Teoretizirao je o novinarstvu i o dužnostima novinara u odnosu na istinu.

- Recite i sami - kazao je, izvadiвши bocu viskija - kamo bi čovjek dospio kad bi o svemu govorio na radiju? Kamo bi dospio? Sirove činjenice u eter! Ma, nemojte mi reći! A zašto onda postojimo mi? Onda su dovoljni i magnetofoni, nije li tako?

Njegova soba bila je namještena u arhaičnom birokratskom stilu, tako da je boca viskija u njoj izgledala kao televizor u krapinskoj spilji: ormari, blagajna, stol poput omanje katastarske čestice u tome kraju, zavjese što smrde po duhanu, pirotski ćilim koji je, možda, nekada ukrašavao kakvu tribinu. Slike, biste i ostalo.

- Naljutio vas mali, vidim - reče Lovro, lijući u sebe besplatni viski.

- A kako me neće naljutiti? On misli da je dovoljna dobra namjera. Dobar je on dečko, nije loš, ali ne vidi dalje od nosa. On bi htio sve odmah, i sve direktno. Ne ide to, brate. On misli, ako je nešto istina, da je to odmah i stav za eter. Što bi sa mnom bilo da emitiram sve što znam, kamo bih dospio?

- U zatvor - reče Lovro cinično.

- Zezate se vi, zezate - zagraja Vodopija - ali, nije ni to isključeno. Lako je vama, tamo u Zagrebu. Ovdje si svakome na oku.

- Principi su isti - uzdahnuo je Berak, pa je i on ispio viski i podmetnuo čašu da mu je Vodopija ponovo natoči.

- Ima situacija - nastavlja je Vodopija teoretizirati - u kojima od istine može biti više štete nego koristi, shvaćate. Osim toga, i konzultirati se treba, postoje u ovoj općini faktori koji su za te stvari zaduženi, koji ti mogu reći je li nešto za javnost ili nije. Zašto da ja brinem tuđu brigu, neka i oni malo podmetnu.

- E, to je prava riječ - reče Lovro.

Kao da je osjetio da je rekao previše, Vodopija se naglo umirio, njegov teorijski žar naglo je splasnulo. Već je bilo kasno i da ga pitaju o čemu je tu zapravo riječ. Ipak, Berak pokuša:

- A što je, zbiva se nešto? Dečko je nešto iščačkao, ili što?

- Ma, ništa - odmahnu Vodopija glavom. - Tu neke naše lokalne gluposti. Nego, recite vi meni, vi poslom, a? Zadatak neki? Nešto iz naše komune? Fino, fino!

Berak mu na brzinu izloži zašto su došli: kane načiniti reportažu (nije se usudio reći fičer) o privatnim radio-stanicama i o ljudima koji se time bave. Provest će tu neko vrijeme, navraćat će u lokalni radio. Vodopija je sve to mirno saslušao.

- Sve ih je manje - samo je rekao. - Nekad je to bila moda. Osim toga, na to se i ne gleda baš povoljno, eto. Ali, vi znate najbolje. Navratite koji put, ja vam stojim na raspolaganju.

U prednjoj sobi nije više bilo tajnice, pa su malo zastali. Zgledali su se.

- Išlo je lakše nego što sam se nadao - reče Berak. - Interesira me što je s tim malim, zašto ga je Vodopija ribao.

- Mene baš i ne zanima - sleže Lovro ramenima. - Taj mali mi se nimalo ne sviđa. Naš Tomica.

- Zašto?

- Radikal. Stalno mu je na jeziku radnička klasa, samoupravljanje, udruženi rad, drž-ne daj. Vjeruje sve što piše u novinama. Shvaćaš?

- Tako - tako - zakima Berak.

- Ma, kako može novinar vjerovati sve što piše u novinama, hej, čovječe božji! Taj, ili je lud, ili misli da su drugi ljudi.

U sobi u kojoj je bila redakcija naglo su ušutjeli kad je Lovro gurnuo vrata. Četiri stola bila su raspoređena uz četiri zida, a na sredini se nalazio prazan prostor. Osim police pune papira, ormara s rolo-vratima i vješalice, ničega drugog nije bilo u golemoj sobi. Kroz prozor vidjelo se sivo dvorište, ali se kroz jedan procijep između zgrada nazirao lijep vrt s gredicama punim jesenske salate, i konopac s posteljinom što je lepršala na vjetru. Trojica novinara stajala su oko jednoga stola i razgovarala; okrenuli su se prema vratima i ušutjeli. Jednoga od njih Berak je znao bolje nego druge. Taj se zvao Čabrajec. Sa svima su se pozdravili, a onda je Čabrajec

s njima izašao u predsoblje, gdje tajnice i dalje nije bilo. Na brzinu su mu rekli zašto su došli u Kalmanvar.

- Znam ja neke od tih amatera - rekao je. Jedan od njih je moj susjed, tamo, u selu gdje imam klijet. Ako hoćete, odvest ću vas poslije podne do njega.

- Tek poslije podne? - razočarano je uzdahnuo Lovro.

- To bi bilo sjajno - reče Berak.

Onda se Čabrajec iznenada namrštio, provukao rukom kroz kosu, pa bojažljivo pogledao u dvojicu iz Zagreba. Vidjelo se da mu je teško progovoriti, ali onda se ipak odlučio.

- Premda, u ovoj situaciji... - reče. - Možda ni za vas ne bi bilo baš najbolje...

- U kojoj situaciji? - upade Lovro.

- Što vam je rekao Vodopija? - upita Čabrajec.

- Uglavnom ništa - uzdahnu Berak. - U svakom slučaju, on nema ništa protiv da to radimo.

- Nije on odmah skopčao - nasmiješi se Čabrajec kiselo. - On i inače ima malo duži fitilj. Ali, uvijek shvati, kad-tad.

Lovro je kuckao noktima po tajničinom stolu. Govorili su tiho, kao zavjerenici. Nešto je tu bilo u zraku, to je svatko mogao osjetiti.

- To je, valjda, ista ona stvar zbog koje je Vodopija kefao maloga Brodarića? - upita Berak.

Čabrajec ih je neko vrijeme gledao, kao da se pita ne pretvaraju li se možda kako ništa ne znaju. Onda je, valjda, zaključio kako zbilja ne znaju ništa, pa je odlučio da progovori.

- Ovdje kod nas vam je cirkus - rekao je. Imamo jedan fini mali štrajk, znate.

Lovro je prestao lupkati prstima po stolu i izvalio oči na Čabrajca. Njegova specijalnost bio je promet i turizam, ali je silno volio političke peripetije i tračeve. To je bilo u skladu s njegovim pogledom na svijet, prema kojemu uvijek netko nekome krvavo spušta, samo je pitanje tko kome, zašto i koliko puta.

- A gdje to? - upita Berak, i sam spustivši glas.

- U "Kalteksu". Samo, pazite - zastade Čabrajec - to je još prilično tajnovito, sve skupa. Nadam se da vi tu ne namjeravate sad nešto...

- Čačkati? Hvala, badava ne - reče Lovro.

- Ni govora - reče Berak. - Pa znaš i sam da u Zagrebu ne bi emitirali prilog a da se prethodno ne konzultiraju s lokalnim faktorima. A što je, ne daju to o štrajku u javnost?

- Ni pisnuti - sleže Čabrajec ramenima. - Potpuni muk. Rade na tome da to nekako zataškaju, shvaćate, premda...

- A zašto se bune u tvornici? - upita Berak.

- Zbog plaće, ne budi naivan - progunđa Lovro.

- Zbog plaće - kimnu Čabrajec ozbiljno. - Znate kako je to u tekstilnoj industriji. Ali, gadno je to što je ovdje skočila skoro cijela tvornica. Gadno su se nabrusili, mogu vam reći.

- Koliko to već traje? - upita Berak.

- Danas je drugi dan.

Malo su pošutjeli: Čabrajec je čekao da ga još nešto pitaju, ako imaju, a Marijan Berak i Lovro gledali su svaki na svoju stranu, sređujući u glavi ono što su čuli. Povremeno su se osvrtni oko sebe, da vide ne dolazi li tkogod. Ali, posvuda je bila tišina, samo se čulo kako Vodopija u svojoj sobi govori nešto u telefon.

- A onaj mali Brodarić je htio o tome štrajku dati vijest na radiju, je li tako? - upita Berak.

- Da - kimnu Čabrajec. - On je htio da se to objavi. On misli da bi javnost o tome trebala sama stvoriti svoje mišljenje. Da bi to čak i na štrajkače povoljnije djelovalo, jer u tom bi slučaju bili pred javnošću, a ne samo pred političarima, shvaćate... U tom smislu.

- A Vodopija, naravno, ne da - nacerio se Lovro zlobno.

- A što može Vodopija? I njega šarafe. Mi baš sad razgovaramo, tu u redakciji... Ne bi bilo dobro za maloga da sad napravi nekakvu glupost.

Stajali su tako i gledali se u času kad je ušla tajnica i zbunjeno se nasmiješila. Po tome se moglo zaključiti da je čula barem dio njihova razgovora.

Glavna kavana u gradu došla je u svome povijesnom razvoju do onoga stupnja kad je još vidljiv djelić njezinoga nekadašnjeg sjaja, ali je očito da će za koju godinu i toga nestati. Bili su tu nekakvi glupi rezbareni stolovi s još glupljim tokarenim stolicama, bio je cinčani šank i smrdež gulaša iz kuhinje, bio je tepison i neke nemoguće drvene pregrade između separea. Ali, po zidu je, začudo, još stajala starinska štukatura s glavama široko otvorenih usta, i još je na

stropu bila od dima pocrnjela slika grada i okolice izrađena u devetnaestom stoljeću. Suvremeni ukus osvojio je donji dio prostorije i pomalo se širio prema gornjem.

Brodarića su našli u jednom separeu, a pred njim je stajalo duplo oštro piće. Buljio je preda se i grizao usne. Još je bio sav crven, jer mu je put bila vrlo bijela; nije bilo jasno dolazi li rumenilo od gnjeva, sramote ili od pića. Ne pitajući ništa, sjeli su do njega.

- Hajde, hajde, malac - reče Lovro. - što prije shvatiš neke stvari, to bolje.

- Kakve stvari? - diže Brodarić oči prema njemu.

- Pa tako, razne - reče Lovro, dok je Berak mahao konobaru. - Na primjer, da se ne može baš sve emitirati što kome padne na pamet.

Mladić se zabljuje u Lovru; bilo je jasno da je odmah shvatio kako su se oni uspjeli informirati što je bio uzrok njegovu sukobu s Vodopijom. Reče:

- Ne radi se tu o emitiranju. Radi se o principima.

- O kakvom principu? - diže Lovro svoje kosmate obrve.

- Ne o principu, nego o principima - lupi šakom mladić blago po stolu. - O principima na kojima počiva ovo društvo.

- Opa, bato - reče Lovro, pa pogleda u Beraka, kao da od njega traži dopuštenje da bude malo okrutan. - O principima. I tako dalje. A što ako ja tebi kažem da radio nema mnogo veze s tim principima?

- Kako nema? - mladić je bio spreman da juriša na barikade za svoje uvjerenje, i bilo ga je tužno gledati.

- Pa tako - uzdahnu Lovro. - Radio postoji zato da pravi nekakvu buku, i zato da ljudi koji su tamo namješteni, kao ti i ja, dobiju plaću. Druge svrhe nema.

Brodarić se toliko razgnjevio da više nije mogao ništa reći. Zato je samo nagnuo iz čaše i popio ostatak pića. Bio je posljednji trenutak da Berak intervenira.

- Reci mi - upita ga - u čemu je zapravo stvar? šta to ti imaš, a što oni neće da emitiraju?

- Imam ja svašta -ražestio se mladić. - Nemaju oni pojma što ja sve imam. Ali, stvar je u tome da oni neće da daju čak ni vijest. Shvaćate, ne daju ni da se zabilježi da je tamo štrajk, čak ni toliko.

- A zašto bi zabilježili? - upita ga Lovro, praveći se naivan na vrlo naglašen način.

- Pa zato, čovječe - pjenio se mladić- što svi to znaju, što je pola radnika u udruženom radu ove općine zaposleno u Kalteksu. Svaki od njih ima obitelj, i svaki je o tome govorio kod kuće! Cijeli grad to zna, a sredstva informiranja o tome šute! šuti se i na sastancima, svuda. Shvaćate li kakva je to politička šteta, i kakvo sisanje nepovjerenja u samoupravne mehanizme?

Lovro je gledao u Brodarića s mješavinom sažaljenja i odvratnosti. Postojala je opasnost da se opet javi. Berak preuze riječ.

- A ti imaš nešto više od te vijesti?

- Imam - lupi Brodarić šakom po torbi kraj sebe. - Imam tu. Sve tu imam. Trake. Snimio sam na licu mjesta. S radnicima sam snimio!

Dvojica novinara iz Zagreba zgleđaše se letimično. Bila je to zanimljiva priča i svašta je još tu moglo ispasti. Možda čak i nešto interesantnije od privatnih radio-stanica.

- I što ćeš s tim? - upita Berak oprezno.

- Naći ću načina da to emitiram - reče mladić s patetičnim uvjerenjem, s velikom gestom, kao u amaterskoj kazališnoj predstavi. Ipak, bilo je u tome neke tvrdoglavosti u kojoj se naslućivala silna energija.

- Kako ćeš emitirati kad ti ne daju? - nacerio se Lovro cinično.

- Ako ne ide drugačije - sad se i Brodarić nasmiješi pomalo ukočenim osmijehom - ako ne ide drugačije, onda preko privatne stanice.

DVA

Prije nego što će krenuti na ručak, otišli su do auta da provjere je li sve u redu: oba magnetofona ostavili su na stražnjem sjedalu, pa je postojala mogućnost da nekome zapnu za oko. Oko podne, centar gradića bio je gotovo sasvim opustio; dućani su se zatvorili, bile su otvorene samo još slastičarnice, sve u bijelim pločicama poput kupaoonica. Žute upravne zgrade nekadašnje varmeđe okruživale su trg. Kesteni su šuškali svojim crvenkastim lišćem; po cesti je bilo konjske balege; prošao je kamionet natovaren bačvama: berba je bila blizu.

Brodarić ih je otpratio do auta: morao se vratiti u redakciju da pripremi nekakav prilog iz kulture za to poslijepodne. Malo se smirio, bio je mrk i zabrinut, ali i dalje rumen kao beba. Lovro više nije ni krio da mu mladić ide na živce.

Odmah do njihova auta bila su parkirana dva crna mercedesa. Vozači su sjedili unutra, čitali novine i slušali radio. Registracije su bile zagrebačke.

- A, evo i njih - reče Lovro sa smiješkom.

- Od Partije i od Sindikata - zakima mladić. Nije se to više moglo kriti.

- Da, da - potvrdi Lovro, koji se dobro razumijevao u kadrovske križaljke. - Stručnjaci za gašenje požara.

- Ja u tome vidim svoju šansu - reče Brodarić, nakašljavši se.

- U čemu? - upita Berak.

- U tome što su oni došli. Siguran sam da će oni biti za to da se stvar objavi. Treba im samo predočiti situaciju. Tada će se vidjeti da sam ja u pravu.

Lovro duboko uzdahne i zakoluta očima, a onda progundā nešto nerazumljivo, pa pogleda u Beraka molećivo, u smislu: "Učini ti nešto, ja sam tu nemoćan". Berak reče:

- Osim ako ih ovi vaši ne obrade.

- Nadam se da su oni iskusni - reče Brodarić uvjeren. - Treba samo da stvar stigne do pravih ljudi. Jer, ipak su pravi ljudi oni koji odlučuju, znate i sami.

Da se više ne bi pleo u razgovor koji ga je nervirao, Lovro uze iz Berakove ruke ključ kola i otključa auto, a onda svoju vjetrovku

prebaci preko magnetofona, tako da se ne vide. Ipak, Brodarić je opazio što on radi.

- A, imate i "nagru"? - reče. - Čekajte, da vam pokažem što imam.

Otvorio je smiješnu plastičnu aktovku koju je nosio u ruci, i izvadio kutiju s magnetofonskom trakom. Uvježbanim pokretima stavio je traku na magnetofon i uključio aparat tako da radi na baterije. Začula se najprije škripa i graja, a onda je jedan glas progovorio:

- Želimo naglasiti da mi nismo ni protiv socijalizma ni protiv samoupravljanja - govorio je taj glas. - Mi ne štrajkamo protiv sebe, nego protiv onih koji umjesto nas odlučuju i koji su ovu tvornicu doveli u ovakvo stanje. A sad tvrde kako nema novaca za osobne dohotke! Ako je bilo novaca za stadion NK "Jedinstvo", gdje je naš direktor predsjednik, ako je bilo za kupnju onih strojeva iz Nizozemske, koji još i danas ne rade jer nema sirovine, ako je bilo za kupnju kompjutora koji ničemu ne služi, onda mora biti novaca i za naš rad. Neka nacrtaju novce, neka uzajme, ukradu, neka rade što znaju! Ovako se više ne može!

Počeli su zastajkivati rijetki prolaznici, šoferi u "mercedesima" naćulili su uši, pa Berak pruži ruku i isključi magnetofon, a onda pusti da se traka premotava.

- Znaju li na radio-stanici da si to snimio? upita on Brodarića.

- Nemaju pojma.

- Bolje za tebe - kimnu Lovro.

Brodarić malo zastade dok je stavljao traku u torbu. Onda se odjednom okrene Beraku. Gledao je u njihova lica kao da ga je ozarila iznenadna ideja, pa reče:

- A da ih dam vama? Hoćete? U Zagrebu bi to sigurno... Imali biste dobar materijal.

- Sveti Živko! - zakoluta Lovro očima.

- Bolje ne - reče Berak blago ali odlučno. - To je tvoje. Mi smo ovdje zbog nekih drugih stvari.

Ručak se otegao, tako da su tek oko četiri bili pri kavi, kad je stigao Čabrajec. Ručali su u restoranu "Pirovac", u jednoj od malih i strmih ulica popločenih kaldrmom, nedaleko od glavnog trga. Krčmu je držao nekakav fanatični Dalmatinac, koji je nalazio načina da nabavi svježije morske ribe. Potrajalo je poprilično dok su im ribu spremili, ali vrijedilo je čekati. Lovri se raspoloženje popravilo od nekoliko

vinjaka, a Beraku od dobroga jela. Međutim, Čabrajec se pobrinuo da ne ostanu predugo u tome blaženom stanju.

Čujte, meni je neugodno - rekao je čim je sjeo. - Ispalo je tako da su uveli dežurstvo u redakciji, Vodopija je to izmislio, a nije isključeno ni da su mu oni iz Zagreba to sugerirali. Moramo sjediti tamo dan i noć, sve po dvojica. Mene je zakačilo baš danas popodne. Evo, i sad sam pobjegao. Kad bi vama odgovaralo da vas odvedem do onog mog amatera?

- A da nam daš njegovu adresu? - upita Berak.

- Bolje ne - pognu Čabrajec glavu. - To su vam ljudi seljaci, nepovjerljivi, znate kako je. A i teško biste ga našli. Bolje je da ja budem s vama.

Neko vrijeme su šutjeli. Čabrajec je dotle istrusio dupli vinjak i zatražio još jedan. Prostorija je bila mala, u njoj su bila samo četiri stola, i nije bilo nikoga drugog osim njih. Kroz prozor se vidjelo kako blago jesensko sunce obasjava jabuku u vrtu, prepunu plodova, tako crvenih da čovjek naprosto nije mogao vjerovati da su pravi.

- Dobro, a kada ti dečki uopće emitiraju? upita Lovro. - Da malo poslušamo, za informaciju.

Po podne i navečer - reče Čabrajec. - Po podne su obično želje slušalaca. Nego, ja moram ići. - Ispio je vinjak do kraja.

- Reci još nešto - zaustavi ga Berak. Što su rekli oni iz Zagreba o emitiranju vijesti o štrajku?

- Ni čuti - napravi Čabrajec grimasu. - Bojim se da Tomica nešto... - Slegao je ramenima i zatim otišao.

Mora biti da se na samim vratima susreo s Brodarićem. Mladić je ušao u prostoriju još crveniji nego inače, noseći u ruci vinjak koji je kupio još na šanku. Sjeo je i istrusio ga još prije nego što je išta rekao. Pogled mu je lutao po zelenim tapetama i po slikama koje su prikazivale prizore s mora, valjda iz Pirovca.

- Onda? - upita ga Berak. Lovro je demonstrativno otvorio novine i zario u njih glavu. - Predložio si im da objave, a oni ni da čuju?

- Nisam. Ja sam šutio. Sazvali su čak i partijski sastanak, na brzinu. Govorili su nam o zadacima novinara u ovakvoj situaciji, shvaćate... Ispada da je glavna zadaća novinara u ovakvoj situaciji da šute, a ne da govore.

- I to mi je neka novost - zabruna Lovro iza novina.

- A Vodopija ih je pitao - nastavljao je Brodarić, koga je vinjak već dobrano uhvatio - doduše bojažljivo, i sve... Ali pitao je to o emitiranju. Nisu htjeli ni čuti.

A što možeš - reče Berak pomirljivo.

- Vodopija je onda održao govoranciju nastavi mladić i sve je u nekakvim aluzijama na mene nešto kao ciljao.

Naglo je zašutio. Izvana se čulo glasanje grlice s one jabuke na suncu. Od šanka je dopirala nekakva prastara pjesma s radija, možda i s koje lokalne radio-stanice.

- I što ćeš sad? - upita ga Berak.

- Ja sam komunist i znam što mi je dužnost ispravi se mladić s komično ozbiljnim izrazom na licu. - Ako je njima popustila pažnja, ako se oni nisu snašli u ovoj situaciji, ja jesam. Emitirat ću.

- Najmit ćeš dobošara? - začu se iza novina.

- Ne treba meni dobošar - reče Brodarić trijumfalno. - Preko radija ću ja emitirati. - Oči su mu se krijesile, valjda i od pića. - Moj ujak ima radio-stanicu.

Lovro spusti novine, pa se on i Berak pogledaše dugo i zamišljeno.

Zaustavili su se pred jednom kućom u drvoredu, pa je Brodarić izašao. Kuća je imala mali vrt, u vrtu su bile kugle od sjajnog stakla, a među jesenskim cvijećem stajali su obojeni glineni patuljci. Brodarić je pred vanjskim vratima zazviždukao neki komplicirani signal, i na prozoru se pojavila jedna mlada ženska glava.

- Ovdje se momci i cure još dozivaju zviždanjem - reče Lovro pomalo sjetno.

Brodarić je otišao do prozora i nešto rekao djevojci, a ona je brzo izašla i pošla s njim prema automobilu. Imala je na sebi traperice, hodala je meko i graciozno, nije trebalo mnogo iskustva pa da se zaključi kako je to najljepša cura u gradiću.

- Situacija se popravlja - promrmlja Lovro gledajući je kako prilazi.

- Ovo je Dubravka - reče Tomislav Brodarić ponosno, i novinari se rukovaše s njom.

Mladić i djevojka sjeli su na stražnje sjedalo, odmaknuvši magnetofone. Djevojka je, očito, znala za Beraka i Lovru. Govorila je malo koketno, a Lovro se očito spremio da joj se počne udvarati. Nekoliko puta je pogledao čas nju, čas Brodarića, kao da se pita što

takva ženska radi s takvim šmokljanom. I Berak je stekao dojam kako djevojka i sama zna da je zaslužila nešto bolje.

- Samo ravno - reče Brodarić Beraku. - Ne možeš pogriješiti.

Izašli su iz gradića i vozili se između brežuljaka. Zapravo, na posljednje kuće gradića nadovezivale su se prve kuće najbližeg sela, samo što je selo bilo raštrkano. Ipak, trebalo je paziti na jata gusaka i na babe što u najgorem trenutku pretrčavaju preko ceste.

- Kako često emitira tvoj ujak? - upita Berak.

- Ne emitira više. Prestao je čim su počeli govoriti kako to nije zgodno.

- A što je emitirao? - zanimalo je Lovru. - Muziku?

- Govorne emisije. Feljtonske. Povijesne feljtone. On vam je bio jedan od glavnih boraca u ovom kraju, pa je uglavnom o tome bila riječ. Skupljao je dokumente, pa onda svoja zapamćenja, išao okolo s magnetofonom i intervjuirao one koji su još živi. Pravio je i reportaže s mjesta gdje su bile bitke... I tako.

I tražili su od njega da prestane?

- Ne - odmahnu Brodarić. - Nisu tražili direktno od njega, nego... Onako, tvrdili su kako to baš nije zgodno, te privatne stanice. Da se tu uvlače razni elementi, i tako... Shvaćate, ima tu ljudi koji se u ratu baš nisu istakli, a danas drmaju, pa se iz ujakovih emisija vidjelo da ima i zaslužnijih od njih... On je čak počeo misliti da i druge amatere gnjave zbog njega.

- I prestao?

- Prestao. Ali, ove druge sad nekako trpe.

Lovro se vrpolio na suvozačkom sjedalu, povremeno se osvrtao i gledao djevojku, pitao je za informaciju o nekoj kući ili vinogradu pokraj kojega su prolazili. Ona mu je odgovarala smijući se, jer je odmah shvatila da on pita tek toliko, radi razgovora.

- Dobro, i kako ti to sad misliš izvesti? - upita Berak.

- Pa ništa, pustit ću emisiju. Netko će već čuti.

- Prepoznat će ti glas ubaci se odmah Lovro.

- Neće. Neću ja ni govoriti. Zato i vodim Dubravku.

Lovro otegnuto zazviždi. Kimao je glavom i mrsio nešto u svoje goleme brkove. Lice mu se malo smrklo. Onda Berak reče:

- Komentar ili snimka s lica mjesta?

- Snimka i komentar.

- Dobro, ali ako si snimio, onda radnici znaju da si to bio ti. A među njima svakako ima nekoga tko će te otkucati - reče Lovro, koji više nije bio tako bezbrižan kao prije.

- Neće odmahnu Brodarić glavom. Ja sam njima podmetnuo mikrofona, priključio sam se na razglas. Pojma oni nemaju. Nisam čak ni bio tamo.

Lovro zazviždi. Na Brodarićev znak, Berak zaustavi kola ispred jedne kuće. Mladić i djevojka odmah izadoše. Onda se Brodarić vrati, pa se nagne prema prozorčiću automobila i reče:

- Nemojte ujaku ništa spominjati. Emitirat ću kad on ode.

Sjedili su u kuhinji i pili rakiju. Ujak se zvao Franjo i nosio je na ruci velik pečatnjak s monogramom. Kuhinja je bila namještena onako kako su se kuhinje namještale na početku pedesetih godina: zastakljeni kredenc industrijske izrade, sa zelenim površinama, lavor na stolici kod vrata, stol sa četiri hoklice, nad žaruljom tanjur od porculana. Po sigurnosti s kojom se Dubravka kretala kroz kuću, moglo se zaključiti da ujak povremeno prepušta svoju nastambu nećaku i njegovoj djevojci kad osjete potrebu da budu sami.

- Da, da - reče ujak Franjo, koji se mnogo trudio da Zagrepčanima pokaže kako ni on ni ostali u tom kraju nisu mačji kašalj. - Ja sam digao ruke od svega toga. Povremeno još koristim stanicu kao telefon.

- Kako kao telefon? - raspitivao se Lovro.

- Pa tako, imamo mi jednu frekvenciju koja nam služi za takve stvari - nasmiješi se ujak. - S brijega na brijeg. Kad stigne umjetno gnojivo u zadrugu, onda jedan drugoga informiramo. Dogovaramo se kad ćemo u lov. Kad ima nešto opasno, jedan drugoga upozorimo. I tako. Imamo mi svoje znakove.

Lovro se veselo nasmija. Njemu se sve to sviđalo, kao što mu se sviđala i ujakova kuhinja. U njoj je bilo, po policama na zidovima, nekih stvari koje se više nigdje ne mogu vidjeti: nekih kutija za čaj i kavu, nekog kuhinjskog pribora, starih razglednica na staklu kredenca, a bila je tu i smiješna šara na zidu, izrađena valjkom. Nad ugašenim štednjakom stajala je papirnata kuharica s motivima iz obnove i izgradnje: vršalica vrše žito, mišićavi seljaci i rumene seljanke skupljaju ga, a daleko u pozadini vide se tvornički dimnjaci kako rigaju plavi dim. Taj komad papira morao je biti star više od

trideset godina; čovjek je imao dojam da se vratio u vlastito djetinjstvo.

Dok su oni razgovarali, Tomislav Brodarić stavio je na otoman, koji je također bio u kuhinji, veliki magnetofon i puštao na njemu jednu po jednu traku, praveći izbor materijala za emisiju. Tako se u njihov razgovor počеше miješati riječi što su ih još jučer izgovorili neki od štrajkača.

- Ja mislim - kazao je jedan - da je ovo prilika da se i neke druge stvari izvedu načistac, shvaćate. Čast svakome, ali... Da ne govorimo koliko ima rođaka u našim zajedničkim službama. A ima tu i važnijih stvari. Pogledajte samo spolni, dobni i nacionalni sastav naših samoupravnih organa...

Govornika je prekrio žagor s vrpce. Na licu ujaka Franje pojavio se osmijeh nalik na smiješak starog sladostrasnika kojemu su pod nos gurnuli pornografske slike, koje mu se, doduše, sviđaju, ali koje je već vidio.

- Što ti je to? - upita on nećaka.

- Ma, tako nešto - zbuni se Brodarić, koji je mislio da nitko ne sluša magnetofon. Onda doda: Spremam nekakav prilog, znaš, iz Zagreba, to su mi rekli u jednom poduzeću tamo.

Ujak ustade, pa je neko vrijeme gledao u magnetofon i kimao glavom. Onda potapša nećaka po ramenu - u tom pokretu bilo je i ljubavi i ponosa. Novinari su znali da ujak nema djece, a da Tomislav Brodarić nema oca. Onda ujak reče:

- E, dobro, djeco, zabavljajte se vi kako znate. Rakija vam je tu, kuću poslije zaključajte... Ja sam za danas dogovorio kuglanje.

Tako su se oprostili s njim. Lovro i Berak otpratili su ga do vrtne ograde. Dok su izlazili, s magnetofona se čuo glas neke žene:

- Ja mislim - govorila je ona - da je osnovni problem, problem odgovornosti. I to ne samo tu kod nas, nego i šire. Uvijek ispada da jedni isti odlučuju, a da smo onda svi krivi kad ispadne naopako.

Vrt je bio lijepo uređen. U njegovu dnu rasla je prilično visoka lipa. U prvom sutonu, dvojica novinara nazreše u njezinoj krošnji okruglu žičanu antenu. Nije bilo jasno da li ju je ujak Franjo namjerno zavukao među lišće, ili je ondje bila toliko dugo dok grane nisu narasle. Stajali su sami dok se ujak polako udaljavao. Onda Lovro upita:

- Dobro, majstore, jesi li ti svjestan u što se mi upuštamo?
Berak sleže ramenima.

- Kad ćeš početi emisiju? - upita Berak dok su stajali u vrtu i gledali kako se iz doline uz obronke penje zelenkast sumrak, kao da iz grožđa već teče sok i preplavljuje sve na što naiđe.

- U osam - reče Brodarić. - Imamo sreću, danas je na televiziji slab program, neka vanjska politika. A na drugom programu prijenos iz kazališta. Večeras će mnogi upaliti radio.

Lovro je pušio cigaretu koja je, kad god bi u mraku povukao dim, osvijetljavala njegove brčine, pa su tada ličile na novogodišnji bor u koji je netko stavio crvenu svjetiljicu. Kašljao je; zatim upita:

- Čuj, a da ti možda ipak malo pričeš? Mislim, nikad ne znaš, možda se oni tamo predomisle... Ako se štrajk nastavi, morat će s time u javnost, a u tom si slučaju sam sebe...

- Nema čekanja - zavrtje Tomislav Brodarić glavom. Još je prvoga dana trebalo objaviti. Ljudi ovoga kraja treba da znaju istinu; već je i znaju, ali treba da znaju da tu ima nekoga tko je na liniji Partije i svih onih zacrtanih načela u koja se kunemo.

- Ma čekaj... - zausti Lovro, ali Brodarić se više nije zaustavljao.

- A kad ja počnem, onda će i oni morati objaviti, shvaćate? To ja želim postići! Sredstva javnog informiranja moraju spasiti obraz! Znam ja što radim, razmišljao sam ja o tome!

- Da - uzdahnu Lovro rezignirano. - Vidim ja da si ti lukav kit.

Ušli su u radionicu. U njoj je bila stolarska klupa puna strugotina, bilo je polica s alatom, alat je visio i sa zidova, po podu su bile razasute limenke s tutkalom i kutije pune čavala i kojekakvih drangulija. U dnu se nalazila velika, politirana komoda koja je vjerojatno nekada stajala u nekom otmjenom salonu. Brodarić joj priđe i otključa je. Zatraži da zatvore vrata i upale svjetlo. Berak ode do vrata i okrenu prekidač. Iz kuće je dopirao miris jela, to je Dubravka nešto pripremala, na brzinu.

U komodi je bila radio-stanica. Bila je dobro očuvana. Brodarić skide s nje navlaku od gumiranog platna, pa otvori poklopac. Okrene nekoliko prekidača i na stanici zasvijetliše signalne žaruljice. Na ampermetrima zaigraše kazaljke.

- Dobra stvar reče Tomislav Brodarić. - Nije više moderna, ali može poslužiti.

Obavi sve potrebne pokuse; pokazalo se da je stanica u redu. Njih su dvojica dotle stajali i zamišljeno ga promatrali, nije im išlo u glavu da možda prisustvuju nečemu što će imati dalekosežne posljedice, možda i po njih. Brodarić je već prije bio prenio u radionicu magnetofon, pa ga je sad instalirao pokraj radio-stanice. Stavio je traku i ustartao je na pravo mjesto. Oči su mu sjale, ali je radio mirno i odlučno, kao čovjek koga više ne muče dileme.

- Eto, tako - reče.

Zatvorio je komodu, pa su izašli iz radionice. Dvojica novinara išla su naprijed, pazeći da ne gaze po njegovanim gredicama. Lovro je bio nemiran, češkao se iza uha i osvrtao se za sobom. Malo su odmakli dok je Brodarić zatvarao vrata radionice. Nije ih mogao čuti.

- Što ti misliš - upita Lovro tiho - kako je on to njima mogao podmetnuti mikrofon?

- Valjda je spretan - reče Berak.

- Hm, hm - reče Lovro. - Tu se sav raspada od revolucionarnosti, a gledaj ga, na sve unaprijed misli. I na sastanku šuti ko kurva.

- Ne znam sleže Berak ramenima.

- I što ćemo mi u svemu tome?

Berak zastade i nasmija se. Uvijek je Lovro bio taj koji je druge peckao, pa je bilo slatko zadirkivati ga kad bi sam bio uplašen ili bar zabrinut. Berak reče:

- Jesi li zaboravio zašto smo ovdje? Snimat ćemo.

- Što ćemo snimati?

- Kako čovjek emitira svoj program. I to je amaterska radio-stanica, zar ne?

TRI

U pet do osam sve je već bilo spremno: pojeli su kajganu što ju je Dubravka pripremila, popušili cigaretu, popili malo ujakova kiseliša koji nije bio ni sluga njegovoj rakiji, a zatim su prešli u radionicu i priredili sve što je potrebno za emisiju. Brodarić je udesio kalibraciju, provjerio sve još jedanput i instalirao mikrofona, a zatim dao znak Dubravki da priđe bliže. Djevojka je imala tremu, pa ju je on pogladio po mišici. Iza njihovih leđa čučao je Lovro i priređivao svoju "nagru" i mikrofona, da snimi sve ono što će se događati. Berak je sjedio na stolarskoj klupi, u piljevini, i promatrao sve to. Lovri je iz brčina visila upaljena cigareta, a oko glave mu je lebdio dim. Dubravka se okrene njemu i upita:

- Dobro, a zašto vi to sad snimate?

- To ide uz naš projekt - reče Berak s klupe. Ono što smo vam pričali. Snimamo amaterske radio-stanice, o tome pravimo reportažu. Ja sam siguran da je ovo najzanimljivija stanica u ovom kraju.

- Pazi samo da ti ne postane previše zanimljiva - progundā Lovro prčkajući po magnetofonu.

Na Brodarićevu kvarcnom satu bila je minuta do osam. Dubravka je već čučala ispred mikrofona, držeći u ruci papirić na kojemu je bio ispisan tekst. Brodarić joj je držao ruku na ramenu. Izgledali su kao zavjerenici u filmovima.

- Sad tišina! - reče Brodarić.

Pomakao je jednu polužicu i malo pričekao. Prigušeno su disali u mirisu piljevine i tutkala, pod škiljavom žaruljom. Brodarić dade znak djevojci da još malo pričeka, pa uključi magnetofon. Odande se začu signal: bio je to instrumentalni dio neke popularne pjesme iz toga kraja. Kad signal utihnu, Brodarić dade znak djevojci.

- Ovdje Radio Sava - reče djevojka ponešto nesigurnim glasom. - Točno je dvadeset sati. Dajemo vijesti. - Na trenutak je zastala, a onda nastavila: - Najvažniji događaj u našoj općini svakako je obustava rada u tekstilnoj industriji "Kalteks". Kao što je poznato, radnici ovoga kolektiva obustavili su jučer rad u znak protesta zbog zakašnjenja u isplati osobnih dohodaka. Problemi toga kolektiva, međutim, počinju mnogo prije. Većina strojeva nabavljena je iz uvoza, za kupnju rezervnih dijelova potrebne su devize, a njih

tvornica, pa ni naša općina, trenutno nemaju. Nemaju ih zato što tvornica nije uspjela udovoljiti svojim izvoznim obavezama. Prema ugovoru sklopljenom prošle godine, naime, "Kalteks" je u SR Njemačku trebao izvesti velik kontingent robe iz svoje proizvodnje. Nijemci su, međutim, odbili da tu robu prihvate i plate, jer je bila nekvalitetna, a roba je bila nekvalitetna zato što su strojevi bez rezervnih dijelova radili loše. Kako smo saznali na licu mjesta, radnici traže da se utvrdi odgovornost struktura koje su insistirale na nabavci upravo takvih strojeva i na preuzimanju obaveza za koje se već unaprijed znalo da se neće moći izvršiti.

Djevojka je zašutjela. Brodarić pritisne dugme na magnetofonu i tada krene snimka iz tvornice. Za to vrijeme, njih četvoro su u radionici sjedili i gledali se. Lovro je, sjedeći na podu, buljio u vršak svoje cigarete. Djevojka je jedva disala. Onda, kad je snimka stala, ona se opet javi:

- Nema sumnje - reče - da je obustava rada ozbiljna stvar, i u političkom i u ekonomskom pogledu. Bilo bi dobro kad bismo je iskoristili kao priliku da raskinemo s nekim našim navikama. Da ne bude pokušaja, kao prilikom posljednje obustave, prije nekoliko godina, da se revolt radnika u tvornici objasni kao djelatnost neodgovorne grupice bukača. A pogotovo bi trebalo iskoristiti ovu prigodu da se o svemu javno i otvoreno progovori. Ovo drugo možda je i važnije.

Brodarić potapše djevojku po ramenu. Ona malo zastade, a onda progovori ponovo:

- Bile su to vijesti. Radio Sava javit će se opet sutra. Do slušanja.

Brodarić pokrene magnetofon, začu se signal, a potom on odmah ugasi uređaj. Djevojka je ustala i njih dvoje se poljubiše. Lovro je potezao iz boce koju je sa sobom donio iz kuhinje. Berak se zamišljeno smješкао. Onda Brodarić reče:

- Ne znam kako vi to zovete u Zagrebu, ali mi za ovako nešto kažemo kajla.

Dok su mladić i djevojka spremali radio-stanicu i pospremali po radionici, dvojica novinara odoše do auta da spreme svoj magnetofon. Na cesti je bio mrak i samo su im cigarete osvjetljavale lica. Izdaleka je dopirao lavež, bili su duboko u provinciji. Lovro je neprestano nešto gundao u brkove.

- Hajde, reci - potaknuo ga je Berak.
- Meni tu nešto smrdi - reče Lovro. - Najviše od svega na svijetu mrzim ispasti ovca, a ne pokušati ništa da to izbjegnem. Tebi tu nije ništa čudno?

- Ne znam. Sve je vrlo čudno, pa zato možda ništa nije čudno.

- Ne filozofiraj, ako ti je život mio. Ja razumijem zašto Brodarić Tomislav, zvan naš Tomica, radi sve ovo. On je manijak. On će završiti u zatvoru i još će vjerovati da je to nesporazum, da oni kojima on vjeruje ne znaju pravo stanje stvari. Ali, zašto ova mačka to radi? Pa, to je ipak opasno, hej, čovječe! što bi bilo da se stari ujak vratio, što misliš?

- Mala je možda bedasta - reče Berak. - Možda i ne zna koje su konsekvencije. A da se stari vratio... Pa, ne znam.

Lovro je duboko uzdahnuo. Smjestio je magnetofon na stražnje sjedalo i zašuškao ga kao dijete: Lovro je pokazivao nevjerojatnu ljubav, za tehniku, i to sve veću kako je stario i gubio vjeru u ljude.

- Čudno, čudno - reče. - A najviše od svega se čudim nama. Zapravo, tebi se i ne čudim, ti si isto neki manijak, kao i onaj Tomica, samo na drugi način. Nego se čudim sebi. Što ja tu radim?

- Mora biti da postoji neki razlog - reče Berak filozofski.

U kuhinji su već upalili radio. Brodarić je sjedio kraj njega i polako vrtio skalu srednjeg vala. Radio je bio starinski, sa zelenim magičnim okom i okruglom skalom u obliku sata. Činilo se da je eter nevjerojatno napučen, jer su se stanice smjenjivale na svakom milimetru skale, kao na kratkom valu.

- Što je to? - upita Lovro.

- To su naši, lokalni - reče djevojka, ne bez ponosa.

- Slušajte, slušajte - reče Brodarić.

Sjeli su za stol i prihvatili čaše. Nad njima je bila svjetiljka s tanjurom, kutovi sobe bili su u polumraku i radio je bio u centru pažnje. Bilo je to kao prije tridesetak godina, kad su se ljudi iz susjedstva okupljali oko radija da slušaju Vedro večer.

Brodarić je polako vrtio skalu. Najviše je bilo glazbe, ali se ponegdje čulo i govor. Govor je bio nepravilan, glasovi hrapavi, jasno se razaznavao lokalni dijalekt, i pored naprezanja da se govori književno. Najviše je bilo želje i pozdrava: netko je nekome čestitao kupnju novog traktora, drugi je nekoga ispraćao u vojsku, treći

nekome naprosto želio laku noć. Najviše vremena u tim čestitkama odlazilo je na potpise, jer bi se izredale cijele obitelji. Muzika je ponajviše bila narodna, ali bilo je i šlagera, i to onih koje je već i vrag zaboravio. Naišli su i na jednu rock-emisiju, gdje je disk-džokej zavijao i prenemagao se, nastojao biti neposredan i nalikovati na Radio Luxemburg, sve je to izgledalo kao namjerna karikatura, a nije bilo. Kao da se, u igri pokvarenih telefona, sve nekako iskrivi dok stigne do tih brežuljaka.

Djevojka je povremeno okretala glava i provjeravala na licima Zagrepčana učinak onoga što se čulo. Njezino lice odavalo je čudnu mješavinu ponosa i stida, kao da ni sama ne zna za što da se opredijeli. Brodarić je igrao vodiča:

- Ovo je Ferenčak, gore, s Kokotovog brega reče. - On emitira najviše. - Pomakne skalju. - Ovo je Laci iz Stričeve utrine. On pušta samo narodnjake. - Još malo dalje na skali: - Ovo je Požgaj, on ima nekoliko radio-drama.

Vrtio je tako dalje, skala je bila puna kao šipak.

- Pa dobro, koliko to njih ima? - upita ga Lovro.

- Tko zna - sleže mladić ramenima. - To je cijeli kraj, u radijusu od sto kilometara.

- I koliko emitiraju?

- Po nekoliko sati dnevno. Neki i po noći.

Kad su sjedali u auto, Lovro je, uz pomoć različitih manevara i dijaloških smicalica, uspio urediti stvar tako da su on i djevojka sjeli otraga, a Brodarić se smjestio kraj Beraka. Njih dvoje su se odmah dali u nekakav tihi razgovor: po sadržaju se vidjelo da je to nešto banalno, ali je već i spuštanje glasa značilo nekakvu intimnost. Berak upita:

- Kamo hoćete da vas odvezemo?

- Ja ću otpratiti Dubravku kući - reče Brodarić. - Reći ću ti gdje da staneš, ako nisi zapamtio kuću. Poslije se možemo naći u gradu, premda...

- Premda?

- Ma, ne znam. Možda nije dobro da se suviše pokazujemo zajedno.

- Da se ti pokazuješ s nama, ili da se mi pokazujemo s tobom? - upita ga Lovro sa stražnjeg sjedala, a zatim, ne dočekavši odgovor,

nastavi ćućoriti s djevojkom.

- I jedno i drugo - reče Tomislav Brodarić zamišljeno. - Siguran sam da su bar neki čuli emisiju. Ja ću prvi biti sumnjiv. A s druge strane, nije dobro ni da se ja pokazujem s vama. Jer, vi pravite reportažu o privatnim radio-stanicama, a njima će sad jedna takva stanicu biti problem. Ako i ne pomisle odmah na mene, pomislit će kad vide vas i mene skupa.

Bilo je to vrlo logično, možda čak i odviše, s obzirom na okolnosti. Doista, i Lovro je to opazio, pa se zato javi sa stražnjeg sjedala:

- Suviše si logičan za nekoga tko je odlučio da svima sve skreše u brk.

- Biti odlučan ne znači biti bedast - reče Brodarić, i dalje logično. Zatim se okrene Beraku: Čekaj, čekaj, stani malo ovdje, hoćeš?

Berak prikoči i okrene se Brodariću. Bili su usred polja, nigdje nije bilo ničega, samo su svijetlili prozori jedne osamljene kuće uz cestu.

- Što je? javi se Lovro.

- U ovoj kući živi jedan amater. Mislim da sad radi. Možda ga možemo vidjeti sa ceste.

Berak prebaci u rikverc i vrati se desetak metara. Cesta je bila malo uzdignuta, a kuća se nalazila nešto niže, u polju. Tako su, doista, mogli vidjeti što se unutra zbiva. Zavjesa je bila sasvim prozirna.

- Vidi, vidi javi se Lovro otraga.

Kroz prozor se vidjela soba, u sobi je, za okruglim stolićem, sjedio postariji, ćelav čovjek. U jednoj ruci držao je mikrofona, u drugoj komad papira. Bilo je očito da je sam u sobi, pa se možda zato ponašao onako kako se ponašao: pomalo je imitirao televizijskog voditelja. Držao se uspravno, gestikulirao rukom kojom je držao papir, smiješio se i odmahivao glavom. Gledali su taj prizor kao oćarani. Bilo je očito da čovjek, sam u sobi, u toj kući usred pustog polja, uspostavlja sa svojim slušateljima kontakt možda i bolji nego što bi izravno mogao uspostaviti. Završio je, pritisnuo dugme magnetofona, naslonio se i slušao. Uživao je u pjesmi kao da je ćuje prvi put. Bilo je teško odvojiti oći od njega.

Napokon su ipak krenuli. Neko vrijeme vozili su se šutke, čak nije bilo ni ćućorenja na stražnjim sjedalima: bilo je očito da je i Lovru, koji nije bježao od toga da je cinik, prizor impresionirao. Onda se Marijan Berak okrene mladiću:

- Reci mi jednu stvar. Zapazio sam da ste najavili emisiju vijesti kao da je to nešto uobičajeno. Znači da i drugi emitiraju vijesti?

- Emitiraju - kimne Brodarić - ali ih ne zovu tako. Javljašu da dolazi veterinar, gdje se može kupiti modra galica, i tako. Ali, to ne zovu vijestima.

- A o političkim događajima nikad? - upita Lovro otraga.

- Nikad.

- A ti imaš političke događaje, pa si zato to nazvao vijestima?

- Da. Da bude više nalik na pravu radio-stanicu.

Mjesta je u hotelu, doduše, bilo, ali se sobe baš nisu mogle birati, kako su se oni nadali; nešto gostiju ipak je bilo. Bilo je to zbog berbe i svečanosti u vezi s njom, to je u ovim krajevima glavni događaj u godini, tvrdio je Berak. To je zbog štrajka, tvrdio je Lovro, a štrajk je u svim krajevima glavni događaj u godini. Dok su ih upisivali u hotelski registar, Lovro je zvjerao po predvorju i zavirivao u restoran. U predvorju sjedila su u različitim kutovima dva čovjeka čitajući novine. U restoranu večerala su još trojica, tiho razgovarajući. Mogli su biti poslovni ljudi koji su došli da obave nešto u ovdašnjoj industriji, ali i nisu morali. Lovro se zadovoljno nacerio: volio je da se sve njegove prognoze ostvare, pa makar bile i najcrnje.

Soba je bila dvokrevetna i gledala je na trg. Lovro je zario ruke u džepove i stao kraj prozora.

- Čuj - rekao je - vidi ono tamo!

Berak priđe i stade kraj prozora. Preko puta, u žutoj, velikoj zgradi odmah do radio-stanice, u sobi na prvome katu, održavao se nekakav sastanak. Na sredini je bio zeleni stol, oko njega su sjedili neki ljudi, uglavnom muškarci, nalakćeni i podbočeni, olabavljenih kravata. Neki su i zijevali. Soba je bila puna dima. Jedan sijed čovjek na čelu stola vatreno je nešto govorio.

Neko su ih vrijeme promatrali. Onda Berak sleže ramenima i vrati se svojim stvarima, koje je upravo počeo raspakirati.

Sastanče - reče. - Ali, ne mora biti da je u vezi sa štrajkom.

A nego s čim? iščuđavao se Lovro. - Što ti pada na pamet?

- Što ja znam. Običan sastanak.

- U pola deset navečer? Ccccc!

Sišli su dolje. U predvorju su ona dvojica i dalje čitali novine, a oni u restoranu sad su čačkali zube, i to sva trojica. Izađoše na trg.

Ulica je bila gotovo sasvim pusta. Pred kinom se još motalo dvoje-troje ljudi, jer još nije završila posljednja predstava. U izlogu su bile slike i plakat nekakvoga domaćeg filma. Plakat je bio crn, poštropljen crvenim mrljama. Slike troje glumaca bile su montirane tako kao da se vide kroz nišan snajperske puške.

Dok su hodali preko trga, iz one zgrade u kojoj se držao sastanak ispao je Vodopija i uputio se prema ulazu u radio-stanicu. Bio je veoma užurban, sako je samo zagrnulo, vidjelo se da je samo skoknuo i da će se odmah vratiti. Kad iz je spazio, na trenutak kao da se kolebao treba li da im se javi ih da se pravi da ih ne vidi. Onda je ipak odlučio da ih primijeti.

- A, vi ste tu - rekao je. Onda?

- Ništa reče Berak. - Malo razgledamo.

- A ja tu imam nekakav sastanak - pokazao Vodopija palcem preko ramena, spremajući se da krene dalje.

U gradu se priča da je tu kod vas nekakav štrajk - dobaci Lovro drsko.

Vodopija zastade, okrene se i namjesti sako na ramenima, a onda se vrati do njih, s čudnim osmijehom na licu. Taj osmijeh značio je više nego išta drugo prijatniju.

- Tko to priča? - upita.

A tko ne priča? - ubaci se sad i Berak, kad je Lovro već potegao mačka za rep. - Gdje god dođeš, svuda se samo o tome govori.

A je li? - Vodopija kao da se na trenutak zbunio, kao da do tada nije bio svjestan u kojoj je mjeri ta stvar postala javna. - Dobro, dobro, vidjet ćemo reče. To mu je valjda bila direktorska poštapalica. A vi? - odlučio je promijeniti temu. Kako vaša reportaža?

- Tako-tako - reče Berak. - Zasad se još upoznajemo sa situacijom.

- Ne znam, ne znam - odmahivao je Vodopija glavom. - Baš se pitam je li baš pametno da to sad radite, u ovom trenutku...

- Zašto? - upita Lovro.

- Pa tako, s obzirom na situaciju... Premda, to je ipak važna stvar, te radio-stanice... A i po pitanju bezbjednosti... Uostalom, razgovarat ćemo sutra - reče pa odbrza, vukući svoj preuski sako na ramenima.

Gledali su za njim. Onda Lovro počeo gladiti brkove širokim pokretima, kao starac iz narodne pjesme, i reče:

- Dosad je sve to moglo izgledati kao sprdačina i dječja igra onog šmokljana, Brodarić Tomislava, zvanog Tomice. Sad je druga stvar.

- Da - reče Berak. - Uхватili su emisiju.

Dok su hodali tihim ulicama prema tvornici, Berak je zapodjeo ozbiljan razgovor. Hodali su polako po starinskoj kaldrmi, na prozorima bili su lonci sa cvijećem, jer je jesen bila sunčana, iz soba su svjetlucali televizori. Prošli su kraj restorana "Pirovac", iznutra se čula pijana deračina nekakvih veseljaka. Brodarić im se pridružio odmah nakon razgovora s Vodopijom. Berak je rekao:

- Uхватili su tvoju emisiju.

- Nisam ni mislio da neće - reče mladić. Ovdje se sve čuje, ne samo u životu nego i na radiju.

- Da sam ja na tvom mjestu - reče Lovro pljucnuvši - ja bih se zabrinuo. Ne misliš valjda da je Vodopija išao lično slušati radio? Ili netko od onih faktora što sad tamo sastanče? Ja bih prije rekao da je to uhvatio netko kome je i inače dužnost da sve uhvati.

- To mene ne zanima - okrene se mladić nekako borbeno Lovri. - Mene zanima samo to da se čuje i da se društveni principi poštuju. A tko će to pokrenuti, tko će hvatati emisije, to me ne zanima.

- Blago tebi - pljucnu Lovro opet.

- A koliko misliš da će to trajati? - upita Berak.

Ne može dugo - reče Brodarić. - Možda će već sutra biti sve gotovo. Možda prekосуtra. Najprije će i drugi privatnici početi o tome izvještavati, a onda će se javiti i naša radio-stanica. A to i jest ono što sam htio postići. Tada će se vidjeti da sam ja u pravu.

- A ako štrajk dotle prestane?

- Opet će trebati govoriti o tome. O svemu treba govoriti, u tome je cijela stvar.

Stigli su do tvornice. Tvornica je bila u starim zgradama, a nije stajala na osami. Tako su joj se mogli približiti a da to nikome ne izgleda sumnjivo: bili su obični prolaznici. Prozori su imali velika, rešetkasta okna. Unutra je gorjelo fluorescentno svjetlo, ali se nije čula lupa strojeva. Kad bi se čovjek propeo na prste, vidio bi strojeve kako miruju.

- Dođite još malo - reče Brodarić.

Na tvorničku halu nadovezivala se upravna zgrada. Pred njom je stajao jedan crni "mercedes". Upravna zgrada bila je prilično niska,

tobože moderna prizemnica, i kroz prozore se moglo vidjeti unutra. I tamo je gorjelo svjetlo. Portir je sjedio u svome sobičku i nešto čitao. Ni po čemu se nije moglo zaključiti da se tu događa nešto neobično.

- Da vidimo - reče Brodarić.

Stajali su na suprotnoj strani ulice i propinjali se na prste. U osvjetljenoj sobi sjedilo je samo nekoliko ljudi, njih možda pet-šest, ali je i soba bila puna dima. Gledali su tako neko vrijeme. Portir nije obraćao pažnju na njih.

- Akciona grupa - reče Lovro znalački.

- Da - kimnu Brodarić. - To su neki iz tvornice, neke i ne poznajem, valjda su iz Zagreba.

- Neki iz Zagreba unutra, neki na ulici, tako je to - reče Lovro pomalo zagonetno. - I što sad? Čekat ćemo da izađu?

Brodarić nije stigao odgovoriti: kraj njih je promakao nekakav čovjek. Prilično se žurio i jedva da ih je okrznuo pogledom. Odbrazio je dalje niz ulicu.

- Bolje da idemo - reče Brodarić.

- Čekaj, čekaj - reče Lovro zamišljeno. - Čuj okrene se Beraku - nije li to jedan od onih iz hotelskog restorana?

- Ne znam - reče Berak mrzovoljno. - Što ako i jest? Zar je zabranjeno prolaziti ulicom? Ovo je mali grad.

- Ništa, ništa, samo pitam - reče Lovro. - A vama to ide na poštovane živce?

Okrenuli su se i vratili prema gradu. Neko vrijeme hodali su šutke. Onda Berak opet nače istu temu:

- Reci mi - okrene se Brodariću - što ćeš ti ako cijela ta stvar ne krene onako kako si planirao?

- U kom smislu?

- Pa tako. Ako privatnici ne počnu emitirati o štrajku, ako lokalna radio-stanica i dalje bude šutjela... Što ćeš onda? Ako ostaneš sam?

- To se ne može dogoditi - reče Brodarić i nasmiješi se, kao da razgovara s nekim tko je nerazuman ili ne poznaje dovoljno situaciju.

- Ali, recimo, ipak, onako, na priliku? - pridruži se sad i Lovro.

Mladić malo zastade, pa razmisli. Gledao ih je, čas jednoga, čas drugoga, kao da pristaje na dobru šalu. Ipak, vidjelo se da ozbiljno razmišlja o takvoj mogućnosti. Onda reče:

- Ja ću emitirati i dalje.

- Dalje? Dokle?
- Dokle stignem. Sad više nema natrag.

ČETIRI

Malo prije devet stajali su uz prozor u krčmi blizu tvornice. Sjalo je blago jesensko sunce, žute kuće imale su boju zrelog voća kojemu je upravo bila sezona, prolaznika je bilo dosta. Berak i Lovro pažljivo su ih gledali: svaki seljak na traktoru, svaki lola u nakrivljenom šeširu mogao je biti vlasnik amaterske radio-stanice, dakle čovjek kojeg traže.

- Baš nešto mislim - reče Berak, glasom hrapavim od prve cigarete
- kakva bi to reportaža bila da sad možemo snimiti što se sve tu zbiva.

- I ti bi potajno uvaljivao mikrofone? - upita Lovro, gledajući ga kao manijaka.

Krčma se brzo punila ljudima. Dolazili su od tvornice, ulazili i naručivali ponajviše piće, neki su za stolovima jeli gulaš. Šalili su se s pipničarkama, tapšali konobare po ramenu: čovjek koji nije znao što se zbiva, ne bi nikada pomislio da su to štrajkači. Izgledali su tako obično, domaće i pitomo, da promatraču naprosto nije išlo u glavu da su to ljudi koji su lokalnim i drugim faktorima zadali toliko glavobolje.

- Sviđa mi se ova rulja - reče Lovro.

Njih dvojica zapravo su došli da malo onjuše atmosferu, jer drugoga posla nisu imali: i Brodarić i Čabrajec bili su toga jutra zauzeti, a nisu poznavali nikoga drugog tko bi ih mogao odvesti do nekog amatera. A nije bilo pametno ni da se previše raspituju, s obzirom na situaciju: nakon Brodarićeve emisije, svatko bi odmah pomislio da su nekakva službena lica. Tako su došli da vide što se zbiva oko tvornice. I u prvi mah gotovo da su bili razočarani mirom i vedrinom tih ljudi. Taj mir možda je bio znak njihove odlučnosti, i najava da se još svašta iza brda valja.

Ljudi su grajili i smijali se, govorili su o sasvim desetim stvarima: jedni su pričali o izgradnji neke kuće, drugi o skorašnjoj berbi, treći o nogometu. Među njima bilo je i žena, pa je bilo i udvaranja. Krčma je funkcionirala kao tvornička kantina i plaćalo se u bonovima.

- Dobri su, dobri - reče Lovro opet.

Beraka je netko dotaknuo po ramenu. Osvrnuo se i spazio pruženu ruku. Supijano lice smiješilo mu se ustima, očima i nosom, koji je već bio gotovo ljubičast.

- O! - uzviknu Berak. - To si ti! Zdravo!
- Otkud ti? Poslom? - upita ga čovjek.
- Poslom, poslom - zabrza Berak, pa se okrene Lovri. - Čuj, ovo je moj stari znanac Ferdo. Nekad smo čak bili i cimeri u domu.

Ferdo promrsi neko nerazumljivo prezime koje se završavalo na -ek ili -ec. Bilo je očito da je pijanac, premda to dobro podnosi i razmjerno vješto krije. Imao je pomalo uvrijeđeno lice provincijalca koji razgovara s ljudima za koje se čuje i za koje on misli da su više od njega uradili u životu.

- Ja sam s Marijanom studirao - reče on Lovri, govoreći strogo štokavski. - Predajem ovdje hrvatski, a usput radim i neke druge stvari, uređujem naš časopis, i tako.

Lovro se nije ni potrudio da se ne opazi koliko je nezainteresiran za taj razgovora. Rekao je:

- Zanimljivo, zanimljivo.
- Nije vrag da ste došli zbog štrajka? - spusti Ferdo glas, osvrćući se preko ramena. - Zar se već i do Zagreba čulo?

- Ne - reče Berak. - Tu smo zbog nekoga drugog posla. Ali, i ovo nas zanima. Baš sad gledamo kako oni to. Kao da se ništa ne događa. I gablec imaju.

- Da, da, tako je to - reče Ferdo stručno. - Dolaze u šest, ostaju do dva i idu kući. Čak i ne mitinguju. Igraju šnapsl, i tako. To da se vidi da nemaju nikakve druge namjere, nego samo da postignu ono što traže.

- Tko ih vodi? - upita ga Lovro iznenada.
- E, to... - oteže Ferdo. - Ne znam, zapravo. Izgleda da je to više spontano. Kao nekakvo samoupravljanje u čistom obliku - naceri se.
- Svaki put idu drugi na razgovore s faktorima.

- Lukavo - reče Lovro.
- Da - kimnu Ferdo supijano. - Ja pomalo proučavam sve te stvari, mene to zanima, znate, nešto pomalo i pišem, znate, ovo je sjajan materijal.

Lovro prevrnu očima, ali ovaj put ne reče ništa. Berak se namršti.
- Prozu pišeš? - okrene se Ferdi.
- Da. Osim toga, znate - nastavio je Ferdo toliko već toga znam o ovome gradu da mi je strašno drago kad se nešto dogodi. Ovo je kao neka renesansa, ti boga!

- I humanizam - progundā Lovro.

Pokazalo se da Ferdo toga dana ima poslijepodnevni turnus i da je pomalo sklon da se do ručka nacvrcka, pa je trebalo da ga se nekako otarase. Ali, to nije išlo nikako drugačije nego da mu kažu zašto su tu. Tako je ispalo da on vrlo dobro poznaje problematiku privatnih radio-stanica, da je čak nekada nešto o tome pisao u lokalnom časopisu za književnost, umjetnost, društvena pitanja i sve ostalo. Odmah se ponudio da ih odvede do kojeg amatera. Usput su svratili do njega kući, oni su pričekali u autu a on je donio časopis. Unutra je bio tekst o radio-amaterizmu kao o uzvišenoj i plemenitoj stvari, u smislu: kad bi svi momci svijeta, a razvijale su se i misli o važnosti te djelatnosti za obranu i zaštitu, kao i o njezinim umjetničko-kreativnim aspektima. Ukratko, u tom se članku (ili što je već to bilo) nastojalo ugoditi svima i svakome, a bio je sentimentaln toliko da je čovjeka hvatao gnjev dok bi ga čitao. Sve je vrvjelo od uskličnika i trotočki.

Ferdo ih je odveo u prilično udaljeno selo, sve se usput kočopereći, što zbog članka, što zbog svoje čičeronske uloge. Kuća se nalazila na vrhu brijega, i "renault" se našao u prilici da pokaže svoje terenske karakteristike. Iza kuće bio je velik voćnjak, kokoši su ključale u dvorištu. S brijega se pružao pogled na obližnje brežuljke, gdje su ljudi nešto radili u vinogradima i čula se pjesma. Bilo je vrlo lijepo.

Jedna žena, što je u dvorištu iz pregače hranila piliće, nadvila je ruku nad oči i gledala tko to dolazi. Onda je prepoznala Ferdu, pa je obrisala ruke o pregaču i pošla prema njima.

- O, družē - rekla je. - Dobar dan.

Ferdo je valjda nekad nešto predavao djeci te seljanke, pa se zato držao pokroviteljski i samouvjereno. Rekao je:

- Ovo su drugovi iz Radio Zagreba. Došli su vidjeti vašu stanicu.

- A je li to...? - upitala je, bojeći se valjda da su Marijan Berak i Lovro neka vrsta revizora za pretplatu ili inspektora.

- Oni su novinari - umirivao ju je Ferdo. Prave reportažu o radio-amaterima.

- Ali, mog muža nema doma - smješkala se žena u neprilici. - A ni djece. A ja vam se u to ništa ne razumijem.

- Samo vi drugovima pokažite - reče Ferdo. - I, ako imate malo one vaše fine jabukovače.

Žena se pomirila sa situacijom; bili su u kraju gdje je nastavnik nekakva budža. Iznijela je rakiju i pokazala stanicu.

Stanica je bila u štaglju. Tu je bila uređena jedna mala prostorija iz koje je dopirao miris sijena. Tu je bio magnetofon, uredno složene trake s natpisima ispisanim nevještom rukom, primitivan gramofon. Radio-stanica bila je sličnoga tipa kao i u Brodarićeva ujaka. To je valjda bila nekakva lokalna moda. Na malom stolu bio je i plan budućih emisija, ispisan olovkom koja je i sad tu stajala: bila je crvena i plosnata, pinterska.

- Vidiš, vidiš - govorio je Lovro hodajući naokolo i odmahujući glavom. - Ovo mi se sve više sviđa. - Opipavao je stvari, razgledao ih i smješкао se. - Otkad vaš muž emitira? - upita ženu.

- Pa, ima već oko deset godina - reče ona. Otkad smo prodali onaj drugi vinograd. Sad ima manje posla pa se time zanima.

Sjeli su u dvorištu oko hoklice na kojoj je bila rakija, i uzeli lagano pijuckati. Ferdo se držao ponosno, kao da je sve to njegova zasluga, a Zagrepčani su gledali oko sebe i nastojali što više toga zapamtiti.

- Recite, gospođo - upita Lovro iznenada zašto vaš muž to radi? I uopće, zašto se ljudi time bave?

Žena je neko vrijeme razmišljala. Očito, ili se nikada nije pitala o razlozima, ili su joj oni izgledali toliko logični da i nije bila u stanju da ih obrazloži. Žmirkala je na suncu i namještala na glavi svoj šareni rubac. Pjesma se čula s okolnih brežuljaka.

- Pa, tako - rekla je napokon. - Kad mogu drugi, zašto da i mi ne pokušamo?

- Tko drugi? Susjedi? - upita je Ferdo.

- Pa i oni, ali i inače, pravi radio. Čovjek često nije zadovoljan programom. A kad ima svoju stanicu, onda može pokazati kako to zamišlja. Osim toga... - zastala je.

- Recite, recite - sokolio ju je Ferdo.

- Zašto se čovjek ne bi oglasio, ako može?

To je bilo točno. Zašto se čovjek ne bi oglasio? Premda su se novinari zapravo uvijek pitali: zašto bi se čovjek oglasio, ako baš ne mora?

- Jeste li čuli emisiju o štrajku, jučer? - upita je Lovro iznenada.

- Jesmo.

- I? Što vam se čini?

- Čujte, ja vam to ne znam. Ali, moj muž misli da tu nešto nije u redu. Da tu netko nešto muti.

Druga emisija počela je točno u tri. Oni su se našli u dva, na izlazu iz grada, ondje ih je, na autobusnoj stanici, čekao Tomislav Brodarić s radio-stanicom u velikoj kartonskoj kutiji u kakvima se dostavlja roba u samoposluživanja. Odlučio je da više ne emitira iz ujakove kuće, nego da naprosto uzme radio-stanicu. Tvrdio je da ujak neće ništa opaziti, jer nikad i ne otvara onu komodu, a ako i opazi, on će mu već nešto zamutiti. Tako su se odvezli u klijet u nekom vinogradu, prilično daleko od grada. Pokazalo se da je klijet također ujakova i da je prilično dobro uređena, premda je bila napola drvena i niska tako da je čovjek u njoj morao stajati pognut. Trebalo im je desetak minuta da instaliraju antenu, a onda su se pripremili za emisiju. U okolnim vinogradima nije bilo nikoga.

Dok su pripremali sve što treba, Brodarić je nervozno šetao ispred ulaza u klijet, Dubravka je čitala tekst da ga dobro zapamti, a Lovro je, petljajući nešto oko svojega magnetofona, bio blizu Dubravke, pa je udešavao tako da se svaki čas s njom sudari, ili da je bar dodirne. Berak reče:

- Kad pomisliš koliko ljudi u ovome času pali radio.

- Prestaju zveckati žlicama i umiruju djecu doda Lovro. - Kad ćemo mi to postići na pravom radiju?

Komentar je ovaj put bio nešto oštrij, ali i malo konstruktivniji od prethodnoga. Osim toga, Brodarić je osjetio i potrebu da objasni razloge za pojavu nove radio-stanice i da izloži nekakav njezin plan i načela. Nakon najave, Dubravka je pročitala:

"Obustava rada u Kalteksu se nastavlja. Kako saznajemo, jučer su vođeni temeljiti pregovori između radnika i rukovodećih struktura naše općine, pa i šire. Do sporazuma, međutim, nije došlo. Mi kažemo: i bolje što nije. Evo zašto: i do sada je bilo obustava rada, ponajviše zbog niskih osobnih dohodaka, ili zbog zakašnjenja s njihovom isplatom. Čim bi se potrebna sredstva namakla, štrajk bi prestao. Ovaj put, međutim, radnici ne pristaju na to da se zadovolje takvim privremenim rješenjem. Oni zahtijevaju da se goruća pitanja tvornice, pa čak i općine, riješe dugoročno. Prije svega, insistiraju na

pitanju odgovornosti, a zatim na pitanju stručnosti. Ta su dva pitanja u najužoj vezi. To se vidi i iz slijedeće izjave."

Brodarić je pritisnuo dugme na magnetofonu i tada se začuo glas nekog radnika koji je govorio spretno i suvislo, jer je, očito, mnogo razmišljao o toj temi. Rekao je:

"Što mi imamo od toga da se nas pita treba li nešto uraditi, kave strojeve treba kupiti? Govorim o sebi, ja ne znam ni kakvi sve strojevi postoje na tržištu, ni koji su od njih bolji za našu tvornicu. Prema tome, kakve ćemo strojeve kupiti, o tome odlučuje netko drugi. Ali, što je najgore, ni taj drugi ne zna ništa bolje od mene kakvi i koji strojevi nama trebaju. Ipak, on odlučuje, jer je na takvom mjestu. Reći će netko: imamo mi i za to stručnjake. Imamo, to je točno, ali posljednju riječ ipak imaju oni koji ne znaju, koji nisu stručnjaci, ali su zato na položajima. Oni odlučuju, zato da bi se znalo tko je gazda. Njih zanima vlast, a ne proizvodnja. A što je od svega najgore, na kraju ispadne da smo svi mi odgovorni, jer oni su nama došli na zbor radnih ljudi s prijedlogom da se uradi to i to, da se kupi to i to, i mi smo glasali, naravno, jer što ja znam o tim strojevima? I tako smo sad fino svi krivi. Ja se, drugovi, tu osjećam prevaren."

Tu je bio kraj izjave, bilo je očito da je traka kraćena i montirana, možda je govornika negdje malo dalje prekinuo žagor, jer sve je to izgovoreno na sastanku u tvornici. Dubravka je malo pričekala, a potom je nastavila čitati tekst komentara.

"Smatramo da ovo što ste upravo čuli najbolje svjedoči o tome kako razmišljaju u Kalteksu. Duboko smo uvjereni da razmišljaju ispravno. Oni govore otvoreno, misle zdravo i komunistički i postavljaju zahtjeve koji su na liniji najboljih tekovina ovoga društva. Međutim, druga strana nije spremna da se dogovori s radnicima. Tko je u pravu, ne treba posebno naglašavati. I to još nije sve nego se pred javnošću taji što radnici čine, zašto štrajkaju i koji su njihovi zahtjevi. Još uvijek se od javnosti skriva i sama činjenica da obustava rada postoji. Upravo zato javila se stanica Radio Sava, drugih razloga osim ovog nema. Radio-stanica javljat će se kad god bude potrebno i dokle god bude potrebno."

Nakon toga, Dubravka je najavila slijedeću emisiju, pa su pustili signal. Svi su odahnuli. Djevojka je ustala i Brodarić ju je poljubio.

Lovro je isključio magnetofon.

- Kako vam se čini? - upita Brodarić.

- Dobro je, dobro - reče Berak.

- Je li vam žao što ste tu i što ste se u ovo upustili?

- Upustili? - zgranu se Lovro. - Ti si se upustio, mi se ne upuštamo.

- Čuj - upita Berak. - Imaš li kakvih vijesti? Kako se stvari razvijaju?

- Nemam pojma - reče mladić. - Danas je u redakciji bila mrtva tišina, čak ni Vodopije nigdje nije bilo. Ali, to ništa ne znači. Danas je odlučujući dan.

- Zašto? - upita Berak.

- Uf, uf, odlučujući dan - frknu Lovro.

- Tako - reče mladić. - Danas će se znati sve. Hoće li drugi amateri početi govoriti o tome, kako će to primiti štrajkači, kako će to utjecati na pregovore... Sve će se danas znati.

Kuhinja je bila velika poput oveće dnevne sobe, u njoj je sve blistalo od raznih strojeva i aparata, na podu su bile skupocjene pločice, na zidovima nevjerojatne tapete koje su prikazivale hrastovu šumu, sa stropa visio je ventilator. Sve je pokazivalo da tu stanuje netko tko je pun novaca i tko je spreman da i drugima kaže kako da do novaca dođu. U istom stilu bila je i kuća, dvokatnica s garažom za dva auta.

Na stolu su stajala dva magnetofona. Za jedan se brinuo Lovro, taj je snimao, oko drugoga se trudio domaćin a na njemu su se nalazili zvučni efekti: šum kiše, pucketanje vatre, topot konja, škripa vrata. Oko stola sjedile su dvije žene i jedan mladić. U rukama su držali tekstove i čitali ravno u mikrofon. Kroz prozor se vidjelo blago sunce ranog poslijepodneva. U kući je vladala neprirodna tišina.

Emisija je bila u toku. Jedna žena govorila je sitnim, dječjim glasom:

- Tata, tatice, nemoj nas ostaviti!

Druga je žena napadno i histerično ridala, dok je mladić govorio krupnim i drhtavim glasom:

- Kćeri moja, ja se možda više nikada neću vratiti u domovinu! Rana u mom srcu je teška, i ja bih umro da se ona opet otvori!

- Tata, tata! - vapila je druga žena.

- Kćeri govorio je mladić - moja su ti vrata uvijek otvorena. Ja ne znam što će sud odlučiti, ali što zna sud o ljudskom srcu?

Druga je žena ridala. Ona što je igrala djevojčicu sad je progovorila, drhtavim glasom:

- Ja želim biti s tobom, tata!
- Jednog dana, kćeri - javi se mladić, još dublje, i kao malo štucajući
- mi ćemo biti skupa. Pravda i ljubav moraju pobijediti. A sad zbogom!

Začuo se zvuk vlaka, lupa kotača s magnetofona; u to se miješala odjavna glazba. Kad je sve to završilo, nastala je stanka od nekoliko sekunda, a onda je domaćin rekao u mikrofon:

- A sada malo muzike pa je pritisnuo dugme i krenula je zabavna glazba.

Na trenutak su u kuhinji svi sjedili šutke. Obojica novinara bili su impresionirani i dobro su razumjeli da i slušaocima treba da malo predahnu. Drama je opisivala raspad gastarbajterskog braka, zbog nevjere žene koja je ostala kod kuće. Radnik se vratio kući zauvijek i tek tada saznao što se zbiva, pa je zato odlučio da se vrati u Njemačku. Premda je sve bilo vrlo patetično, nevješto napisano i još nevještije odigrano, imalo je velikog učinka, osobito na one koji su poznavali takve slučajeve.

- Bilo je vrlo dobro - rekao je napokon Berak kad su mu se oči susrele s upitnim domaćinovim pogledom. - Vrlo, vrlo dobro: gospon Požgaj.

- Meni se sve ovo sve više sviđa - kimao je Lovro zamišljeno. - Pa čak i... - prekinuo se. Očito je htio spomenuti Brodarićeve emisije, ali se na vrijeme suzdržao: prvo, zato što je to bila tajna, a drugo zato što je Brodarić bio s njima. On ih je i doveo k Požgaju, kojemu su specijalnost bile radio-drame.

Požgaj je bio povratnik iz Njemačke. Bio je riđ, proćelav i pjegav, i sam je pomalo ličio na nekoga švabu. Za razliku od drugih arbajtera koji, kad se vrate, nastoje uživati u onome što su stekli, Požgaj je, kako je vrijeme prolazilo, sve više bio zaokupljen onim što je u Njemačkoj vidio i doživio. Strašno ga je žderalo što je morao ići onamo, to je doživljavao kao neku trajnu ljagu i biljeg na svom licu. Zato je stalno o tome govorio i pisao.

- Je li to sve iz života? upita ga Berak.
- Sve - kimnu riđi čovo. - Ništa ja nisam napisao što se nije dogodilo. Sve su to slučajevi ljudi koje sam poznao, sami su mi pričali, na radnom mjestu, i noću, u baraci, dok sam bio tamo. Ponešto ima i od mog iskustva.

- Imate li mnogo drama? - upita Lovro.
- Puno. Ne mogu sve ni zapisati, koliko znam reče Požgaj.
- Kako ste počeli? - upita ga Berak. Mislim, s radiom.
- Vidio sam od drugih. Zašto ne bih i ja? A zapravo, najviše zato da mogu praviti te drame, našao sam ovdje i glumce, eto, vidite. A muziku ja onako, usput.

Kad je spomenuo glumce, žene su pocrvenjele, a mladić se malo isprsio. Žene su bile seljanke, mladić možda učenik, službenik u zadruzi, prodavač, ili nešto slično. Nisu govorili dok ih se ne bi pitalo, znalo se tko je tu gazda, to više što su svi oni bili u nekom rodu s Požgajem, a Požgaj je, dabome, obilato novčano pomagao bližu i dalju rodbinu, tvrdeći da sve to Njemačka daje.

- Znači, vi ste radi drama i počeli s tim? - upita ga Lovro.

- Da. Shvaćate? Moram te stvari nekome ispričati, vidite. - Požgaj je govorio tako sigurno kao da je već mnogo puta i mislio i govorio o tome. Kad te stvari pričate ljudima, onda neće da vas slušaju, misle da pretjerujete, i tako, a poslije brzo zaborave. A kad im to dadete kao pravu priču, kao dramu s glumcima, onda slušaju, i te kako. Onda i plaču, znam da plaču.

Kad su odlučili da skoknu do Vodopije, mislili su da će samo malo onjušiti zrak, tek poslije se pokazalo da se stvari i dalje zapetljavaju. Berak i Lovro znali su sve uredničke štosove, s lijepo je kad nekoga čitaš, a on ti ne može ništa, jer nije za tebe nadležan. Ali, ispalo je drugačije.

Najprije u redakciji nisu našli Brodarića, premda je bio dežuran te večeri. Kad su otišli od Požgaja, rastali su se s mladićem, on je otišao kući da se pripremi, a oni u hotel da malo prilegnu. Zvjerali su po praznim prostorijama, onda su shvatili da je momak u Vodopijinoj sobi jer su se odande čuli glasovi. Vodopija je bio u redakciji po cijeli dan, i njemu su se tresle gaće. Pokucali su i ušli ne čekajući odgovor. Uspjeli su čuti posljednju Vodopijinu rečenicu.

- Bilo bi jako dobro za tebe da nemaš ništa s tim! Jako dobro! Inače...

Ja sam na trenutak pomislio, zbog stila... Ali, ako ti kažeš...

- Kažem - odgovori Brodarić. Još je trenutak čekao, a onda izašao, kimnuvši glavom Zagrepčanima.

Ostali su sami s Vodopijom. Berak se upinjao da mu glas zazvuči što veselije i neposrednije.

- Evo nas - reče. - Rekao si jučer da želiš s nama razgovarati?

- A, rekao sam - gnijezdio se Vodopija na stolici, sav crven, zbog čvrsto vezane kravate, a možda i zbog gnjeva ili čega drugog. - Ali, bolje da nismo jučer razgovarali.

- Što je? Predomislio si se? - upita ga Lovro drsko.

- Pa, nisam se baš predomislio, nego. Uočio sam i drugu stranu te stvari, shvaćate.

A o čemu si htio da.? - upita ga Berak.

- Pa o tome, brate, o tom vašem poslu, o toj reportaži. Vi znate kakva je situacija, tu je obustava rada, je li tako, škakljiva stvar, došli su i drugovi iz Zagreba. A onda se, na sve to, jučer pojavila i neka amaterska stanica koja sad javlja o tom štrajku. Jeste li čuli za to?

Novinari se na trenutak zgledaše, a onda Lovro saže glavu, odbijajući tako da prihvati odgovornost bilo za laž, bilo za istinu.

- Priča se - reče Berak neodređeno.

- Eto - dahnu Vodopija. I šta sad? Neugodno, u božju mater! Amateri javljaju, a mi šutimo. Ja sam čak mislio da bi možda trebalo. Ali, u dogovoru s drugovima, odlučili smo da šutimo i dalje.

- A, je li? - diže Lovro svoje nakostriješene brkove prema purpurnom Vodopiji.

Na trenutak nastade tišina. Čulo se kako kuca golemi sat na Vodopijinoj ruci i kako vani netko parkira auto.

- I sad, mislio sam jučer, znate - nastavio je urednik - s obzirom da postoji ta stanica, a mi ne znamo tko je... Možda ne bi bilo pametno da baš sad vi idete čačkati po tim amaterima, praviti reklamu... Kad vide vas, osjetit će se važni, i šta ja znam... A to baš, politički...

Zašutio je. Kucnuo je cigaretom po politiranoj plohi stola, prije nego što će pripaliti. Škiljio je lukavo prema njima, vidjelo se da očekuje efekt od onoga što će reći.

- A sad si se predomislio? - priupita ga Berak.

- Predomislio - raspilavi se Vodopija što stvari teku točno po njegovu predviđanju. - Računam ovako: dobro je što vi radite. Mogli biste možda nešto i saznati.

- Aha! - graknu Lovro kao gavran u basni, pa nastavi buljiti preda se. Taj zvuk pao je u tišinu sobe i ostao visiti u zraku; značio je da je

Lovro već smislio cijeli sistem.

- Kako sazvati? - upita Berak.

- Pa, tako. Vi ćete sad hodati od jednoga do drugog amatera, razgovarat ćete, vama će možda reći ono što nama ne bi... Možda ćete i sazvati tko je taj tko emitira.

- Aha - reče sad i Berak.

Vodopiji svakako nije promaklo njihovo snebivanje, ali on se nije dao zbuniti: imao je svoje planove i za svaku rupu imao je čep, a za svaki vjetar jedro. Znao je kako kome može doskočiti. Zato je sad nastavio ovako:

- Shvaćate? Ne želimo gužvu oko toga. Dabome, uz pomoć aparata bila bi igrarija otkriti odakle se emitira. Ali, to ne želimo jer tu stvar ne treba napuhavati. Najbolje ako se može diskretno, a za to ste vas dvojica kao stvoreni. Baš mi je drago što ste došli.

- Oduvijek sam priželjkivao nešto takvo - ne izdrža Lovro.

Onda su ušutjeli. Šutnja je, dakako, bila neugodna. Vodopija svoja očekivanja nije iznio u formi prijedloga, nego je o njima govorio kao o gotovoj stvari. Da razbije tišinu, Berak reče:

- Tako, dakle.

- Hoćete li da skoknemo na piće? - uzvrti se odjednom Vodopija i poče zaključavati ladice. Bilo je to otprilike kao da treba zaliti uspješno sklopljen posao.

Obojica novinara ustadoše, pa im Vodopija otvori vrata sobe i propusti ih. Berak ga upita:

- Onda vi još ne sumnjate tko bi to mogao biti?

- Sumnjamo, sumnjamo - reče Vodopija sa smiješkom.

Oni se lecnuše, Lovro čak zausti da nešto kaže, a donja mu se usna objesi daleko ispod epskih brkova. Berak brzo upita:

- Na koga?

- To može biti samo netko iz tvornice - reče Vodopija uvjereno. - Kome bi drugome bilo toliko stalo da se za to čuje? Sad ispitujemo koji su sve tamo radio-amateri.

Njih dvojica se zgledaše. Izašli su u tajničku sobu, a Vodopija otvori vrata redakcije da Brodariću rekne kad će se vratiti. Tu priliku iskoristi Lovro da šapne Beraku:

- A što će sad mali seronja, kad drugi počnu nadrapavati zbog njega?

PET

Dok je razgovarao preko telefona sa svojom bivšom ženom, Marijan Berak je stajao kraj prozora. Vani je bilo oblačno, odnekud se odjednom zaletjela teška jesenska jugovina, bilo je čak i magle, i to nikako nije bilo dobro za vinograde. Žute kalmanvarske kuće, koje su inače izgledale tako zdravo i veselo, sad su nalikovale na gnjile kruške i smrdljive dinje.

Kroz prozor, Berak je vidio Lovru koji je, zlovoljan i natečenih očiju, izašao kad je shvatio da Berak namjerava telefonirati. U razgovoru, to se znalo unaprijed, nije moglo biti ničega tajnog, ali Lovri se naprosto nije dalo da sluša ozbiljne razgovore sa ženama. On osobno više je volio ženama pričati viceve, malo im tepati i voditi ih u krevet. U svojoj trideset šestoj godini još je uvijek bio neženja, i to prilično uspješan. Ipak, i kod njega su se počeli zapažati znakovi umora. Sad je stajao kod kioska i čitao novine dimeći kroz brkove.

- To sam ja - reče Berak u telefon, gledajući kroz prozor magličaste brežuljke oko grada.

- Zdravo - rekla je. - Otkud ti tako rano?

Mogao ju je zamisliti: vjerojatno je već spremljena za posao, možda ju je izvukao iz kupaonice, možda je doručkovala ili spremala maloga u školu. Za razliku od drugih žena, dobro je izgledala ujutro, možda čak i bolje nego s večeri.

- Na terenu sam - reče. U Kalmanvaru. Ne znam kad ću biti pri telefonu u toku dana.

- Nešto veće? - upita ona.

Ostat ću desetak dana. Neka reportaža mljeo je odsutno, kao i uvijek kad su razgovarali: najprije su dolazila konvencionalna raspitivanja za zdravlje. Kako je mali?

- Dobro, uglavnom. Imao je prekjučer neku temperaturicu, od grla, ali to je prošlo.

- Fino.

- Hoćeš ga čuti?

- Možda bolje ne. Vjerojatno bi se rastužio. Obećao sam mu da ću ga voditi prvi put kad budem išao na put. Objasni mu nekako za idući vikend.

- Dobro.

Uostalom, možda ja skoknem u Zagreb. A za onaj drugi sigurno ću već biti kod kuće.

- U redu.

Uvijek je bila pristojna i nikada nije dizala glas. Berak još malo pričeka, hoće li ona još štogod reći, ali ona je šutjela kao sekretarica koja hvata bilješke u rokovnik. Vani je Lovro smotao novine i sad se šetkao po trgu, na kojemu je vladala uobičajena jutarnja vreva. Najviše je bilo biciklista. Lovro je uvalio ruke u džepove, stao preko puta radio-stanice i zabuljio se u prozore. Ponekad se ponašao sasvim suludo.

- Još nešto - reče Berak ženi, koja je službeno još uvijek bila njegova supruga. Neće te smetati da ti lovnu pošaljem odavde poštom? Mislím, ne znam hoću li dolaziti u Zagreb, i ako hoću, kad ću. Bilo bi se teško dogovoriti.

- Meni to ne smeta - rekla je. - Ali, ne moraš ni slati ako ti je trenutno nezgodno. Može i pričekati - bila je diskretna, kao i uvijek.

Onda dobro - reče Berak. Poslat ću još danas.

Gledao je kroz prozor. Vani, na trgu, nešto se događalo. Iz zgrade u kojoj su bile smještene društveno-političke organizacije, izašla je skupina ljudi na kojima se odmah vidjelo da su službena lica. Ispraćali su jednoga od njih i uputili se prema crnom "mercedesu". U onome koga su ispraćali Berak je prepoznao partijskog funkcionera. Bio je otprilike Berakovih godina, počeo je od omladine, a sad je već oprilično visoko dogurao. Očito, bio je tu u ulozi vatrogasca. Berak je buljio u njih.

- Onda, to je sve? - upita ga žena dok je telefonsko vrijeme teklo.

- Da. Zdravo.

- Zdravo.

Oni dolje, domaćini i gost, veselo su se smijali i tapšali po ramenima, rukovali se i mahali, kao da im je štrajk deseta briga. Nedaleko, na pločniku, stajao je Lovro i buljio u njih kao tele u šarena vrata.

Kad je Berak stigao dolje, svi su već bili otišli: "mercedes" je otprašio niz ulicu, još se vidjelo kako prolazi kroz žuto na jedinom semaforu u glavnoj ulici. Oni iz zgrade vratili su se unutra. Lovro je i dalje stajao na pločniku, samo što sad više nije bio sam, upravo se rukovao s jednim čovjekom u smeđoj vjetrovci, kovrčave crne kose i

s fotografskim aparatom preko ramena. U njemu Berak prepoznaje zagrebačkog dopisnika jednog beogradskog lista. Prišao je pa se i on porukovao s čovjekom, koji se zvao Avakumović. On kao da je bio zadovoljan, ali i malo zbunjen što vidi Lovru i Beraka.

- A kad ste vi stigli? - upita odmah.

- Ima već dva dana - reče Lovro i isprsi se poput starosjedioca.

- Isto zbog štrajka? Kad ste pre saznali -?

- Ne - reče Berak. Mi smo tu slučajno. Radimo na jednoj stvari u vezi s radio-amaterima.

- Pa to je u vezi, zar nije? - čudio se dopisnik. Ima štrajk, a ima i radio-stanica, koja je glasnogovornik toga štrajka, je li tako?

Lovro je dočekao svoj trenutak. Oči su mu bile još krvavije nego prije, možda i zato što je nešto trgnuo u hotelskom bifeu.

- Miško moj - rekao je - to ti je složenije. Postoji štrajk, ali za stanicu se ne zna čija je. Možda govori u ime štrajka, a možda i ne. To još nije utvrđeno. A ti si zbog štrajka došao?

- Zbog štrajka.

- Naravno - kimnu Lovro znalački. - Tko će drugi nego beogradska štampa. A zagrebačka ni zuc. Za tebe ovdašnji dramatori nisu nadležni.

- A šta mi to vredi? - vrpeljio se Avakumović. - Dođeš da izveštavaš o obustavi rada, to je tvoje ustavno pravo i profesionalna dužnost, a oni ti ne daju.

- A, ne daju? - živnu Lovro. - Vidi ti njih!

- Ne daju. Već sam kod portira zapeo. Mere bezbednosti: ne pušta pa ne pušta. Treba specijalno odobrenje od direktora, a direktora nema jer je u komitetu.

- Hoće to, hoće - kimnu Lovro.

- A poznajete li vi nekoga ovde?

- Poznajemo - kimnu Berak. - Ali, to nam malo vrijedi. Uostalom, mi smo izvan toga, ne petljamo se. A tko je tebi javio za štrajk?

- Rekli su mi u dopisništvu. Ko je njima javio, nemam pojma. Valjda neko odavde.

Lovro je i dalje zlorado kimao. Kad je bio loše raspoložen, moglo ga je raspoložiti samo to da apsolutno sve ide krivo i naopako, pa makar i na njegovu štetu.

- Inače, kako ti se čini situacija? - upita Berak. - Mislim, s obzirom da si bio tamo, u tvornici?

- Ne znam - reče Avakumović. - Kad gledaš spolja, nikad ne bi mogao da pogodiš da se tu nešto dešava.

- To se i nama učinilo - reče Berak. - Jedino što strojevi stoje.

Avakumović je zaškiljio preko cigarete. Tokom cijelog razgovora nije mu bilo jasno zezaju li se oni s njim ili nešto kriju iz profesionalnih razloga, a oni su naprosto osjećali odgovornost zbog konspiracije s Brodarićem.

- Nemoj da me zezaš - reče dopisnik. - Kako, stoje? Pa ne stoje mašine. Ja sam ih pre deset minuta čuo kako lupaju.

Berak i Lovro se zgledaše. Lovro se izbulji na Avakumovića, pa zahropta:

- Lupaju?

- Trešti cela ulica.

Lovro lupi šakom jedne ruke po dlanu druge. Oči mu se još više podliše krvlju: nije bilo jasno shvaća li to što je čuo kao dobru ili kao lošu vijest, i da li ga to veseli ili ljuti.

- Aha - riknu. - Zato su se oni tu toliko smijuckali i tapšali po ramenima! Još su se na kraju i poljubili, pederi!

Avakumović je gledao u Lovru, iščuđavajući se njegovu gnjevu; pokušavao je razumjeti što se tu zbiva.

- Ko to? - upita.

- Neki političari su upravo otišli - reče Berak. Bili su tu da smire stvar, razumiješ.

Onda se okrene i priđe kiosku u kojemu je postariji čovjek bez ruke upravo sređivao netom prispjelu štampu.

- Kuda ćeš?, - viknu Avakumović za njim.

- Recite - nagnu se Berak nad prozorčić kioska - znate li možda je li prestao štrajk u "Kalteksu"?

Invalid ga odmjeri pogledom i malo razmisli, a onda valjda zaključio da mu se ništa neće dogoditi ako kaže istinu, pa reče:

- Od jutros rade normalno.

Na tonskom pultu presnimavali su nešto s reporterskog na studijski magnetofon. Tu je sjedio tonmajstor koga su zvali Tonček, tko zna da li zbog posla ili zato što se doista tako zvao. Kraj njega je bio Čabrajec, koji je u ruci držao nekakav tekst, prečitavao ga i kimao.

Nikoga drugog nije bilo u blizini: ni tajnice, ni Vodopije, pa čak ni Brodarića. Čabrajec je digao glavu kad su Berak i Lovro nahrupili u prostoriju.

- O - rekao je. - To ste vi. Zdravo! - Malo se ušeptrljio, jer se, valjda, sjetio svojega obećanja da će ih odvesti do nekog amatera. Odmah je prešao na to: - Evo, mislim da ću danas po podne biti slobodan. Izgleda da će ukinuti dežurstvo.

- Štrajk je prestao? - upita ga Berak.

- Jest. Od jutros rade.

- Kako im je to uspjelo? - pitao je Lovro, zvjerajući oko sebe.

- Ne znam - sleže Čabrajec ramenima. - Ali naslućujem. Cijelu noć su sastančili. Evo, upravo pripremam prilog o tome za današnji "Dnevnik komune".

- Prilog? - izvi Berak obrvama. - Znači da će se o tome ipak i službeno progovoriti?

- Više alegorijski - reče Čabrajec, a Lovro se nasmiješi, s gorkom ironijom čovjeka koji sve zlo unaprijed predviđa. - Onaj tko zna, znat će, onaj tko ne zna, i dalje neće znati. Evo, tu je i Vodopijin komentar.

- Kad ga je prije napisao? - rivnu Lovro.

- Daj, pročitaj - zamoli Berak.

Čabrajec pogleda u njih, pa u Tončeka, koji je i dalje mirno radio svoj posao, pa zatim sleže ramenima. Onda reče:

- Prilično je dugačko. Evo vam samo nekih značajnijih i eksplicitnijih mjesta. Na primjer, ovo: "Poznato je da privreda naše općine, zbog teške ekonomske situacije u kojoj se našlo naše društvo u cjelini, povremeno doživljava zastoje i prazne hodove, kako zbog nedostatka repromaterijala tako i zbog nedostatka rezervnih dijelova, ili iz drugih razloga. Takvi su zastoji prolazne naravi, ali izazivaju i nove poteškoće. U takvim situacijama, radni ljudi ulažu maksimalne napore da te poteškoće prevladaju. Ipak, ponekad se javlja i težnja da neki od radnika u udruženom radu ekscesno reaguju na takve situacije. Nekad prikriveno, a nekad otvoreno, nekad iz najboljih pobuda, a nekad zlonamjerno, oni traže da se stvari riješe na brzinu i radikalno, često čak i mimo samoupravnih mehanizama u kolektivu. Nedavna krizna situacija u tekstilnoj industriji Kalteks, koja je prevladana zahvaljujući maksimalnom zalaganju svih zainteresiranih

struktura, pokazuje da je iz ekonomskih, pa i političkih poteškoća moguće izaći jedino jača njem samoupravljanja. Inače, Kalteks je prošle godine sudjelovao u deviznom prilivu naše općine sa 23,2 posto" - čitao je Čabrajec, pa dodao: - I bla, bla, bla, tako to ide dalje, samoupravljanje uopće, kao što i priliči, a onda ovo: "Zabrinjava, međutim, činjenica da se, čim iskrсну ekonomske poteškoće, javljaju samozvani zagovornici i branioci radničke klase, koji se silom žele domoći pozicije onoga tko će arbitrirati i ocjenjivati, stavljajući se iznad društva, ne prezajući ni od ataka na sredstva javnog informiranja".

- Čista poezija - reče Lovro. - Da se topiš od miline.

- Ako niste znali - reče Čabrajec - to vam na hrvatskom znači otprilike ovo: ovaj posljednji ulomak odnosi se na onu radio-stanicu koja je javljala o štrajku, a sve skupa je komentar štrajka kao metode političkog ponašanja na ovom stupnju samoupravnog razvoja.

- Razumjeli smo, hvala - reče Berek. - Od nas iz Zagreba je Vodopija i naučio takav stil.

- Od mene nije - nakostriješi se Lovro.

- Nego, reci mi - okrene se Berak Čabrajcu. Što je bilo s tom radio-stanicom? Jesu li otkrili čija je?

- Nisu - odmahnu Čabrajec. - Ali, ja mislim da se više neće ni truditi da to saznaju. Nije više interesantno.

- Sumnjaju da je to iz tvornice? - nastavljao ga je Berak ispitivati.

- Izgleda - kimnu Čabrajec. - Zato ovaj njihov faktor i govori ovako.

I pritisnu dugme na magnetofonu, pa malo pričeka. Čuo se žamor, zatim izjava nekoga iz tvornice snimljena toga jutra. Očito je to bio jedan od onih koji su sudjelovali u štrajku, ili bar bili na strani štrajkača.

- Osobito bismo željeli - govorio je čovjek - da se distanciramo od nekih pojava koje su se javile u vezi s poteškoćama u našoj organizaciji udruženog rada. Opazili smo da se neke političke snage, neprijateljske socijalizmu i samoupravljanju, pokušavaju prikazati uz akcije naših radnika, i svoje ciljeve prikazati kao naše. Čim smo uočili kakva nam opasnost prijeti od takvih elemenata, odlučili smo da se od njih oštro distanciramo i da na djelu pokažemo kako nemamo s njima ništa zajedničko. Zbog toga smo tome prilagodili i svoje ponašanje i odmah poduzeli potrebne akcije.

- Prevedeno na normalni jezik - uzdahnu Lovro - to znači da su prekinuli štrajk zato što se pojavila neprijateljska radio-stanica, iza koje stoji tko zna kakva međunarodna reakcija, i s kojom se oni ne žele identificirati, je li tako?

- Tako nekako - složi se Čabrajec.

- Samo, ako želiš čuti moju prognozu - smješkao se Lovro, sad sve bolje raspoložen - ja mislim da se ni to neće emitirati. I to previše govori.

Brodarića je trebalo tješiti. Bio je još rumeniji nego inače, i stalno je potezao iz boce vinjaka koju su ponijeli sa sobom. Sjedili su u hotelskoj sobi, mladić je došao k njima, smatrali su da u tome nema ništa loše, sad kad je štrajk završio. Tranzistor je bio uključen i namješten na lokalnu radio-stanicu. Na programu je bila emisija koja se zvala "Dnevnik komune". Brodarić je bio nesretan; on je i inače bio kenjkav, a sad je postao sasvim mek. Ipak, ta je mekoća bila relativna: mek je bio u sitnicama, a čvrst, kako se činilo, u velikim stvarima s kojima se ne treba igrati.

- Čuj, objektivno uzevši - okrutno je preo Lovro, mršteći čupave obrve i mičući brčinama objektivno uzevši, ti si najzaslužniji čovjek za prestanak štrajka.

- Nemoj me zezati - odmahnu momak.

- Tko te zeza? Gledaj ovako. Po svemu ispada da je glavni razlog za prestanak štrajka to što se oni ne žele identificirati s neprijateljem. Taj neprijatelj si ti. Da nije bilo tvojih emisija, to bi sve skupa i dalje trajalo, i tko zna što bi sve još bilo.

- Lijepa utjeha - zdvojno uzdahnu Tomislav Brodarić.

- Ima nešto u tome što Lovro govori - uključi se sad i Berak, koji je sjedio na prozorskoj dasci. Iza njega, nebo je bilo olovno i kiša nikako nije počinjala. Bilo je tri sata po podne, a jugo je davilo već od rane zore.

- Kako ne razumijete? - uspravi se Brodarić odjednom. - Ne shvaćam kako vi to postavljate stvar! Kao da je meni u interesu da se štrajk ne prekine, nego da traje dalje!

- O, pardon! - isturi Lovro uspravljen dlanove prema Brodariću i malo se odmače.

- Što vi mislite, da sam ja lud pa da želim da ljudi ne proizvode? - pjenio se momak. - Da tvornice nazaduju i šta ja znam? Zar vi mislite

da sam ja zbilja neprijatelj, ili što?

- Ne mislimo - odmahnu Berak rukom.

- Ali, ti misliš da mi jesmo - zahripa Lovro, jer je u mladićevim riječima doista postojao i takav prizvuk.

- Ne kažem ja ništa - nastavljao je Brodarić. Ja se nisam javio zato što bi mi bilo drago što je izbio štrajk, nego zato što mi je bilo žao i što sam bio zabrinut. Ja sam se javio zato što smatram da o tim stvarima treba javno govoriti, u skladu s principima ovoga društva, upravo zato da ih ubuduće ne bi bilo!

- Sveti Živko! - uzdisao je Lovro.

- Smiri se! - reče Berak.

- Ja vjerujem u temeljne vrijednosti ovoga društva! - reče mladić, pa zamuče.

Lovro je napola ležao na krevetu, njegova griva bila je tamna mrlja na svijetloj podlozi zida, i svaki je čas prinosio bocu ustima. Pokreti su mu postajali sve blaži i polaganiji, ali mu je zato jezik bio još poganiji nego inače. Reče Brodariću filozofski:

- Nisi ti loš kit, ali koji put ne podnošljivo sereš s tim svojim temeljnim vrijednostima. I Vodopija je za temeljne vrijednosti, i oni vatrogasci iz Zagreba. I oni iskreno u to vjeruju. I što rade?

- To je drugo - pognu Brodarić glavu.

- Ne možeš reći - umiješa se sad i Berak. Tomica je ipak nešto ozbiljno poduzeo s tom radio-stanicom. To je bio pošten čin.

- Jest, jest, to je bila sjajna ideja! - graknu Lovro. - I ishod je veličanstven. Svaka čast, kapa dolje! - bio je već prilično pod gasom.

Berak ustade s prozorske daske i prošeće se po sobi. Svi su jednim uhom slušali što se govori na radiju. Približio se i kraj emisije, išao je upravo nekakav Brodarićev komentar o kulturnim zbivanjima u općini, a o štrajku nije nitko rekao ni riječi, ni u kojem obliku, ni izravno ni alegorijski.

- Ni riječi - huknu Tomislav Brodarić kad je krenula glazba.

- A što možeš? - tješio ga je Berak. - Stvari nisu išle onako kako si se nadao, ali nešto si ipak uradio. U svakom slučaju, sad te valjda Vodopija više neće sumnjičiti da imaš neke veze s tom radio-stanicom.

Mladi je novinar ukočeno buljio preda se, a rumenilo mu je sve više osvajalo lice, pa je sad prešlo i na čelo. Oko usta i nosa mišići su mu

bili neobično zategnuti. Onda reče:

- Ne znam baš da me neće sumnjičiti. Ne znam.
- Neće imati priliku - reče Berak.

Brodarić je gledao u njega zamišljeno. Ličio je na čovjeka koji spava, ili na čovjeka pod hipnozom, koga je putujući hipnotizer uspavao pa sad više ne zna što bi s njim. Progovori polako, rastavlajući riječi:

- Zar misliš da to može samo tako ostati? Pogotovo sad, kad opet o tome šute!

Nastao je trenutak tišine. Berak je gledao kroz prozor, Brodarić i dalje pred sebe. Lovro je živnuo: stvari su opet krenule loše, a to je njega uvijek tješilo. Reče:

- O! I još jednom: o! Kako je ono govorio Ostap Bender? Sjednica se nastavlja!
- Emitirat ćeš i dalje? - upita Berak preko ramena.
- Hoću - odgovori mladić.

Kiša je počela dok su se vozili kroz vinograde prema klijeti. Počela je diskretno, jedva primjetno, tiho, jedva da je orosila "renaultova" stakla, a onda je počela padati sve jače i odlučnije. Bila je to prava jesenska kiša, i postojali su dobri izgledi da pada barem dva dana. Donijela je olakšanje nakon jugovine.

- Dobro - gundao je Lovro u brk dok su se truckali. - Ja tebe zbilja ne razumijem! - Lovro je bio odspavao sat i pol u hotelskoj sobi pa se rastrijeznio, ali je bio vrlo mrzovoljan. - Sve se lijepo završilo, štrajk je popapala maca, nisu nas ćopili, okej. I mi, umjesto da budemo sretni što smo se izvukli, sad pratimo tu budalu dalje. Pa taj tip srlja ravno u Stenjevec!

- Zato ćemo dobiti dobar materijal - reče Berak mirno.
- Materijal? što možeš početi s tim sranjem? Tko će ti to objaviti?
- Zašto ne? Ako izrežemo imena... Čuj, pa to je... - razvezao je Berak neobično dug govor, s obzirom na njegov standard. - Mi smo išli raditi dokumentarnu dramu, je li tako? Zar ovo ne bi mogla biti odlična fabula? To, da čovjek emitira vlastite vijesti u vrijeme kad službeni radio šuti? Meni se to sviđa, mogu ti reći.

- Tu ćeš fabulu pričati onome tko će te strpati u buksu - gundao je Lovro.

- Ozbiljno ti govorim - ostajao je Berak pri svome. - Ozbiljno. Ja mislim da je to materijal od kojeg možemo početi. Makar to poslije i s glumcima snimili.

- Samo mi još reci da je to odlična tema za knjigu, pa ću te puknuti. Možeš slobodno dati ruku onome tvom Ferdi, ili kako se već zove. Zamijenite mjesta, nitko neće ništa opaziti, on neka ide na radio, a ti uči djecu o Stanku Vrazu.

Ipak, Lovro se nije dalje bunio.

Brodarić ih je dočeka sam: Dubravka je dobila temperaturu i nije mogla iz kuće. To je Lovru još više oneraspoložilo. Brodarić je već imao napisan komentar. Ali, prije nego što su ga počeli čitati, pod svijećom, dok je kiša bubnjala po krovu klijeti, zastali su nad pitanjem kako će bez Dubravke.

- Onda ćeš sam čitati? - upita ga Berak.

- To ne smijem - reče mladić odlučno. - Prepoznali bi me.

- Onda što?

- Ne znam - odmahivao je Brodarić glavom. Mislio sam da zamolim nekoga od vas.

Nastala je na trenutak tišina, a onda iz kuta, iz polutmine, dopre Lovrino graktanje:

- A, ne, hvala! Izuzetno sam počašćen, ali ovaj put ne bih mogao. - Obratio se Beraku: - Jesam li ja tebi rekao da je on lud?

Berak ne reče ništa. Spusti pogled na papir koji je držao u ruci, pa se primače svijeći i poče čitati. U komentaru je pisalo:

"Kao što je poznato, danas je prekinuta obustava rada u tekstilnoj industriji Kalteks. Radnici, koji do jučer nisu pristajali da se vrate na posao prije nego što se dogovorno riješe svi problemi, a osobito problem odgovornosti, danas su popustili pod pritiskom rukovodećih faktora općine i republike. Nećemo ulaziti u to koliko je ispravna njihova odluka, jer štrajk, na kraju krajeva, nije ni poželjna ni osobito efikasna mjera u samoupravnom socijalizmu. Svakog dobronamjernog promatrača, međutim, smetaju dvije stvari. Prvo, to što se u pregovorima s radnicima naša stanica spominjala kao nekakav glasnogovornik neprijatelja socijalizma, pa se od radnika zahtijevalo da se distanciraju od njezinih stavova. Drugo, to što se u službenim sredstvima informiranja o izbijanju štrajka i dalje šuti. Kako Radio-Sava može biti neprijateljska stanica kad nije činila ništa

drugo nego samo obavještavala o postojanju obustave rada kao o činjenici, uzdržavajući se od svakog zaključka? A s druge strane, zašto se istina smatra opasnom za socijalizam kad je socijalizam najveći prijatelj istine, i kad je istina njegovo najjače oružje? Je li to razlog što službena sredstva informiranja šute o štrajku i danas, kad on više ne postoji? Radio - Sava i dalje će biti uz istinu. Obavještavat će samo o činjenicama. I to sve dotle dok to ne počnu činiti i drugi; tada će nestati razlog za njezino postojanje".

Berak podiže pogled s teksta i zamišljeno se zagleda u Tomislava Brodarića. Po vanjštini i ponašanju toga čovjeka nije se moglo zaključiti je li lukavac ili fanatik. Ili možda oboje?

Brodarić pogleda na sat: bilo je blizu vrijeme za početak emitiranja. Onda pogleda uvis: po krovu je bubnjala kiša, i postojala je velika vjerojatnost da će to bubnjanje ući u eter. Pogledavao je čas jednog, čas drugog novinara, ali oni nisu gledali u njega. Vidjelo se da ga pomalo hvata zdvojnost.

Onda iz tame, iz kuta klijeti, dopre Lovrin glas:

- Evo ti, miško.

Brodarić se okrene. Lovro mu je pružao mikrofona, preko kojega je bio navučen tanak papir, a bilo je na mikrofona još nekih dodataka.

- Što je to? - upita mladić.

- Tako možeš čitati. Neće te prepoznati ni Dubravka, ako te bude slušala - progundā Lovro, a zatim doda zlobno: - Ako sad ne leži u krevetu i radi nešto pametnije od slušanja tvojih emisija.

Brodarić mu ne odgovori. Okrene se i počne pripremati radio-stanicu za emitiranje.

ŠEST

Kad je opazio Ferdu kako se približava njihovu stolu, Lovro je razvalio usta od zijevanja, nije se čak potrudio ni da ih zakloni rukom. Zapita kroz zijevanje:

- Zašto se taj toliko mota oko nas?
- Slutim da mi želi uvaliti nekakav tekst da mu ga emitiraju na Trećem programu - reče Berak tiho. - Ko bog, neka novela.
- Ili, još gore, esej - naceri se Lovro.

Sjedili su nakon ručka u hotelskom restoranu i gledali kroz prozor kako pada kiša. Tu ih je Ferdo našao; već je otprilike znao kakav im je dnevni raspored, i ponašao se sasvim domaćinski. Odmakao je stolicu i sjeo.

- Onda? - upita. - Kako napredujete?
- Tako, tako - reče Berak. - Obišli smo već nekoliko amatera. Imaš li ti kakav dobar prijedlog?
- Imam koliko hoćete - reče Ferdo - samo što se sad moram vratiti u školu na sat, danas sam jako zauzet. Došao sam vidjeti treba li vam nešto.

- Snaći ćemo se - reče Lovro osorno.

Ferdo pošuti, petljajući nešto oko cigareta i šibica. Vidjelo se da ga ždere neka tema o kojoj želi diskutirati, samo ne zna kako da počne. Napokon reče:

- Jeste li vidjeli ono sa štrajkom?
- Pa da - reče Berak. - Što se priča?
- E, znao sam ja da će to tako završiti - reče Ferdo s mnogo hinjene rezignacije. - Lukavi su oni.
- Tko to?
- Pa ovi naši drmatore iz općine. Nemate vi pojma kakvi su to tipovi, to vam je kao kod Zole.
- Kojeg Zole? - iščuđavao se Lovro.
- Ili kod nekoga još goreg - nije se Ferdo dao smesti. - Da vi samo znate te ljude, vi u Zagrebu ne možete to ni zamisliti. Niti znaju svoj posao, niti se razumiju u politiku. Ali su seljački lukavi, to ih drži na površini.

Lovro se namršti, jer on je u svemu tome naslućivao neku mutljivinu ili barem provokaciju; malo se ispravi na stolici.

- Ima toga svuda - reče Berak.

- Ima, ima, ali kad vidiš izbliza... Čista literatura. Predsjednik općine počeo je svoju karijeru tako što je ušao na pogrešna vrata. Časna riječ! Bila su u općini dva sastanka u isto vrijeme, jedan je bio u Socijalističkom savezu, a drugi je bio godišnja skupština odbojkaškog kluba. A on je bio nekakav funkcioner u odbojci i išao je na taj odbojkaški sastanak. I pogriješio vrata. U prvi mah nije odmah ni shvatio, jer, naravno, sve ih poznaje, ovo je ipak mali grad, pa sad, tko će ti znati tko sve sjedi u kojem odboru. A dok je on shvatio da oni tu ne pričaju o odbojci nego o nečemu drugom, bilo je već kasno i bilo mu neugodno da izađe. A oni, kud će, šta će, izaberu njega. On, dabome, prihvati. To je bilo prije dvadesetak godina. I tako, malo-pomalo, mic po mic, i vidi ga sad! Brine brigu o radničkoj klasi i bdi nad narodom.

- Vidiš, vidiš - smješkao se Berak. Zapravo, nije mu bila smiješna ni Ferdina priča ni Ferdo sam, nego Lovro koji je tvrdoglavo šutio. Ta je šutnja značila: znam ja tebe, cinkerska njuško!

- Nemate vi pojma šta je to - nastavljao je Ferdo. - A znate li kako se odnose prema intelektualcima? Bili smo tu osnovali nekakav klub, Klub prijatelja umjetnosti, nas nekoliko, slušali smo ploče, držali predavanja o umjetnosti, povijesti, znanosti, i tako. I mislite da nas nisu razjurili? Čim im se pružila prilika. Kao, intelektualci se odvajaju od naroda, zatvaraju se, i tako. A iskoristili su to što smo slušali neke Bachove mise. Kao, religiozno. I još katoličko! Tobože se okupljamo na nacionalnoj osnovi.

Ferdo je toga jutra doista bio nakrivo nasađen, obojici novinara bio je već pomalo i neugodan. Po čemu je on to zaključio da su oni nabrušeni na sve oko sebe? To je doista dovoljno da se čovjek zabrine, ako se to toliko vidi.

- Događa se - promrsi Berak.

- A znate što je najgore od svega? - pjenio se dalje Ferdo. - To što iza toga stoje sasvim obične i banalne stvari, tko je ukrao koliko cementa, tko se gdje ogrebao za večeru i za putni trošak, shvaćate? Još da oni doista misle da čuvaju narod, pa makar i od istine, još hajd-hajd. Ali, njih je uhvatila trta da se ne otkriju njihovi prljavi poslovi, da štrajkači to ne potegnu, to je njih strah. To je ono glavno.

- Kakvi prljavi poslovi?

- Pričat ću vam jednom. Izgradili su vikendice na staroj šljunčari, sve o narodnom trošku.

- I to bi bio dobar literarni motiv, a? - upita ga Lovro cinično.

- Odličan - odgovori Ferdo ozbiljno.

Po kiši su se odvezli do amatera o kojem im je govorio Brodarić, a koji je živio u nekom prilično udaljenom selu, na vrhu brijega s kojega se pružao pogled na dolinu i na grad. Truckajući se makadamskom cestom punom rupa, zaključili su da to mora biti onaj isti brijeg koji se vidi s njihova hotelskog prozora. Cesta je bila žuta, usjeci žuti, voda u lokvama žuta, jer su vinogradi kroz koje su se vozili rasli na ilovači. Svaki put kad bi se auto nagnuo ili poskočio, Lovro bi glasno prostenjao, kao da ga sve to neizrecivo boli i smeta.

Ali, raspoloženje mu se popravilo čim je ušao u sobu iz koje je amater emitirao. Fascinirao ga je i čovjek i njegova oprema, tako da je rekao:

- Vidiš, vidiš, onaj drmotres ipak se isplatio.

Čovjek je bio čudan. Bilo mu je negdje između dvadeset pet i trideset godina, kosa mu je bila duga i masna, brada čupava i puna mrvica, a oči sumnjivo sjajne. Kuća je bila u lošem stanju, napola srušena, a za čovjeka su još u gradu bili čuli da uživa glas narkomana, rokeri i kvaritelja omladine. Ipak, nikad mu ništa nisu našli. Poslije se pokazalo da u kući ima još nekoliko takvih tipova, pa čak i nekoliko djevojaka, ali se oni nisu miješali u razgovor, samo su po kući tumarali. Svi su oni navodno studirali u Zagrebu.

- Gledaj ti, molim te - mumljao je Lovro motajući se po maloj prostoriji.

Oprema je bila doista fascinantna, bila je skupa, znalački odabrana i dobro održavana. Ali, najviše je od svega impresionirala muzika. Lovro je samo razgledao i kimao. Sve je vrvjelo od ploča najnovijeg datuma, s najnovijim muzičkim trendovima o kojima je Lovro čitao u "Melody Makeru" i drugim takvim listovima.

- Gdje ovo nabavljaš? - upitao je domaćina.

- Šalje mi stari - sleže onaj ramenima. - Šljaka u Švabiji.

Pokazalo se da neće moći snimiti emisiju, jer čovjek emitira samo navečer. Odlučili su se zato za razgovor s njim, na što je on rado pristao: glas o dvojici iz Zagreba koji intervjuiraju amatere već se bio proširio među posjednicima privatnih radio-stanica, možda i kroz

eter. Bilo je očito da nitko, pa ni ovaj momak, nema ništa protiv toga da u mikrofona govori o svojim razlozima.

Slučaj je bio pomalo nalik na ono što je riđi Požgaj opisivao u svojim radio-dramama. Mladićev otac radi u Njemačkoj već petnaestak godina; majka mu je u međuvremenu umrla, i to je razlog što kuća izgleda onako kako izgleda. Otac se u Njemačkoj ponovo oženio, ali ga, valjda, muči grižnja savjesti zbog sina, pa mu spremno šalje muzičke časopise i ploče, prema popisima koje mu sin dostavlja. To je, uostalom, bio glavni sadržaj njihovih pisama, ta muzička problematika.

- Kako inače živiš? - upita ga Berak. - Kad nisi ovdje?

- Uglavnom sam tu - odgovori momak. - Čak ni dolje u grad ne idem. Povremeno skoknem u Zagreb, radi ispita, ako nešto spremim, ili na kakav koncert. Čovjek ne mora biti na svim mjestima da bi bio u toku.

- Ti misliš - razvijao je Lovro njegovu misao - da odavde, s ovog brijega, možeš komunicirati s ljudima jednako dobro kao da si u Zagrebu ili u Londonu?

- Zašto ne? Bio sam ja i u Londonu, pa znam - nasmiješi se bradonja. - Radio imam, slušam što hoću, malo emitiram, i tako. Ovo, kako ja živim, to je upravo ono za čim u Zagrebu i u Londonu čeznu, a ne mogu ostvariti.

- Onda si ti roker s brijega?

- Ako vam je tako draže.

Kiša je kapala kroz krov i strop i posvuda po kući bile su raspoređene šerpe, latori, lonci, pa se čulo kako kapi bubnjaju o njihova dna ili pljuskaju o površinu nataložene kišnice.

- A zašto inzistiraš da tvoje pjesme budu najnovije? - upita Berak.

- Mora čovjek biti u nečemu prvi - reče momak. - Kako ćeš inače? Moraš biti drugačiji. Osim toga, zar to nije nešto, imati pjesme koje ni Radio Zagreb još nema? To daje smisao mom emitiranju. Ljudi u cijeloj okolini namještaju antene od deset metara da bi me čuli.

- Onda si ti moćan?

- Svakako.

- Nisi nikad osjetio potrebu da tu moć nekako upotrijebiš?

- Kako to mislite?

- Pa eto, šta ja znam - otezaše Berak. - Javio se jedan amater koji emitira vijesti o štrajku u "Kalteksu". Mislim, s obzirom da si ti moćan i da ti se vjeruje... Nisi pomislio na takvo nešto?

- Nisam - odmahnu bradonja glavom. - To me ne zanima. To nema nikakve perspektive. Sve je to isto sranje, tamo dolje.

Do razgovora sa sekretarom došlo je slučajno, ili se barem dvojici novinara tako činilo. Svratili su u radio-stanicu da vide što tamo ima novo, da se jave Vodopiji i potraže Brodarića.

Ali, Brodarića nisu našli, a tek što su ušli u Vodopijinu sobu, zazvonio je telefon, i on je s nekim počeo službeno razgovarati. Nisu od toga razgovora mnogo razumjeli; načulili su uši tek kad je Vodopija rekao u slušalicu:

- Jesu, jesu, baš su kod mene.

Tako se ispostavilo da je to na telefonu partijski sekretar i da bi želio s njima dvojom razgovarati. Vodopija im je to prenio topeći se od milja. Sve je to, naravno, mogao biti i slučaj, ali ih je drug sekretar mogao vidjeti i dok su prelazili preko trga. Nisu imali kud nego da se odazovu njegovoj ljubeznoj molbi, pa su prošli u susjednu zgradu i popeli se na prvi kat.

Sekretar je bio mlad čovjek, u vjetrovci, zvao se Janković. Na zidu je visio nekakav šareni plakat, soba se nije doimala birokratski, a on se ponašao nekonvencionalno. Zato je sve izgledalo nekako vedrija i bolje, tako da su njih dvojica počeli pomišljati da možda sve i nije onako sumorno kako se njima činilo. Do tada su slušali samo autsajdere; a sad im je govorio čovjek iznutra. I bio je šarmantan.

- Slušao sam vaše emisije - rekao je. - I vrlo mi se sviđaju. Znae, ne bih htio da shvatite kako ja vas sad nešto politički obrađujem... Ma, što ćemo okolišati, vi znate da smo tu imali neka sranja.

- Više nemate? Mislim, sranja? - upade Lovro drsko, očito uživajući prostačiti kad je već sekretar nametnuo takav ton.

- Imamo - reče onaj smijući se. - Sad je štrajk završio, ali imamo još neke sitnice.

- S Radio-Savom? - upita ga Berak ozbiljno.

- Pa, da. Dabome, nije to ništa veliko ni strašno, i nema potrebe da vas ja sad tu nešto obrađujem, nego... Pa, znate i sami, iz tako nečeg uvijek može ispasti još veće sranje. - Sekretar se zakačio za tu svespasavajuću riječ.

- Može, može - kimnu Lovro poput mudraca.

- E, vidite - nastavi sekretar mirno. - Vi sad o amaterima pravite reportažu... Mi se u to ne mislimo miješati, naravno.

- Ja mislim da nema ni razloga - reče Berak.

- Nema, ako čovjek trezveno gleda - reče sekretar. - Međutim, ako bi se procjenjivalo drugačije... Pa, znate i sami. Ako nam sad netko nešto politički petlja s radio-stanicama, onda nije dobro da se tome pravi reklama, i tako dalje, i tako dalje...

- Ali, to je dugoročan projekt - objašnjavao je Berak strpljivo. - Mi to ne mislimo sad emitirati. Mi zasad samo skupljamo materijal.

- Znam - kimnu sekretar. - Ali, s druge strane, opet, nije dobro ni da javnost osjeti kako se tome pridaje prevelika važnost. Ja vam samo prenosim što misle naši ljudi ovdje. Ja intimno mislim da to nema veze. Ali, prenijeti moram.

- Što još kažu? Mislim, ako se smije pitati? upita ga Lovro drsko, kako je uvijek razgovarao sa službenim osobama koje mu ne mogu ništa.

- Smije se pitati - nasmija se sekretar. - Ovo je neformalan razgovor. - Ja vam, dečki, govorim za vaše dobro. Nemojte misliti da se naši nisu odmah raspitali o vama.

- Nećemo, nećemo misliti - reče Lovro, premda se malo lecnuo.

- Raspitali su se - tumačio je dalje sekretar. Odmah su se raspitali jeste li u Partiji. Saznali su da drug Berak jest, i to ih je donekle umirilo.

- Onda nas neće sprečavati...? - upita ga Berak, dok je Lovro nabirao svoje obrve poput gusjenica i pravio smiješne grimase.

- To ovisi o vama. Raspitali su se oni temeljito, znate. I saznali su da ovdje niste po zadatku niti službeno, nego da radite na svoju ruku.

- To je istina - reče Berak. - Ali, to nikada nismo ni krili. Uostalom, ovo što radimo, radimo opet s namjerom da se jednog dana emitira preko radija, najnormalnije.

- Da - nasmiješi se sekretar. - Ako bude prihvaćeno za emitiranje.

Malo su pošutjeli. Kišica je i dalje padala i bubnjala po čemu pred prozorom sekretarove sobe. Berak je razmišljao, a Lovro je sjedio u naslonjaču kao mumija. Vijesti nisu bile sjajne, ali možda i u

Kalmanvaru ima simpatičnih ljudi. Možda ipak nije sve tako crno-bijelo.

- Prema tome - zapita Berak - što se sad od nas očekuje?

- To je vaša stvar - položi sekretar oba dlana na stol. - Naravno, ne bi valjalo da se sad odjednom povučete, da ispadne da vas je netko otjerao. Mi zapravo samo tražimo da to što radite, radite pametno, eto tako.

- Što znači pametno, ako nije tajna? - upita Lovro iz naslonjača. - To me cijelog života muči.

- Znači - nasmiješi se sekretar - da treba da radite u dogovoru s nama, da se konzultiramo. Ali, sve ovisi prije svega o vama.

- Lijepo je to kad znaš da o tebi nešto ovisi progundā Lovro.

Premda su bili tu već nekoliko dana, Berak i Lovro bijahu izloženi stalnim šokovima koji su dolazili odatle što su stalno zaboravljali da se nalaze u malome gradu, pa ih je svaki susret iznova iznenađivao. Kad čovjek živi u Zagrebu, mora uložiti dosta napora da se s nekim poznatim nađe, a ako koga susretne slučajno, onda je to takav događaj da se obično proslavlja odlaskom na kavu. U malom mjestu poput Kalmanvara, ljudi su se kretali stalno istim putanjama i susretali se po nekoliko puta dnevno. Njih dvojica, pak, sa svojim zagrebačkim navikama, doživljavali su to kao bogzna kakvu podudarnost, čak povremeno i kao zavjeru.

Zato su i zastali sa žlicama na pola puta kad je u restoran "Pirovac" ušla Dubravka. Stresla je kosu, jer nije imala kišobrana a padala je kiša, uvalila ruke u džepove vjetrovke i prišla njihovom stolu. Izgledala je lijepo, tako da Lovro nije mogao skinuti pogleda s nje, a poslije ga je mučila ljubomora, jer je djevojka obraćala više pažnje Beraku nego njemu.

- Dobar dan - rekla je. - Mogu sjesti?

Ustali su i pridržali joj stolicu; mahnuli su konobaru da joj donese piće. Bila je rumena i ozbiljna.

- Otkud ti? - upita Berak. - Kako angina?

- Bolje, hvala. Nosim Vam poruku od Tomice.

Zagledali su se u nju. Bio je to nov stil, jer do tada je Brodarić redovito izravno komunicirao s njima, a Dubravku je pomalo ljubomorno skrivao.

- Opa, bato - reče Lovro. - Počele su i poruke. To je sad prava konspiracija. Što je Tomica? Carlos? šef Crvenih brigada?

- Nije nikakva konspiracija - nasmiješi se Dubravka strpljivo - nego vas nije mogao naći, a morao je otići da napiše tekst, pa je zamolio mene da vam poručim neka dođete navečer do ujaka Franje.

- Što je, vraćamo se tamo? - Lovro je micao brkovima kao da su naelektrizirani. - Nema više konspiracije?

- Mislim da je on u lovu i da ćemo biti sami reče djevojka. - Tomica želi razgovarati s vama. O ovome danas.

Oni se zgledaše. Zbog nečega, djevojka je mislila da oni znaju što se Brodariću dogodilo toga dana, možda zato što su se nalazili u malom gradu, a možda i zato što su njih dvojica imala taj privilegij da u svakome času mogo banuti kod Vodopije. A ono što se dogodilo, zacijelo se moralo dogoditi između Vodopije i Brodarića. Oni, pak, nisu ni o čemu imali pojma.

- Opet su ga ribali? - diže Lovro svoje čupave obrve.

- Jesu - kimnu Dubravka. - I to ozbiljnije nego prije.

- Sumnjaju na njega?

- Ne znam. Ne kažu ništa. Sad nešto petljaju oko njegovog držanja u proteklim događajima.

- Držanja u događajima? - izvali Lovro očurde žvačući salatu.

- Takva je formulacija - kimnu Berak zamišljeno. - Mogu zamisliti što je. On je tražio da se emitira istina, a tok događaja je pokazao da nije bio u pravu. Tok događaja to još uvijek pokazuje: tražeći da se stvar objavi, Tomica se našao na istoj liniji s neprijateljskom radio-stanicom. Njega i nju može se tako identificirati. Je li tako, mala?

- Tako je - kimnu ona. - Otkud znate?

- Zna ti on svašta - ubaci Lovro.

- Za to mogu imati dva razloga - razmišljao je Berak glasno. - Ili im je već otprije u nosu, pa je ovo zgodna prilika da mu još nešto natovare, ili sumnjaju da i inače ima veze s Radio-Savom. Ni jedno ni drugo nije baš zgodno.

Lovro je ritmično žvakao salatu i smijuckao se. Njemu je bilo drago što Brodarić dobiva po prstima, ako ni zbog čega drugog, a ono zato što mu se Dubravka strašno sviđala.

- Mislim da je ono prvo - reče djevojka zamišljeno. - U svakom slučaju, on kaže da se prema njemu drže kao prema neprijatelju.

Kao da je već definitivno dokazano da je napravio tko zna kakvu političku grešku i da treba da snosi posljedice.

- Snage poražene na tom i tom plenumu? cerio se Lovro.

- Tako nekako - rekla je djevojka, gledajući kraj njegove glave u vrt, gdje je kiša prala one nestvarno crvene jabuke tako da su se sad sjale kao ušećerene.

- I koje su konzekvence? - upita je Berak. Što će biti dalje?

- Izgleda da će to doći na partijski sastanak reče Dubravka. - To je jedino sigurno što se u ovom času znade. Zasad su ga suspendirali.

U pogledu koji je uputila Beraku bilo je molbe i koketerije.

Zbog kiše, tama se rano spustila, i nešto poslije šest, kad su zasjeli u ujakovoj kuhinji, bio je već naveliko mrak. Pijuckali su rakiju i ozbiljno razgovarali. Pod ujakovom škiljavom svjetiljkom, Dubravka je izgledala nekako starija i uplašenija nego po danu.

Atmosfera je, naravno, bila pomalo zavjerenička: pusta kuća u tmuni udaljenog sela, škiljavo svjetlo, poluglasan razgovor. Situacija je postala ozbiljna: sve ono prije moglo se shvatiti i kao igra, a sad se doista počelo raditi o nečijoj sudbini. Dvojica Zagrepčana su se, i protiv svoje volje, osjećali nekako odgovornima za Brodarića, jer su i do tada bili uz njega, pratili ga, čak i sudjelovali u radu s njim, i sad je bio red da se zainteresiraju što će biti dalje, pa da mu možda čak i pomognu. Došli su u Kalmanvar da naprave emisiju koja će biti sva protkana životom; emisija je, doista, pomalo napredovala, ali je života u njoj bivalo sve više i više, toliko da je ona to sve teže podnosila.

- Bilo kako bilo - reče Brodarić - ja sad više ne mogu odustati.

- Tko ti brani? - pobuni se Lovro. - Čojstvo i junaštvo? Daj, budi pametan! Ako te šarafe zato što si demokratski predložio da se vijest emitira, na što imaš pravo, što će tek biti ako saznaju za Radio-Savu?

- Možda je zbilja tako - složi se Dubravka s njim.

- Nije tako, i ne može biti tako - sve se više zagrijavao Brodarić. - Ja ne mogo i ne smijem prihvatiti ulogu krivca, jer nisam kriv!

- A tko te pita jesi li kriv? - huknu Lovro. - Pitanje je tko će koga.

- Nije to pitanje - odmahivao je Brodarić svojom crvenom glavom vrlo temperamentno. - Pitanje je hoće li pobijediti istina ili laž. Je li u

pravu onaj tko traži da se govori istina, ili onaj tko sve zataškava. Istina je uvijek politički bolja.

- Barem na duge staze - kimnu Berak. - Ali na duge staze već se i zaborave oni koji su se za nju zalagali.

- Potrebno je stvoriti situaciju u kojoj će istina biti bolja za svakoga.

- Aaaameeen! - otpjeva Lovro.

Pošutješe. Čulo se kako vani pada kiša, a radio je tiho svirao. Da su igrali rauba, umjesto što su vodili takve razgovore, sve bi bilo kako treba. Brodarić je nešto razmišljao, a onda reče:

- Meni ostaje još samo jedna stvar. Da odem u Zagreb.

- Na promjenu zraka? - spremno dočeka Lovro.

- Na više forume. Da im izložim situaciju i da im svoju verziju, prije nego što me ovi ovdje do kraja ocrne i sasvim onemoguće.

Bila je čudna ta priča. Gledajući sa strane, čovjek bi lako stao na Brodarićevu stranu i navijao za njega, ako ni zbog čega drugog, a ono zato što je bio sam protiv svih. Smetalo je jedino to što je on bio tako fanatičan i stoga djelovao nekako odbojno, uobraženo i cmizdravo.

- Što ti vrijedi tvoja verzija - reče Berak - ako ti ovdje nešto napakiraju. A to nije teško.

- Dragi moj Robespierre, valjda si i ti nekad nešto zasrao, svakom se to dogodi - reče Lovro. - Ili si štogod rekao na sastanku, ili si krao trešnje kad si bio mali.

Brodarić se malo zamisli. Onda mu se čelo polako razvedri, oči mu sinuše i obrazi postadoše još sjajnije, baš kao da mu prija razmišljanje o vlastitim starim grijesima.

- To je točno - reče napokon. - Samo, imaju i oni toga.

- Tko oni?

- Budže. Imam ja o njima takve materijale da će se samo vrtjeti. Ako zatreba, ja sam tu. Govorimo li o starim grijesima, da vidimo kome će se tresti gaće!

Lovro zaškilji na njega, mičući brkovima kao hajduk u nijemom filmu, i diže jednu obrvu.

- A dokazi?

- Imam i to.

Šutjeli su. Brodariću je opet pošlo za rukom da djeluje kao monstrum.

SEDAM

Krenuli su oko pola sedam, tek što se bilo razdanilo. Lovro je svaki čas razvaljivao usta zijevajući, ne toliko zato što bi mu bilo teško ustati koliko da pokaže kakve sve žrtve podnosi zbog Beraka i zbog gluposti koje on pravi. U sporednoj ulici pokupili su Brodarića - čekao ih je pred ulazom u svoju sivu i ružnu četvorokatnicu, s malim, plosnatim kovčežićem u ruci. Obukao je bio odijelo i svezao kravatu. Odijelo mu je bilo malko tijesno, košulja bijela, a kravata vezana nakratko i preširoka - nedostajao mu je samo trbuh pa da liči na svojega šefa Vodopiju. Kad je on ušao u auto, Lovro je živnuo, jer je sad imao koga zezati.

- Pametna ti je ta odluka - rekao je. - Zagreb, Zagreb, nema ništa bez Zagreba. Tako je i sluga Jernej išao u Beč.

- Zezaj ti, zezaj - reče Brodarić mirno.

- Ima neke sličnosti s Jernejem, ima - pridruži se i Berak, mimo običaja.

Brodarić se malo naroguši, ali ne reče ništa. Gledao je kroz prozor vlažne livade i vinograde što su čekali berbu, brežuljke, klijeti i bijele crkvice. Gledao je nekako pažljivo, kao da se oprašta od svega toga; očito, tu se osjećao siguran i miran, a sve drugo bijaše svijet, dakle: opasnost. Udaljavanje iz zavičaja, ispresijecanog valovima amaterskih radio-stanica, očito mu je teško padalo.

- Čuj, Jernej - reče Lovro zijevajući. - A ako su informacije stigle prije tebe?

- Reći ću im svoju verziju. Što drugo mogu?

- Zvuči dobro - kimnu Lovro ozbiljno.

Vozili su se glavnom cestom, koja je bila vlažna, valovita i puna neravnina. Vidljivost je bila tako slaba da je Berak morao upaliti svjetla. Iako se morao koncentrirati na vožnju, upita momka:

- Dobro, reci ti meni jednu stvar. Rekao si da imaš neke podatke kojima bi mogao nađuti tim tvojim budžama. I što ćeš s tim podacima? Ucjenjivati ih? Mislim, ako ti inzistiraš da to ostane tajna...

- Ne inzistiram - odmahnu glavom Brodarić, koji je bio blijed i očito uzbuđen, ali odlučan. - Vama mogu reći. Samo, to čuvam kao posljednje oružje, i ne jedino. Imam ja toga više. Na primjer, bila je jedna prometna nesreća...

- Kakva nesreća? - okrene se Lovro njemu sa suvozačkog sjedala.
- Prije točno dvije godine, u vrijeme Berbenih svečanosti, kad je kod nas veliki blagdan. To se održava i u selima, i oni su u jednom takvom selu bili gosti...

- Oni? - priupita Berak.

- Predsjednik općine, sekretar komiteta i još jedan koji više nije u Kalmanvaru, a tada je bio u sindikatu. Išli su službenim autom, shvaćate, sa šoferom, je li. I kad su se vraćali, po mraku, padala je kiša, baš kao sad... Kad su se vraćali, pregazili su neku babu u jednome selu.

- I kako je ispalo? - upita Berak.

- Ispalo je tako da je baba bila pijana, da je vidljivost bila slaba, cesta vlažna, tragova kočenja nije bilo, malo su se i klizali, i na tome je i ostalo...

- Aha - reče Lovro. - A ti, lukavac, znaš i više?

- Znam - kimnu Brodarić stiskajući usnice. - Znam da je bilo velike žurbe da se istraga zaključi, vozač se brzo preselio u Zagreb, isto tako navrat-nanos, premda je njegov nalaz krvi bio u redu. Ali, to nije bitno.

- Nego?

Brodarić malo počeka i pogleda u Beraka, pa se okrene i Lovri, pripremajući se da pokaže svoj veliki adut. Reče:

- Bitno je to što vozač uopće nije vozio. Vozio je predsjednik, shvaćate? Oni to vole malo probati, kako ide ta mrcina od "mercedesa".

- A otkud ti sve to znaš, čuj, Jernej? - upita ga Lovro otraga.

- Znam - dahnu Brodarić. - Službeno, nije bilo nikakvih očevidaca, shvaćate, bilo je dosta kasno. Ali, ja sam poslije našao čovjeka koji je sve vidio, on stanuje točno nasuprot mjestu gdje je to bilo i toga je časa buljio kroz prozor. Znam ga otprije, nekad smo skupa igrali nogomet. I lani smo dva-tri puta zasjeli zajedno, on je malo popio, a i ja, i tako mi je pričao o tome. Tvrdi da je auto jurio bar sto na sat kroz selo.

Malo su pošutjeli dok se Berak probijao kroz sve gušći promet prema Zagrebu, a kiša šibala po staklima, predočavajući im jasno kako je sve to moralo izgledati te noći kojom Brodarić ucjenjuje budže u svome gradu. Onda Lovro doda:

- A ti si snimio toga tvog prijaška?
- Jesam - kimnu Brodarić. - Potajno.
- Kako si došao na to? - upita Berak.
- Ne znam - reče mladić. - Je li to novinarski nos? Kao da sam znao da će mi jedanput zatrebati.

Zagreb im je izgledao nekako drugačije. Tu više nije padala kiša, čak je zasjalo i sunce, promet je bio umjeren i sve je izgledalo prilično veselo, a ipak nekako nisu prepoznavali grad u kojemu žive. Zbog Brodarićeve prisutnosti u autu, bilo im je kao da gledaju grad iz neke druge perspektive, kao kad čovjek motri svoj grad iz bolničkih kola ili iz zatvorskog furgona - uloga u kojoj se našao sasvim mijenja perspektivu. Možda su zato jedva čekali da se otarase mladoga novinara.

Iskricali su ga na Zrinjevcu, jer je tako tražio. Nije rekao kamo ide, samo su se dogovorili da se vide po podne. Odmaglio je čim su se zaustavili pred semaforom.

- Da znaš da bih ga najradije pratio - progundā Lovro.
- Ne budi lud - reče Berak.
- Zar misliš da će on doista obijati pragove i moliti da ga poštede? Tip koji potajno tura ljudima mikrofon pod nos, sigurno će se već snaći. Tko zna za koga taj radi!

Dok su još gledali za Brodarićem, iznenada se ispraznilo jedno mjesto za parkiranje u Amruševoj. Bilo je to gotovo nevjerojatno, i taj je dar trebalo prihvatiti. Berak odmah utjera auto na prazno mjesto, dok su jedan "audi" i jedan "citroen" žalosno žmigali. Izadoše iz auta i krenuše prema Trgu.

- Za koga bi radio? - upita Berak.
- A šta ja znam! Ja ti kažem da je to mutan tip.

Kao po dogovoru, nisu otišli ni u jedan od onih kafića u kojima se inače skuplja društvo s radija. Pošli su Ilicom, skrenuli lijevo i našli se na Cvjetnom trgu. Tu su ušli u bife i naručili dvije duple kave. Dok su stajali i buljili kroz izlog, Berak reče:

- Sumnjiv ti je mali, a?
- A ti još o njemu? - pobuni se Lovro. - Goni ga! Ja ga nastojim zaboraviti.
- A što misliš, da možda ne laže da je snimio tog očevica? I sve drugo što tvrdi da ima? što ako je sve to izmislio?

Lovro se zagleda u njega, počeša se po glavi i premjesti se s noge na nogu. Puhnu, pa reče:

- Tko bi tebe razumio! Ja o malom seronji mislim loše, ali opet ne toliko. Zašto bi izmislio?

- Zato što je fanatik. Čovjek koji u nešto toliko vjeruje i iza takve ideje, taj je u stanju svašta izmisliti.

- Čekaj, čekaj - reče Lovro zainteresirano i donekle likujući. - Ti, dakle, njega tako procjenjuješ? Kao manijaka? A kad sam ti ja govorio...

- Ti si opet bio vidovit - potapše ga Berak po mišici. - Ne, ne mislim ja da je on manijak - reče uozbiljivši se. - Mislim samo da je mlad i da je jako zagrizao u tu stvar. Ja vjerujem da on nešto zbilja ima, ali to ne mora biti ni toliko spektakularno ni toliko važno koliko se njemu čini.

- Ukratko - reče Lovro prateći pogledom neku lijepu djevojku u tijesnim hlačama - mali je govno. Ili je lud pa izmišlja, ili je špicl pa potajno snima ljude. U tom slučaju, zašto se mi njega držimo?

Berak uzdahnu, sleže ramenima, kucnu prstima po svojoj praznoj šalici, pogleda u Lovru i odmah skrene pogled.

- Zato što smo se upleli - reče.

- Kako upleli?

- Ne onako kako ti misliš. Ne može nama nitko ništa, bar zasad, sve su to njihove tamo lokalne seračine. Drugačije smo se upleli: suviše znamo o svemu tome. A kad nešto znaš, ne možeš se praviti da ne znaš. Mislim, sam pred sobom.

- Mogu, hvala na pitanju, kako da ne! Ako je to tebi novost, meni nije: to je jedna od glavnih vještina u našoj profesiji.

- O tome se baš i radi, o profesiji - reče Berak. - Taj klinac, bio on lud ili ne, špicl ili ne, radi svoj posao upravo onako kako smo ti i ja nekada željeli raditi, a ne radimo.

- Pa što?

- Pa ništa. Zar ne misliš da je i tebi i meni vrijeme da malo razmislimo o toj svojoj profesiji. Otkrit ću ti tajnu: upravo zato što sam osjetio tu potrebu, ja sam se i uhvatio ove drame s amaterima.

Lovro ga odmjeri pogledom punim sažaljenja i prezira, pa reče:

- Otkrit ću i ja tebi tajnu. Puca meni lajbek za tvoju profesionalnu filozofiju!

Dvojica novinara rastali su se negdje oko podne, pošto su bili popili nekoliko vinjaka. Onda je Lovro pogledao na sat i izjavio kako je krajnje vrijeme da krene, ako još misli nešto prevrnuti prije povratka u Kalmanvar. Berak je znao da je to živa istina.

On se pak odvezao u Dugave, gdje je podstanarčio otkako se bio odvojio od obitelji. Usput je kupio nešto kruha, pa je pomalo žvakao dok je spremao rublje u torbu. Izvadio je trake koje je snimio s amaterima u Kalmanvaru i okolici, gledao ih neko nijeme dvoumeći se da li da ih ostavi u stanu, a onda ih je vratio u torbu. Žvačući pogledao je kroz prozor: jedna stara baka, koja je inače stalno kružila po naselju, naširoko je raspredala s nekim inkasatorom.

Potom se istuširao, obrijao, presvukao, a onda je krenuo. Našao je u gradu otvorenu jednu prodavaonicu igračaka i kupio prilično skup pištolj. Oko tri je zazvonio na vratima stana u kojem je nekada stanovao.

- Otkud ti? - rekla mu je žena kad ga je ugledala.

Njih dvoje su upravo bili ustali od ručka, i njoj, očito, nije bilo drago što on upada u trenutku kad je stan neuređen i kad je ona umorna i nervozna nakon posla. Bilo joj je osobito stalo do toga da upravo pred njim uvijek izgleda dobro, da bude savršena: neka vidi koliko je izgubio.

- Skoknuo sam na pola dana u Zagreb - reče on. - Večeras se vraćam.

- A što ti to tamo radiš? - upitala ga je konvencionalno. Bila je već zaboravila da joj je o tome govorio na telefonu.

Ispričao joj je na brzinu, ali na njezinom licu nije zapazio da se ičega prisjetila. Mali je ležao na kauču i čitao strip. Poljubili su se, i Berak mu dade pištolj. Klinac ga je razgledao sa zanimanjem i stručnim okom procijenio njegove osobine, ali se nije oduševio. Vidjelo se da od oca očekuje drugačije stvari.

- Kamo ćemo za vikend? - upitao ga je mali nakon njegova raspitivanja o školi i zdravlju.

- E, baš sam ti to htio reći - kaza Berak. - Zauzet sam ovaj vikend, ne mogu nikako.

Mali nije pokazao ni da mu je žao ni da mu je drago. Slegao je ramenima, baš kao da iza nekakav svoj život pun praktičnih problema, a odnos prema ocu jedan je od tih problema. Vidjelo se da

je novonastalu situaciju već nekako ubilježio u rokovnik u svojoj svježoj i samostalnoj glavi.

Berak je izbjegavao da pogleda ženu, pa je još malo razgovarao s klinkem. Mali i majka imali su svoj život, svoje navike, svoje šifre, i netko treći jedva da je tu imao što tražiti. Žena je stajala kraj vrata prekrivenih ruku, kao da je mali dobio temperaturu, a Berak je liječnik koji je došao da ga pregleda.

- Ne mogu ostati dugo - reče Berak. - Samo sam skoknuo, kad sam već tu. Ti si dobro?

- Jesam.

Još je malo porazgovarao s djetetom. Ton razgovora bio je poslovan, ni jedan ni drugi nisu insistirali na srdačnosti i drugarstvu, tako je bilo manje šansi da sve skupa ispadne licemjerno, lažno i uopće naopako. Kad se šutnja otegnula, Berak je ustao da pođe.

Poljubio se s malim, a klinac se odmah, još dok je Berak bio u sobi, latio stripa. Žena ga je ispratila do vrata i upitala:

- Kad se vraćaš?

- Za par dana. Zašto?

- Htjela bih da porazgovaramo.

Stajali su u polutami predsoblja, gdje se čulo njihovo zajedničko disanje koje je nekad bilo puno značenja, a sad je predstavljalo običan šum.

- O čemu se radi?

- Pa, o svemu ovome -reče ona. - Treba da se dogovorimo što ćemo i kako ćemo.

Otvorila mu je vrata. On je zastao na stubištu i zamislio se, a onda se okrenuo njoj. I dalje je držala prekrivene ruke.

- Dobro - reče. - Doći ću čim se vratim.

S urednikom su se našli u jednom malom bircuzu u šubićevoj, kako se Berak bio s njim telefonski dogovorio. U krčmi je bilo pijanaca, konobarica je bila osorna i izdirala se na goste, a njih trojica stajali su u...kutu, tako da su se nekakve pivopije neprestano kraj njih provlačile u zahod. Brodarić je gledao urednika čudnim pogledom: bilo je u tom pogledu pobožnosti provincijskog novinara, ali i strahopoštovanja pacijenta koji očekuje da mu liječnik kaže je li tumor benignan ili malignan. Urednik je bilo nizak i ćelav, nosio je šarenu kravatu, imao je tri prstena i držao se usiljeno vedro, kao da

priča viceve, kao da je to o čemu govore nešto ugodno, šaljivo i uglavnom nevažno.

- Nije praksa - rekao je. - I ne samo da nije praksa, nego se ja ne sjećam da sam ja o tome ikada govorio. Ili netko drugi.

- Znam, ali... - pokušavao je Brodarić, dok su ostala dvojica šutjela, znajući sve unaprijed.

- Vijest o obustavi rada prejaka je stvar za radio, prejak je to medij, shvaćate. U novinama, još hajde-de, premda i oni izbjegavaju. Ne, ne. Ja tu odgovornost ne bih preuzeo.

- Ne to, nego... - pokuša opet Brodarić.

- Kolega želi reći - tumačio je Berak Brodarićeve misli - da on i nije imao na umu da se to objavi kao vijest. Štrajk je već prošao, to ne bi dolazilo u obzir. Nego, ako bi se moglo spomenuti u nekome komentaru, makar uzgred, znaš. Ipak je to krupna stvar, je li, a sad ispada kao da se ništa nije dogodilo. Možda bi ti mogao... - pokuša mu Berak polaskati.

Mali debeli urednik imao je jedanput tjedno unutrašnje-politički komentar koji je sam čitao svojim astmatičnim glasom, usrkujući zrak vrlo glasno, tako da su stvari izgledale vrlo dramatično kad bi ih on izgovarao. Sad je opet odmahivao glavom.

- Ni to - reče. - Ma kakvi! Bilo pa prošlo. Ako je prestalo, znači da je riješeno na odgovarajući način, i što tu ima... Ja komentiram opće stvari, ili barem one za koje svi političari znaju. A ovo... To je ipak sitno. Ne treba ništa napuhavati. To je za lokalni radio.

- Ali, upravo oni neće! - uspije sad Brodarić zavapiti.

- A što ja tu mogu, kolega dragi, što ja tu mogu? - raširi urednik svoje prste nalik na kranjske kobasice kakve se proizvode u kalmanvarskoj mesnoj industriji. - Što ja tu mogu?

- Čekaj, ali ovoga čovjeka gnjave zato što je htio objaviti vijest o tome, shvaćaš? - govorio je Berak. - Ne zato što je objavio, nego zato što je predlagao da se objavi!

- Po kojoj liniji?

- Po partijskoj i radnoj - reče Brodarić.

- Onda se treba i žaliti po toj liniji - reče urednik, zadovoljan što je našao rješenje.

- Suspendirali su ga - ubrzavao je sad Berak. - Shvaćaš li ti što se tu događa? Čovjek je postupio u skladu s nekim proklamiranim

načelima ovoga društva, pozvao se na njih, a oni ga sad šikaniraju!

Urednik kao da je sad pažljivije slušao, bilo zato što je shvatio kako je stvar ozbiljnija nego što je u prvi mah mislio, bilo opet zato što je volio takve zapetljancije i u njima dobro plivao.

- Suspendirali, hm? - gundao je.

- Pa, da - potvrdio je Berak. - Znaš i sam što to može značiti za mladog čovjeka. Da se ta stvar spomene kod nas, u nekom komentaru... To bi bio spas za njega. To bi značilo da nije zabranjeno o tome govoriti, da je cijela ta stvar jedna epizoda, sitnica, i tako.

- Ne znam, ne znam - govorio je urednik zabrinuto. Onda ih je pogledao čvrsto, kao pravi čovjek, pa rekao: - Ne, to neće ići.

Na tome je i ostalo. Još su malo šutjeli, a onda izađoše. Brodarić je insistirao da on plati. Dok je bio kod šanka, urednik uhvati Beraka pod ruku. Unio mu se u lice, bazdeći po mentol-bombonima.

- Reći ću ti u povjerenju - promrmljao je. - Nama je već javljeno da će dečko možda doći. I da je politički zbilja malo čudan, znaš. - Odmjerio je Beraka pogledom punim značenja. - Samo mi nije jasno - nastavio je - što ti radiš s tim klintcem?

Berak se nasmija i potapša ga po ramenu, ali ne odgovori ništa.

Na povratku, kroz vozačko su staklo vidjeli zvijezde. Na suvozačkom sjedalu, Lovro je veselo pjevušio. On je toga poslijepodneva udovoljio nekim svojim intimnim potrebama, pa je bio dobro raspoložen. Čak je pokušavao raspoložiti i Brodarića, koji je sjedio otraga blijed, gotovo zelen u licu, držeći na koljenima svoj smiješni kovčežić.

- E, moj Jernej - rekao je Lovro veselo. - A što si ti mislio? Da će oni jedva dočekati da te vade iz dreka?

- Očekivao sam - reče Brodarić suho - da će me barem pažljivo saslušati. Da će shvatiti o kakvom se ozbiljnom problemu radi. Da su tu u pitanju temeljni principi.

- I da će ovi iz Zagreba odmah nasrnuti na vaše budže, koji su ih častili kad su bili u toj vašoj vukojebini, i s kojima se tapšu po ramenu na svim sastancima i plenumima?

- A što su ti zapravo rekli? - upita Berak.

- Ništa određeno - uzdahnu mladi novinar. - U Partiji su mi rekli da sve mora ići redovnim putem, preko Komisije za žalbe i predstavke, i tako. Da to što svi šute o štrajku, da je to stvar procjene, da je

možda doista bolje ponekad šutjeti, a ja sam neiskusna pa to ne znam... Nisam se tome nadao - uzdahnu toliko duboko da je to bilo komično.

Lovro ga upita kroz smijeh:

- Gdje si još glumio Jerneja?

- Kod onih za informiranje.

- I oni isto tako?

- Njima nisam ni rekao sve. Samo da su me suspendirali, i tako. Kažu da oni ne žele prejudicirati samoupravne odluke, da postoji pravobranilac samoupravljanja, i bla, bla, bla.

- Pa, postoji, ne možeš reći da ne postoji - Lovro će veselo.

Vozili su se neko vrijeme u tišini. Cesta je bila gotovo pusta, tu i tamo Berak bi pretekao koji kamion. Izgledali su kao trojica provincijalaca što se vraćaju sa službenog puta u Zagreb. Pa i nije Brodarić bio jedini koji se osjećao kao da se vraća kući.

- Što ćeš sad? - upita ga Berak.

- Ne znam. Nešto ću već smisliti. Nešto svakako moram poduzeti.

- Javno? - upita Lovro.

- Javno. Ja druge načine ne poznajem.

Opet su pošutjeli. Onda Lovro pucnu prstima, okrene se Brodariću i počne mu govoriti vrlo ozbiljno, u želji da ga nagovori na nešto. Sinula mu je ideja, a on je svaku ideju nastojao realizirati.

- Ima još jedna varijanta - reče. - Poznaješ li ti onog Avakumovića?

- To ti je zagrebački dopisnik jednih beogradskih novina - ubaci Berak.

- I što je s njim? - upita Brodarić.

- Evo - tumačio je Lovro - odmah ćeš čuti. Čovjek je dolazio u Kalmanvar, imao je najozbiljniju namjeru da piše o tom štrajku, ali mu nisu dali. On se pokupio i otišao. Siguran sam da bi bio sretan da se može osvetiti što je badava putovao. Kako bi bilo da lijepo kažeš njemu kako stoje stvari, da mu izložiš svoj slučaj i sve to? On bi od toga napravio bombon od reportaže.

- A beogradske novine bi to objavile - doda Berak.

Brodarić je neko vrijeme razmišljao, kao da razmatra tu mogućnost. Onda odmahnu glavom.

- Ne - reče. - Neću. To je stvar koju treba riješiti ovdje. Ne želim da druga sredina o tome arbitrira. I da ispadne kako se ja okolo

tužakam. To je moja sredina, moj grad, tu se moram izboriti za samoupravljanje.

Opet je to zazvučalo patetično i žalosno, neprimjereno situaciji i pomalo glupo, pa zato ušutješe. Čak ni Brodarić nije dalje obrazlagao svoje stanovište.

Kad su stigli do prvih kalmanvarskih kuća, Lovro se odjednom dosjeti:

- Čuj, a što ako netko poveže stvari, a? Tebe danas nema, nema ni emisije, misliš da to nitko neće opaziti?

Brodarić se nasmiješi, prvi put toga dana. Čak mu se i boja vratila u obraze.

- Emisija je bila - reče. - Ostavio sam Dubravki komentar i ključ od klijeti. Emitirala je, sigurno.

OSAM

Svečanost je započela već rano ujutro. Ispod hotelskog prozora prošla je vatrogasna glazba udarajući svom snagom narodne pjesme i šlagere adaptirane na koračnice. Veliki bubanj, tuba i činele bili su tako sugestivni, na malom žutom trgu, da su hotelski gosti gotovo poskakivali na svojim ležajima. Glazba je stala na trgu i svirala sve u šesnaest. Još u polusnu, Lovro je ječao uz bubnjeve i činele, u ritmu:

- Pas-mater-jen-dva, pas-mater-jen-dva!

Nije im bilo druge nego da se još malo izležavaju, a onda da ustanu, obriju se, obuku, doručkuju i krenu na posao. Zbog nečega, i njih je zahvatila užurbanost što je vladala po gradu.

Odmah nakon doručka, Lovro se nekamo izgubio a da nije rekao ni kamo ide ni što smjera. Berak je imao neodređen dojam da se Lovro uspio nekako sporazumjeti s tajnicom u Radio-Kalmanvaru, ali u to nije mogao biti siguran. Tek je poslije opazio da je Lovro sa sobom odnio i magnetofon.

Tako se Marijan Berak već oko devet našao sam i bez ikakva posla, te mu nije preostao velik izbor mogućnosti: da nekoga potraži, da sam zvrji po gradu, da nazove telefonom sina, da sjedne u auto i odjuri u Zagreb, ili da sjedne pred glavnu kavanu i zija naokolo. Odlučio se za ovu posljednju mogućnost, jer je ona predstavljala najmanje udaljavanje od svrhe radi koje je bio tu. Sjeo je na terasu i gledao.

Na trgu se neprestano nešto događalo - plesale su folklorne grupe, koje su se vozili na kolima što su ih vukli okićeni konji, treskale su se izvezene nošnje (stajace ruho, tako se to zove, kao što zna svatko tko je ikad pravio reportažu na takvu temu), zveckali su dukati, bljeskala su mala zrcala na crvenim oplećcima. Bilo je cijuka i podvriskivanja, bilo je zajapurenih lica, bilo je i naočitog ženskinja. Sve je to pomalo ličilo na zagrebačku Smotru folkloru - u Kalmanvaru su Berbene svečanosti bile bez konkurencije događaj godine i trajale su tjedan dana.

Onda su umjesto plesača došli nekakvi dječji zborovi, recitatori i igrokazi, govorile su se pjesme o majci i o domovini, djeca su imala bijele košulje i plave suknjice i hlače, bila su svježije počesljana i brižljivo su skrivala iza leđa prste smeđe od orahovih ljuski. Ličilo je to na one davne priredbe otprije tridesetak godina, kad su tribine bile

iskićene pirotskim ćilimima, od kojih jedan i sad zastire pod u Vodopijinoj kancelariji.

- Sam si? - rekao je Lovro i sjeo. Preko ramena je nosio magnetofon, pa ga je odložio na stolicu. - Uf - huknuo je. - Ovi nisu normalni.

- Što je? što si radio s tim magnetofonom? - upita ga Berak.

- Htio sam biti konstruktivan i ugodno iznenaditi druga umjetnika, naime tebe. Međutim, šipak! Htio sam napraviti anketu o tome koju stanicu ovdje ljudi najradije slušaju, što iz se sviđa, i tako. Mislim, taj aspekt publike.

- I?

- I drek, kažem ti. Nitko neće ni da zucne. Čim čuju što pitam, počnu vrdati, dvojica su mi čak i pobjegli.

Nisu stigli dalje o tome raspravljati, jer su stolu prišli Ferdo i Čabrajec. Obojica su bili obučeni svečano, s kravatama. Taj je običaj, dakle, i dalje postojao u Kalmanvaru, kao i onda kad se nedjeljom ujutro odlazilo na misu. Sjeli su, naručili pivo, pa se zagledali u žuti trg, žute kuće i brežuljke u pozadini. Bilo je toplo i ugodno. Onda Ferdo ne izdrža. Upita ih:

- Jeste li čuli novost?

- Opet novosti - huknu Lovro. - Što je ovo živahno mjesto!

- Novosti, novosti - reče Ferdo. - Radio-Sava jučer se dvaput javio. O drugoj emisiji je obećao da će iznijeti neke vrlo škakljive podatke o rukovodećim ljudima u našoj općini.

Dok je stanica radila, po njoj su skakale kokoši. Nalazila se u drvarnici, tako da je operater morao sjediti na panju u koji je bila zabijena sjekira. Kokoši su okolo kvocale i kljucale, osjećao se zadah peradi, a jedna debela baka u širokim suknjetinama sjedila je na panju i čačkala po radio-stanici. Preko rupca koji je nosila na glavi bila je nataknula slušalice. Lovro joj je tutnuo pod nos i svoj mikrofonski, ali je bila prava šteta što nije postojala mogućnost da cijeli taj prizor i slikaju.

Brodarić je stajao u dvorištu, raskoračen, s rukama u džepovima, i motrio oko sebe vinograde, pejzaž kao na staklima naivaca iz toga kraja. Dok su se vozili prema bakinom brežuljku, Berak ga je stigao upitati:

- Što si to najjavio sinoć?

- Dubravka je opet govorila - rekao je momak. - Rekla je uglavnom ovo: da smo se uvjerali kako se neki ljudi boje istine, i to čak i onih istina koje su u interesu svih nas i nisu samo njihova svojina. A ako je tako, onda svaka istina može biti važna. I ona najmanja.

- I najavio si... Što?

- Najavio sam da će u idućim emisijama biti riječi o tome u što su sve upetljani vodeći ljudi ove općine. Spomenuo sam vikendice na velikoj šljunčari.

Kako je sve to bilo različito od ove bake i njezina dvorišta! Bijaše to jedna sasvim drugačija upotreba radio-tehnike. Baka je rekla u mikrofon:

- Kaži, dušo!

S druge strane začulo se krkljanje, a onda jedan muški glas:

- Mali mi pati od sinusa, bakice - rekao je čovjek. - Čuo sam da vi imate neki preparat od meda, pa da to kapate u nos, i da...

- Imam - reče baka kreštavim glasom. - Čuješ me? Sad ja govorim. Imam, kažem. Dovedi šmrkavca ovamo. Ponesi nekoliko maramica. Još nešto? Prijem.

- Hvala, bakice - reče čovjek. - Imate li još onog vašeg čaja za žuč?

- Imam, dušo. Kad dođeš, ponesi novce. Gotovo - završi baka i odlučno isključila aparat.

Baka je živjela na brežuljku i bila crvena u licu, tako da se odmah vidjelo da voli piti. To se odmah i potvrdilo: kad ih je ponudila komovicom, i sama je dobro potegnula. Potjerala je kokoši i poklopila radio-stanicu.

- Dođite navečer - rekla je - kad imam emisiju. Ovo nije ništa.

Baka je imala emisije navečer, a ujutro su se javljali amateri da joj postave dodatna pitanja i zamole za savjet.

- Kako ste se počeli baviti radiom? - upita Lovro s mikrofonom pod nosom.

- Dosadilo mi da dan i noć dolaze ovamo - reče baka. - Ja sam vam kao neki narodni liječak, travar, je li tako? E, i onda su ljudi dolazili ovamo da je čudo jedno! Nisam od njih više mogla ništa ni raditi. A ja imam kravu, kokoši, guske, imam kuću, treba na sve to stići, a još i unuke čuvam. I nemam ja radno vrijeme, nisam doktor, je li tako?

- I tako ste počeli s radiom?

- Pa, da. Ima mnogo tih bolesti zbog kojih i ne treba dolaziti ovamo. Ja njih ionako ne pregleda vam. Kažu mi što ih boli, a ja im dam lijek. Mnoge lijekove oni mogu i sami prirediti, samo treba znati pravu travu. I onda, zašto da dolaze? Fino im triput tjedno kažem preko radija, to je besplatno. Ovi koji traže posebne savjete, plate kad mogu. Mene to veseli, eto. Tako sam se riješila gužve.

- Onda su vaše emisije samo o lijekovima?

- A zar je to malo? - zakrešta baka.- Da, tumačim ponekad i snove.

Počastili su se opet rakijom, a onda su upitali baku sluša li druge amatere. Rekla je da ne sluša. Pitali su je zna li za radio-stanicu Sava. Rekla je da ne zna. Tako su krenuli niz brijeg prema autu.

Brodarić je i dalje držao ruke u džepovima hlača, kosa mu je vijorila kao kakvom romantičnom pjesniku. Gledao je vizionarski u daljinu. Jasno se vidjelo da ga Lovro sve teže podnosi. Upitao je mrduvši svojim golemim brkom:

Nije mi samo jasno zašto Dubravka na sve to pristaje.

Brodarić se malo trže i pogleda u Lovru, kao da ga je i samo to pitanje uvrijedilo.

- Zato što me voli - reče.

- Je li to dovoljan razlog? - spremno priškilji Lovro.

Brodarić se malo skanjivao, kao da mu nije jasno treba li da se uvrijedi ili da uzme u obzir činjenicu da će mu dvojica novinara možda još i te kako trebati.

- Ona misli kao i ja - reče napokon. - Sve što zna o društvenim problemima, od mene je naučila. Postala je svjesna situacije pod mojim utjecajem, eto, to je.

- U moje vrijeme - coknu Lovro jezikom i nakrevelji se - mi smo mačkama davali sasvim drugačije pouke.

Dvorana se službeno zvala "Jedinstvo", ali su je svi još uvijek zvali "Hrvatski dom". Imala je dugi i uski foaje, koji je na jednoj strani imao zid prepun starih kazališnih cedulja pod staklom, a na drugoj drveni pult i beskrajan niz garderobnih vješalica. Nekada je Kalmanvar valjda bio nešto veći, ili možda samo zainteresiraniji za kulturu. Doista, one su cedulje svjedočile da je amatersko kazalište početkom pedesetih godina imalo vrlo širok repertoar (Bogović, Ogrizović, Kulundžić, Nušić), i da je davalo prosječno po dvije predstave tjedno, i mnogo gostovalo.

Dvorana je također bila reprezentativna. Imala je lijep i prostran parter, deset loža i polukružni balkon za stajanje. Sve je bilo u teškom, crvenom plišu, iste boje kao i zastor na pozornici. Lože i balkon bili su puni, a u parter su još pristizali. Prva dva reda parketa bila su tapecirana istim onakvim crvenim plišom. Tu su se vidjele žene u večernjim haljinama i s friškim frizurama, crna odijela muškaraca i rukovodilačka djeca. Predsjednik po imenu Marković (trebalo je paziti da ga čovjek ne pomiješa sa sekretarom, koji se zvao Janković) već je sjedio na svome mjestu.

- Ti boga - reče Lovro dok su stajali na balkonu i motrili gungulu. - Vidiš ti njih! Pa to je tout Kalmanvar. Kao neka godišnja inventura.

- Vrag bi znao - reče Berak - što sve to skupa njima znači!

Povod možda i nije bio važan. Svake godine, u okviru Berbenih svečanosti, na sam njihov prvi dan (a taj je redovito bio u subotu), održavalo se natjecanje pjevača-amatera. Postojao je i stručni žiri, koji je sjedio u prvoj loži zdesna, u njemu su se nalazili lokalni nastavnici muzike, poneki muzičar iz Zagreba koji puše u saksofon na televiziji, i poneki lokalni političar koji pazi da štogod ne zabrljaju. Kad su se o tome raspitivali, Beraka i Lovru su uvjerovali da ima svega: i narodne muzike, i zabavne, pa čak i arija iz opera koje se pjevaju uz pratnju klavira. Glavna je nagrada snimanje za lokalnu radio-stanicu, a dobiva se i simboličan novčani iznos. Radi se na tome da se sporazumiju s "Jugotonom" da pobjednik Kalmanvarskog natjecanja snimi ploču.

- Da vidimo čega sve tu ima, kad je već inventura - reče Lovro. - A gdje je ta šašavica?

Tražili su zapravo Dubravku: Brodarić je rekao da će ona biti tu i da će ih odvesti do njega, da bi mogli snimiti večernju emisiju.

Omladina je zatrpala balkone, stariji su sjedili u ložama, sredovječni u parketu. Bilo je mnogo mahanja i upiranja prstom, svi su bili veseli. Začu se pljesak i svjetla se počеше gasiti, a zavjesa se diže. Diksilend orkestar u jednakim konfekcijskim odijelima prašio je "Kad sveci marširaju", a svirači su zauzimali poze za koje im se činilo da najviše liče na one s televizije. Izašao je konferansje.

- Ovako nećemo ništa napraviti - reče Lovro. - Znaš kako je najbolje? Ja ću se promovati po zgradi, a ti pazi na glavna vrata. Može?

Berak kimnu i Lovro ode. Berak se još nije micao, jer nije mogao odvojiti očiju od konferansjea, koji je držao govoranciju o natječaju, o njegovoj tradiciji, propozicijama i izlučnim borbama koje su se vodile prethodnih dana. Premještao se s noge na nogu, podizao lijevu pa desnu ruku, smiješio se značajno, i čovjek je nakon pola minute lako mogao pogoditi kojeg televizijskog voditelja imitira.

U trenutku kad se Berak okrenuo da pode, jedna ga je ruka dotakla po ramenu. Pred njim je stajala Dubravka, lijepa i našminkana, smiješeći se pri odsjaju svjetla s pozornice.

Spuštali su se nekim stepenicama za koje Berak nije ni znao da postoje. Dubravka ga je vodila. Našli su se na samom početku garderobe. Lovre nije bilo. Zastali su i tiho razgovarali. Dubravka je na sebi imala večernju haljinu, čak prilično ukusnu, a kosu je skupila u punđu na vrh glave. Imala je i naušnice.

- Odakle si zapravo iskrsnula? - upita je Berak.

- Bila sam u loži, s tatom. Moj tata je nekakav uglednik u ovom gradu. Veterinar - nasmijala se.

- Koga sve imaš? - upita je Berak nakon kraće šutnje.

- Samo tatu - reče ona.

- A ti? što radiš? Studiraš?

- Ne. Radim u banci. Lani sam se pokušala upisati na kazališnu akademiju, ali nisam uspjela. Pokušat ću opet dogodine, kad skupim malo love, možda i u Beogradu.

- Što si htjela? Glumu?

- To vas čudi? - Nasmijala se. - A zašto se vi toliko raspitujete o meni? - uozbiljila se. - A, znam. Zanima vas zašto radim sve ovo s Tomicom, je li tako?

- Jest, da ti iskreno kažem - uzdahnu Berak.

Malo se zamislila. Dopustila je da joj pripali cigaretu, pa je stajala, poduprijevši jednom rukom lakat druge. Svakako je često odlazila u Zagreb, znala je kako se puši u kazališnom foajeu. Govorila je istodobno i ozbiljno i ironično.

- Pa, eto - rekla je. - On je ipak najzanimljiviji čovjek u ovom gradu.

- Najzanimljiviji? - Beraku se lice komično izduži i ona se nasmija.

- Ne u običnom smislu riječi - reče. - Ali, on je jedini koji zna što hoće. Ima neku svoju ideju i ide za njom. Toga strašno fali ovdje kod

nas, znate. Svi su u nekim svojim kompromisima. On je bedast, djetinjast, izgleda i malo lud, ali ima nešto svoje. To je meni glavno.

- A lukav nije? - upita je Berak naglo.

- Lukav? - zamisli se djevojka. - Pa, možda, malo. Ponekad me iznenadi.

Berak je tapkao nogom kao što rade junaci crtanih filmova kad su nervozni. Oboje se nasmijaše.

- Ima li još tih razloga? - upita je Berak.

- Ima - reče djevojka. - Ja ga čuvam da ne napravi kakim glupost.

Berak je opet bio u prilici da iskolači oči i jasnim znacima iskaže svoje čuđenje. Djevojci je to opet bilo smiješno. On se iskašlja.

- Lijepo ga čuvaš - reče. - Znaš li što je naumio večeras?

- A znate li vi što je naumio? - upita djevojka. - Pa opet idete da to vidite i čujete. Ja znam što je naumio. Nije to tako strašno. Bilo je ovdje i prije skandala. Malo gužve, a poslije opet mir.

Berak ju je gledao zamišljeno. Je li moguće da joj je toliko dosadno da se na takav način pokušava zabaviti? Zar nema nimalo ženskoga smisla za realno? Onda je upita:

- Koliko ste dugo skupa?

- Dvije godine. Zašto?

- Tako - reče novinar. - Pitam se tko je koga pokvario. Ne znam, ne znam. Možda više ne razumijem mladu generaciju. Godine, godine.

- Godine i godine - začu se medvjede mumljanje sa dna foajea - godinama bih vas mogao čekati ko budala. Idemo ili ne?

Stadion je bio ograđen prilično visokom i kićenom ogradom od opeke, a svakako je bio prevelik za kalmanvarski nogometni klub koji se natjecao u nižim razredima. Kad su se provukli kroz ogradu na onoj strani gdje je bilo groblje (pri čemu je Dubravka stalno morala paziti da negdje na zapne svojom večernjom haljinom, a Lovro joj je pomagao pomalo je pipkajući), ugledali su pred sobom teren. Izgledao je čudno, onako velik, u tami, s bijelim crtama koje su se isticale. U samom dnu stadiona bile su svlačionice i upravna zgrada ravnoga krova. Bilo je četvoro vrata, jer su bila dva kluba, jedan mali i jedan još manji; taj manji upravo se nedavno ugasio i njegove su svlačionice sad bile prazne. Ovamo se Brodarić sad sklonio, da malo promijeni mjesto emitiranja; osim toga, na ravnom krovu bilo je lako namjestiti antenu.

On je bio već sve priredio kad su stigli. U prostoriji je vonjalo po masti za kopačke, muškom znoju i sapunu. Uza zidove bile su niske klupe, na zidu vješalice. Na klupi je stajao radio-uređaj, spreman za emitiranje i zagrijan.

- Nisi baš izabrao neki termin - rekao je Lovro. - Tko će te večeras čuti? Svi slušaju prva grla Kalmanvara.

- Netko će već čuti - reče Brodarić ozbiljno. - Nemaj brige!

Vijesti nisu bile osobito duge, ali su zato bile jezgrovite. Novinari su odmah zamijetili da su počele dobivati nešto od literarnoga stila, a bijahu ispunjene i nekakvim tribunskim žarom koji je, istodobno, stvarao dojam kao da pušta neka stvari suze govore. Nakon signala i najave, Dubravka je, čučajući kraj odašiljača, dok joj se večernja haljina vukla po podu, počela čitati:

"Kao što smo jučer najavili, dajemo neke pojedinosti o izgradnji vikend-kuća na velikoj šljunčari. Kao što je poznato, te su vikendice iznikle u roku od nekoliko mjeseci, prije pet godina, one iste građevinske sezone kad je izgrađen istureni pogon Kalteksa u selu Žbrelcu. Kad se to izrekne na ovaj način, onda dovodenje tih dviju stvari u vezu može izgledati kao pretpostavka ili proizvoljna konstrukcija. Ali, postoje i podaci. Količina materijala utrošenog u izgradnju toga pogona bila bi dovoljna za dvostruko veću zgradu. Količina upotrijebljenog cementa dostajala bi čak i za trostruko veći objekt. Broj radnih sati koji su navodno utrošeni u podizanje te zgrade i pratećih sadržaja bila bi dovoljna da se zgrada nekoliko puta sruši i ponovo sagradi. Osobito je interesantno pratiti koliko su tura napravili kamioni koji su materijal prevozili, kao i kretanje bolovanja radnika i tehničara na gradilištu."

Slijedile su nakon toga cifre, vrlo precizne i detaljne. Nakon podataka, komentar je nastavljen. Dubravka je čitala ravnim glasom, bez logičnog naglašavanja, što je još više pojačavalo nestvaran dojam i tog komentara i cijele situacije u kojoj su se svi oni našli, u vonju kopački, dresova i rđe na kotlu za vodu. Slijedilo je:

"Da bi se o svemu tome donijeli cjeloviti zaključci, potrebno je dodati još nekoliko činjenica. Prvo, na istoj toj šljunčari, samo nekoliko mjeseci kasnije, vikendicu je podigao i čovjek koji je u vrijeme izgradnje pogona bio šef gradilišta, da bi potom prešao u jedno drugo, zagrebačko poduzeće. Drugo, nekoliko mjeseci nakon

što je pogon svečano otvoren, za Dan Republike, srušio se njegov krov, i nekoliko je radnika ozlijeđeno krhotinama armiranog stakla od kojeg je krov bio načinjen. Prema službenoj verziji, krov se srušio zbog lošega statičkog proračuna, koji je načinio jedan zagrebački projektni biro. Poznavaooci situacije, međutim, tvrde da je do nesreće došlo zato što je u potpunje ugrađeno manje armaturnog željeza nego što je bilo predviđeno; kamo je to željezo nestalo, nije teško pretpostaviti. Samo su još nedostajale ljudske žrtve (a samo se slučaju ima zahvaliti da se i to nije dogodilo) pa da slika bude kompletna."

- Sve same Amerike - prošapta Lovro.

"Treće," nastavljala je Dubravka ravnim glasom, "poduzeće koje je gradilo objekt, Kalinvest, našlo se ubrzo potom u materijalnim nedaćama u kojima grca još i danas. Ne želimo, naravno, time reći da je onih nekoliko vikendica upropastilo poduzeće. Želimo reći samo to da je način rada i stupanj razvoja samoupravljanja u toj radnoj organizaciji glavni uzorak koji je omogućio i manipulaciju vikendicama, pa i loše poslovanje. Ipak, to još nije sve. Jer, naravno, sam Kalinvest ne bi tu mogao ništa da nije imao podršku najodgovornijih ljudi u ovoj komuni. A oni, svi do jednoga, od predsjednika Markovića, preko sekretara Jankovića, pa nadalje, imaju vikendice na velikoj šljunčari. O svemu tome, međutim, bit će detaljnije riječi drugi put."

Slijedile su završne formule, odjava, a potom je opet zasvirala muzika. Brodarić je trljao ruke, ali više nervozno nego zadovoljno. Sjedili su u svlačionici, u tišini, i gledali se. Onda Lovro planu:

- Ma dobro, miško, čuj ti mene, što ti misliš da si otkrio, to ti meni kaži, ako boga znaš? što tu ima novo? To je sranje, dragi moj, obično sranje, kužiš? Pedeset posto vikendica ti ovoj zemlji i dvadeset posto kuća sagrađeno je na taj način. Je li ti jasno? I što sad?

- To ne znači da treba šutjeti! - planu Brodarić i ustade s klupe kao da će se tući.

- Novinarski, to je nula - reče Lovro strpljivije. - Svi to znaju, ne otkrivaš ništa novo. Tvojim slušateljima bit će drago što zajebavaš budže, ali i mnogi od slušalaca gradili su na taj način. Shvaćaš?

- Ali istina, istina! - tvrdoglavo je siktao Brodarić, vrteći se usplahireno po svlačionici.

Međutim, Lovro više nije imao milosti, odlučio je da klinca spusti na zemlju; osim toga, to je bila prilika da ga ponizi pred Dubravkom, pa i da malo paradira svojim životnim iskustvom.

- Nemaš ti nikakve šanse - reče. - Javni život počiva na općoj suglasnosti da postoji nešto o čemu se šuti, a što je istina, i nešto o čemu se govori, a što nije istina. Kad ti inzistiraš na istini, oni postaju sumnjičavi, misle da im želiš nešto podvaliti. Je li ti sad jasno?

DEVET

Kroz grad su od ranoga jutra tandrkala zaprežna kola i tutnjali kamioneti i traktori. Na njima su bile bačve, kanisteri, kante, sjedila je vesela čeljad i pjevala. Bilo je sunčano i svečano, i svi su hitali u vinograde. Čudno, kao da nitko nije brao prije toga tjedna, i kao da nitko neće brati poslije - kao da se i samo grožđe, dozrijevajući, prilagođavalo tjednu Berbenih svečanosti, za koje se već u kolovozu znalo kad će se održati. Od sutra, od ponedjeljka, svi će brati, premda će prije podne raditi.

Bilo je lijepo naći se u Kalmanvaru u takvu ugođaju. Čak je i Lovru uhvatila ta atmosfera, pa se svaki čas osvrtao da vidi je li mu tu sva oprema - najbolje se mogao veseliti tako da nešto snimi.

Ipak, nisu se odmah uputili u vinograde, premda je Lovro to predlagao. Poslije doručka, opazili su da je otvoren Vodopijin prozor u zgradi radio-stanice. Odmah im je palo na pamet da su možda opet uveli dežurstvo, nakon sinoćnje emisije. Još dok su koračali preko trga, hodajući od jedne do druge žute kuće, od hotela do zgrade Informativnog centra, opazili su Vodopiju kako stoji na prozoru, puši i zamišljeno ih gleda.

- E, zdravo - rekao je kad su ušli, ali ovaj put ih nije ponudio viskijem. - Što ima novo?

- To smo mi tebe htjeli pitati - reče Lovro drsko.

- Čuli smo da je sinoć bila neka nezgodna emisija - reče Berak. Vodopija je, očito, već sve znao o emisiji. On je, doduše, sinoć bio u "Hrvatskom domu", sjedio je s nekim drugim takvim debeljuhima, koji su valjda bili direktori. Vodopijina žena imala je loše obojenu plavu kosu (dva prsta crnoga vidjelo se tamo gdje je kosa izrasla) i izgledala je prilično uplašeno.

Vodopija se zagleda u njih škiljeći. Kao i uvijek, u njegovu je pogledu bilo oštine koja daje do znanja da sugovornika čita kao knjigu, ali i neke čudne koncentracije koja je odavala da je to čitanje možda ipak samo pokušaj.

- Ne znam što da vam kažem - uzdahnu napokon urednik. - Od jutra o tome razgovaramo. Zapravo, od sinoć. Već mi je pomalo i dosta. - Uzdahnu, pa odjednom izbaci: - Maloprije je i o vama bilo riječi.

Njih dvojica se malo lećnuše. Lovro trijumfalno pogleda Beraka, kao i uvijek kad bi se ostvarila kakva njegova crna prognoza. Čak je nešto i progundao u svoje velike brkove.

- O nama? - uzvi Berak obrvama. - Što mi imamo s tim? To je vaša lokalna stvar, ne?

- To sam i ja njima rekao. Ali, što ćeš, to je sad postala takva stvar, škakljiva. Vi pravite reportažu, pletete se tu oko amatera, je li tako? Ja sam im rekao da je sve to u profesionalne svrhe, i tako, ali oni...

- Kome si to rekao? - upita ga Berak.

- Pa, tu, drugovima. Imali smo sastanak.

- Nije se valjda već i milicija umiješala? - upita ga Lovro smješajući se.

- Znae kako je - napravi se Vodopija da nije čuo pitanje. Po tome se moglo zaključiti da u Lovrinim zlim slutnjama ima bar trunak istine. - To je sad politička stvar, je li tako. To je diverzija, bogati. I da se mene pita, ja se ne bih dvoumio, ja bih cijelu tu stvar predao u ruke miliciji. Oni bi već znali što treba.

Vjerovali su mu. Vodopija je volio prebaciti teret odluke na nekoga drugog, a volio je i oštre metode, što jest, jest.

- A drugi ne misle tako? - upita ga Berak oprezno.

- Ne - odmahnu Vodopija glavom. - Ne misle. Smatraju da se treba politički boriti protiv toga. Shvaćate? Tobože, zato što se radi o njima i o njihovim vikendicama, da ne bi ispalo kako oni odmah potežu zakon, jer se radi o njima, nego treba to sve fino, po redu, oni tvrde da im je obraz čist, i šta ti ja znam... A, ne znam. Ja nemam vikendicu, na primjer. I zato ja ne bih puno mislio. Ne shvaćaju oni da je tu možda u pitanju cijela organizacija, shvaćate, grupa, tko zna čega tu sve nema. Zašto ne, možda i izvana.

- Izvana? - iskolači Lovro očurde i razvali usta pod brčinama.

- A nego šta? Zar bi netko sam sve to mogao? Osim ako nije jako vješt, je li tako... A trebalo bi pohvatati cijelu grupu, pogotovo ako je to neprijatelj izvana, postoje za to specijalizirane službe... Shvaćate?

Shvaćali su. Sjedili su mirno i gledali Vodopiju kako se šeće, zalazeći pod slap svjetla što je padao kroz prozor i izlazeći ispod njega.

- A, ovaj - reče Lovro polako - to što vaši neće da to predaju u ruke zakona... Možda nekome od drugova odgovara da sve to izbije na

vidjelo, a? Možda i nije baš sve izvana?

Vodopija zastade nasred sobe, s rukama u džepovima, i zagleda se u Lovru. Na njegovu se licu nije moglo ništa pročitati. Onda izvadi polako jednu ruku iz džepa, ispruži kažiprst i upre ga Lovri u prsa. Tiho mu reče:

- Čuj me, druškane. Dok smo prijatelji, prijatelji smo. Ali, s takvim svinjarijama mi nemoj dolaziti, ja sam pošten čovjek. Jasno?

Kad su se opet našli na trgu, zastali su žmirkajući na suncu. Lovro je stalno nešto mrsio u brkove, ali nije bio zlovoljan ni uplašen. Vodopijina prijatnija nije ga pokolebala: stvari su išle loše, upravo prema njegovim prognozama, i zato su mu misli sad bile zaokupljene drugim stvarima - pleo je u glavi razne mogućnosti i kombinacije. Marijan Berak ga je gledao kako pognute glave ide preko trga, kao medvjed, i mrsi nešto sebi u brk, a onda mu reče:

- Hajde da čujem što ti je na duši.

- Sviđa mi se ta kombinacija - reče Lovro. - što ako su to drugovi jedni drugima namjestili?

- Sumnjam - odmahnu Berak glavom. - Suviše komplicirano. Suviše riskantno. Osim toga, a Brodarić? što on tu znači?

- On radi za jedne od njih, za jednu struju - logično će Lovro.

Berak je i dalje odmahivao glavom. Zastali su na suncu i gledali se škiljeći. Lovro je motrio učinak svojih riječi na Berakovu licu.

- Ne - reče Berak. - To ne ide. Suviše je fanatičan. Ne bi se tako ponašao da je kupljen.

- Jedino na taj način možeš objasniti njegov fanatizam - nasmije se Lovro. - Tako da za nekoga radi.

- Ne - ponovi tvrdoglavo Berak. - On radi za sebe. Želi se oprati. Sad više ne može natrag. To je pitanje kičme.

- Kičma - reče Lovro poučno - služi za to da ti glava ne padne u guzicu.

- To ti baš i govorim - otpovrnu Berak.

Pred zgradom općine opaziše sjajnu ćelu. Požgaj, specijalist za radio-drame, upravo je smještao bicikl u poseban stalak što je stajao pred glavnim ulazom. Obradovao se kad ih je ugledao, kao da se od njih nada nekoj pomoći.

- Otkud vi danas? - upita ga Berak nakon pozdrava. - Niste u berbi?

- A, ne - odmahnu Požgaj glavom. - Došao sam do predsjednika. Čuo sam da je tu, premda je nedjelja.

- Markovića? - priupita Lovro. - Ili je Janković? što će vam on baš danas?

- Zbog moje radio-stanice - reče riđi čovjek. - Zbog svega ovoga što se događa. Moramo porazgovarati.

- Ne razumijem - reče Berak, iako se Lovro već smješкао u brkove.

- Pa, jednostavno - reče amater mirno - došao sam reći predsjedniku i ostalim drugovima da ja s tim nemam veze, mislim, s tim vijestima, s vikenticama i sa svim ostalim stvarima. Hoću to odmah da im kažem, prije nego što me pitaju. Imam i dokaze.

Stajali su na suncu i gledali kako se Požgaj sav zajapurio, kao da već sve to tumači samom predsjedniku. U ovoj dvojici novinara vidio je oličenu javnost i nastojao da pred tom javnošću ispadne što bolje.

- Zašto mislite - upita Berak - da netko sumnja na vas? Ima toliko amatera, zašto baš vi?

- Zato što nisam naivan - nakesi se riđi pjegavac lukavo. - Ja sam bio deset godina u Njemačkoj, nije mi drago što sam morao ići, i to otvoreno svima kažem. Kad god se u ovoj općini dogodi nešto što smrdi na neprijateljsku djelatnost, odmah se sjete mene. Već sam ja s njima imao svakakvih cirkusa.

- A, je li? - reče Lovro.

- Osim toga - nastavi Požgaj - moje drame bave se pravdom i takvim stvarima, a ove vijesti, taj novi radio, vidim, tjera isto tako nešto. I tako. Znam ja svoje. Ne želim imati veze s tim.

- I nije vas obeshrabrilo što vas svaki čas zezaju? - upita Lovro.

- Nije. Barem dosad. Ali, sad prestajem emitirati, bar na neko vrijeme. Ovo je suviše ozbiljno.

Vinograd nije bio velik, ali je bio dobro uređen i održavan, osim toga, okrenut prema jugu. Nije bilo nijednoga suvišnog lista, ni travke korova pod lozom. Sve je to netko vrlo lijepo oplijevio, kao što je i stručno poprskao, vidjeli su se još tragovi modre galice po lišću. Ugodno je mirisalo po rahloj, malo vlažnoj zemlji, po travi i zrelom grožđu.

- Fino, fino - rekao je Lovro otrgavši nekoliko bobica. - Ovo vam grožđe preporučujem.

Došli su u vinograd tek po podne, jer je Čabrajec ujutro dežurao u radio-stanici; njegova je obitelj još od jutros bila u vinogradu. Svi su se skupili kad su se pojavili njih trojica. Bila je tu Čabrajčeva žena s djecom, pa još dvoje mlađih ljudi s klincima, pa neki visoki momak koji je valjda bio nečiji brat, i na kraju jedan starkelja, lica preplanulog od sunca, čije je djelo valjda i bio taj lijepo uređeni vinograd. Sa svima su se pozdravili i porukovali. Svi su oni držali u rukama košare i noževe kojima su rezali peteljke, čak i djeca. Bili su znojni.

- Eto, vidiš - osvrnuo se Čabrajec po vinogradu. - Do pred večer bit će gotovo.

Čabrajec ih je odveo do klijeti, gdje su zasukali rukave (nastojali su se obući što gore, radno, premda je izbor bio slab, zbog skućene prtljage), pa su dobili po nož i košaru. Drugi su već naveliko brali, uzevši svatko po jedan red. Prije nego što i sami počese, popiše malo rakije, koja je bila dobra ali i jaka. Pred vratima klijeti malo su zastali i pogledali po brežuljcima što su se sterali naokolo kao na hlebinskim staklima. Bilo je lijepo, i Čabrajec je naslutio njihovo divljenje.

- Ovo odmah tu, to je Ferdin vinograd - rekao je. - Susjedi smo. Tako ti je to. Ovdje si svakome u nečemu susjed: stanom, radnim mjestom, ili bar vinogradom.

- Ima to svoje prednosti - reče Lovro, pijući rakiju.

- Ne znam - reče Čabrajec filozofski. - Znam samo da se o tome mora voditi računa. To ne smiješ nikada zaboraviti: da ti je svatko u nečemu susjed, a sa susjedom treba bit dobar, jer te on može zajebati kao nitko drugi. To je glavni princip. Svi principi dolaze poslije toga.

Pogledaše ga. Stajao je pred svojom klijeti i meditirao dok je njegova složna obitelj brala lijepo i slatko grožđe. Iz njega je govorila mudrost zemljoposjednika, bilo je jasno da ono što govori treba shvatiti alegorijski. Ipak, Berak ga upita:

- Govoriš li ti to o ovoj situaciji s radio-stanicama?

- Pa i o tome, zašto ne - reče Čabrajec. - I o tome. Vama sa strane, on, mislim, taj tko to radi, možda izgleda kao junak.

- Zasad je ona - reče Lovro. - Junakinja. Ženska.

- Ne vjerujem ja u to - odmahnu Čabrajec glavom. Ženska je tu samo paravan, ma kakvi!

- Onda možda znaš i tko je? - upita ga Berak blago.
- To ne kažem. Imam, doduše, svoje mišljenje, ali to sad nije važno. Važno je ovo: možda vama to sad izgleda junački, pošteno i ne znam šta, ali sve je to strahovita glupost.

- Zbog susjeda? - priupita ga Berak.

- Zbog susjeda, naravno. Ne možeš ti ovdje tjerati nekakvu apstraktnu pravdu. U Zagrebu, ne kažem, premda i u to sumnjam. Ali, ovdje nikako. Ovo je mali grad. Ne radi se samo o tome da ruka ruku mije, o kompromisima i ne znam čemu još, nego se radi o tome da ovakav grad može postojati jedino tako da jedni drugima gledamo kroz prste. Osnovno je da se nekako složimo, da živimo skupa, sve drugo dolazi kasnije. Kad jednom počneš od općih istina, pokaže se da su svi krivi. A u takvoj situaciji nadrapaju oni koji su najmanje krivi.

Lovro je opet potezao iz boce, ali je slušao vrlo pažljivo. Brzo je otro nadlanicom brkove i požurio se da podbode domaćina:

- Sve je to fino, ali ova Radio-Sava zasad ne ide s općim istinama, nego s posebnim - štrajk, vikendice, tko je gdje drpio vreću cementa, te stvari. To nisu opće istine, nego sasvim posebne.

- Pusti ti to - odmahnu Čabrajec glavom. - Način na koji je sve to sročeno, meni sve govori. Te konkretne stvari su tu samo primjeri, nisu one cilj. Sve to radi netko tko bi ovaj svijet htio urediti po statutu. Shvaćaš, postoji knjiga, u knjizi piše to i to, zbilja ne odgovara toj knjizi, pa zato raspali po zbilji! Znam ja takve tipove.

- Znaš? - podbode ga opet Lovro.

- Idemo brati - reče Čabrajec. - Već su stigli do pola reda.

Nakon dva sata rada novinari su se jedva još držali na nogama. Hvatali su se za križa i trljali klecava koljena. Svi drugi veselo su grajali i raspitivali se što je s jelom koje im je stari vinogradar bio obećao. Sunce se počelo naginjati prema zapadu, tako da je rasvjeta na brežuljcima bila sasvim nestvarna, ali novinari jedva da su imali snage da na to obrate pažnju. Prije jela, svi su posjedali u hlad višnje i oraha, na među.

- E, sad pođite sa mnom - reče Čabrajec novinarima.

- Kamo? - upitaše ga.

- Pa, obećao sam vam amatera, zar nisam? što rekoh, ne porekoh. Ne želim da ispadne... Hodite, tu je odmah gore iznad vinograda.

Oni se zгледаše. Bili su umorni, znali su da ih te večeri možda još svašta čeka, valjalo je štedjeti snagu. Ipak, nisu mogli čovjeka odbiti i reći mu da su najzanimljivije stvari već vidjeli. Ipak, Lovro pokuša:

- Što nam vrijedi, sad će svi ustuknuti, nakon tog cirkusa s vikendicama. Nećemo moći ništa snimiti.

- Neka - reče Čabrajec. - Da ga barem vidite. Zanimljiv čovjek. On je prvi u ovom kraju počeo emitirati, još šezdeset sedme.

Dok su se penjali kroz vinograd prema cesti koja će ih dovesti do zaselka u kojem je stanovao amater žiga, Čabrajec im na brzinu ispriča sve o njemu. Taj je žiga bio željezničar, a šezdeset šeste mu je jedan vagon, manevrirajući na kalmanvarskoj željezničkoj stanici, odrezao obje noge, gotovo do kukova. Najprije je pokušao samoubojstvo, čim je stigao iz bolnice, bacio se u bunar, ali su ga ukućani na vrijeme izvukli. Onda se nekoliko mjeseci nije trijeznio, i napokon je nabavio radio-stanicu. Imao je zeta koji je također radio na željeznici, taj je znao za nekakvu rashodovanu radio-stanicu koje se željeznica željela riješiti. Žiga ju je kupio za male novce i prvi počeo emitirati. Svi drugi zapravo su bili njegovi sljedbenici.

Našli su ga kako sjedi u dvorištu na invalidskoj stolici i hrani golubove. Bio je sam u kući, svi drugi otišli su u berbu. Odmah je shvatio tko su i što žele, bio je dobro upoznat sa situacijom. Pitali su ga kako radi i zašto.

- Ja uvijek kažem - rekao je polako - da radio svakom daje ono što nema. Meni služi umjesto nogu, drugom umjesto ruke, trećem umjesto pimpeka. Nekom i umjesto glave. Neka proteza, u svakom slučaju.

Sjedili su pod orahom i gledali brežuljke. Kuća je bila velika, a dvorište toliko neravno da je čovjek jedva mogao zamisliti kako se žiga tuda vozi. Okolo su ključale kokoši, od staje se čutio vonj konja. Ispod Žigina oraha sterala se nevjerojatna panorama, s mnogo žutih i smeđih brežuljaka, sa stablima, bijelim crkvicama, s pravilnim parcelama po obroncima, i sa slutnjom neke veće, zelenkaste planine daleko na istoku. U sve je to žiga gledao dok je govorio s njima.

- Radio je - reče on - za ljude. - Nije za guzice. To vam je moje mišljenje. Jednostavno, ali je moje.

Lice mu je bilo naborano, bore su bile duboke i smeđe; činilo se da je u njima još ostalo ponešto od željezničke čađe, otprije mnogo godina. Kosa mu je bila kratka, kao u ježa, i sijeda.

- Čuo sam da je vaš program vrlo kratak - reče Berak.

- Točno koliko treba. Ni više ni manje.

On je imao svoj stil. Emitirao je jedanput dnevno, i to isključivo snimke izvornih narodnih glazbenika: gajdaša, frulaša, tamburaša, drombuljaša, čak i guslara. I izdaleka su dolazili da ih snimi.

- Vidim da ste čuli za ovo što se događa - reče Berak. - Zanima me hoćete li nastaviti s emitiranjem? Mislím, znam da su neki odlučili prestati na neko vrijeme.

Željezničar je polako pušio, a sasvim malen čik visio mu je na donjoj usni - tako puše ljudi kojima ruke moraju biti slobodne. Zamišljeno je gledao u krajolik pred sobom.

- Nije to najvažnije pitanje, emitirati ili ne emitirati - rekao je napokon. - Važnije je što da se poduzme. Ne može to tako biti, da nas toliko, poštenih i ozbiljnih ljudi, sad bude osumnjičeno, i da nastradaju zbog jednoga koji ne valja. Treba nešto uraditi.

- Žiga je njihov ideolog - ubaci Čabrajec ozbiljno.

- Treba još razmisliti - nastavi Žiga. - Ali, ako ga treba hvatati, mi smo tu.

- Tko, amateri?

- Pa, da. Mi znamo te stvari. Već ćemo mi njega nanjušiti. Razumijete? Mi smo jedna snaga!

Premda je vinograd bio malen, branje i nije išlo tako brzo kako su se dvojica laika bila nadala. Ponajprije, na svakom trsu bilo je više grozdova nego što se u prvi mah činilo, pa su kroz redove napredovali sporije. Pa onda, i ti su redovi bili gusti, a svaki je trs trebalo dobro obraditi, sve obrati i ništa ne ostaviti, paziti da se ne zareže loza kad se reže grozd, zatim je valjalo sve to lijepo složiti u košaru. Košara bi se, uostalom, brzo napunila, pa je trebalo ići do bačve i prazniti je, pa se opet vraćati tamo gdje su stali. Brzo su ih opet zaboljela leđa, bilo im je vruće, a grožđe im je dojadilo: bilo je suviše slatko, pa ga nije trebalo jesti previše, da ne dođe do tradicionalnih berbaških probavnih problema.

- Čuj - rekao je Lovro otpuhujući - lijep si godišnji odmor ti meni priredio, svaka ti čast!

- Šuti i radi - odbrusi mu Berak.

Atmosfera nije bila onakva kakva je obično u berbama: nije bilo potcikivanja, dobacivanja, masnih šala i hvatanja prignutih beračica za stražnjicu (možda je upravo to Lovri nedostajalo), bila je to prava obiteljska berba, tu su bila djeca, radilo se ozbiljno i s mišlju na korist koju će svi od toga imati. Okolo, po brežuljcima, vidjelo se da i drugi beru, tamo je bilo i vriske i svega, pa je Lovro često onamo pogledao.

Nakon pauze, dok su opet brali, onaj starac (komu su pokreti bili spori, ali je ipak najbrže odmicao) latio se pripremanja jela. Naložio je vatru između dvije sječimice postavljene opeke i na nju stavio rajnglu u kojoj je bilo svinjske masti. Nasjeckao je unutra luka, rajčice, paprike, krumpira, dodao suhog mesa i šunke, malo slanine, a onda je sve to miješao držeći kuhaču rukom na kojoj su tri prsta bila zgrčena. Među prste dobro mu je pristajala bilo kuhača, bilo berbaški nož. Bio je to nekakav paprikaš koji se spravlja samo za berbu.

Jeli su pod orahom koji je služio kao međa. Žene su na travu prostrle stolnjake, svatko je svoj tanjur držao u krilu. Bilo je sklopivih stolica, prijenosnih frižidera i takvih gluposti, ali na to nitko nije obraćao pažnju. Djeca su jela kao zmajevi. Nebo je bilo plavo kao usred ljeta.

Baš kad su završavali ručak, začuo se motor automobila, a onda dječji glasovi. Neka su djeca tutnjala kroz susjedni vinograd. Čabrajčeva djeca pođoše im u susret. Stigao je Ferdo sa svojom obitelji. Išao je posljednji, a na licu je imao izraz vojskovođe. On je namjeravao brati sutradan.

Ali, pokazalo se da izraz na njegovu licu ne potječe od zemljoposjedničke zabrinutosti. Imao im je nešto važno reći i samo je vrebao priliku. Čabrajec je to odmak shvatio, pa su se njih četvorica odmah povukli u klijet, tobože da natoče vina, a zapravo da porazgovaraju.

- Jeste li čuli novost? - upitao ih je Ferdo čim su se našli u polutmini i kiselkastom mirisu klijeti.

- Kakvu novost?

- Pa zar ne slušate radio? - otezao je on s viješću. - Znae da Radio-Kalmanvar za vrijeme Berbenih svečanosti emitira po cijeli

dan.

- Znamo, hvala na pitanju - reče Čabrajec.

- Čekaj, pa sad su baš vijesti - reče Ferdo. Vidim, imate tu tranzistor. Evo, slušajte!

Doista, tranzistor je stajao tu, na polici, nitko cijeli dan nije na njega obraćao pažnju. Bio je crn i prilično malen, a s obje strane na polici stajala je po jedna glavica crnoga luka. Čabrajec ga upali.

Vijesti su upravo završavale. Govorilo se o toku berbenih svečanosti i o dobroj vremenskoj prognozi za iduće dane, sve vrlo optimistički. Onda spikerica reče:

"Jedna obavijest. Odlukom štaba ONO i CZ općine Kalmanvar, od danas do daljnjega zabranjuje se rad privatnim radio-stanicama na području naše općine. Ova je odluka privremena, a o prestanku zabrane pravodobno ćemo izvijestiti sve zainteresirane."

DESET

Raspoloženje je u gradu i dalje bilo svečano, ali se osjećala i zabrinutost, zbog neugodnih zbivanja u eteru. Osjećala se užurbanost oko organizacije Berbenih svečanosti, ali i užurbanost neke druge vrste. U općini se neprestano sastančilo, Vodopija bi povremeno projurio preko trga, oznojen i neispravan, a kružilo je i poprilično milicijskih automobila a da se nije pravo znalo koja je tome svrha.

Kad se Berak probudio, Lovre više nije bilo u sobi. Lovro je povremeno patio od nesanice (osobito kad bi neko vrijeme bio bez žena), tada je lutao naokolo i liječio nesanicu alkoholom. Tako su mu se i sad, kad su se u deset sati našli na terasi glavne kavane, oči krijesile kao da je već ulio u sebe stanovit broj čašica oštrog pića. Naručio je pivo, ali mu se raspoloženje nije nimalo popravilo. Bio je mračan, jedak i zlurad kao malokad.

- Vidiš ti ovo - pokazao je na jedan od milicijskih automobila što su upravo prolazili. - Vidiš kako su se uzvrpoljili? Znaš zašto je to?

- Valjda zbog svečanosti - oprezno će Berak. - Možda dolazi kakva budža?

- Ma kakvi! - superiorno odmahnu Lovro glavom. - Bio sam malo po birtijama, jutros, pa sam se raspitao. Nikakva budža ne dolazi. To ti je stalno isto, stari, stalno isto.

- Amateri?

- Amateri, nego šta. Što si ti mislio, da su se šalili, jučer, kad su odredili zabranu emitiranja? A, ne. Računaju ljudi sasvim ispravno: ako je taj manijak pokazao malo prljavog veša, onda je vrlo vjerojatno da će ga pokazati još. A prljavoga veša, kao što i sam možeš naslutiti, ima ovdje koliko ti duša želi. Drugovi ne bi bili skloni da se to javno pere.

Berak se osvrne i baci pogled na žutu zgradu općine. Zrake sunca na nju su sad padale nekako kosije: kao da je svaki dan stavljao zemlju u sve manji kut u odnosu na sunce, i kao da se to može golim okom pratiti. Žuta jabuka općine uskoro će, kad dođu oblaci, izgledati sasvim trula.

- I što onda znači ta milicija, po tebi? - upita Berak.

- Znači to - reče Lovro sa zluradim osmijehom - da obilaze amatere i upozoravaju ih neka se prestanu baviti svojim igračkama, ako

slučajno nisu čuli obavijest, ili se prave da nisu.

- Obilaze? - uzvi Berak obrvama. - Po kojem kriteriju?

- Kako po kojem? - nakostriješi Lovro svoje brčine kao Groucho Marx. - Zar tu trebaju kakvi kriteriji? Ako smo ti i ja na tranzistoru svake večeri slušali emisije, onda budi siguran da su oni prislonili uho na aparat i da su ih sve popisali. Mislim, ne baš milicija nego oni kojih se tiče taj prljavi veš.

- Dobro - kimnu Berak. - I sve obilaze?

- Sve koji emitiraju - kimnu Lovro. - Oni ih poznaju sve redom, možeš biti u to siguran. Po glasu, po vremenu emitiranja, po sadržaju emisije, po izboru muzike, po kvaliteti tona. Ovo je malo mjesto.

A što ako amateri odbiju da prestanu emitirati?

- Postoje načini - kesio se Lovro zadovoljno. - Postoje, i ti bi to također mogao znati. Stanica je, doduše, privatna, ali samo do određene granice, je li tako. Dalje, svatko ti može soliti pamet u vezi s njom. Tvoja je, ali je i državna, kužiš. Ako nisi znao, za to je potrebna neka diploma, pa dozvola za emitiranje, pa šta ti je znam. Oni, doduše, toleriraju i sasvim divlje stanice, ali isto tako mogu i da ne toleriraju. Sankcije su zakonske, je li.

- Da - reče Berak. - Shvaćam.

- Šipak ti shvaćaš - reče Lovro učiteljski, a onda nastavi: - Pa se ja onda pitam: što mi još ovdje radimo? Nema više emitiranja, nema više amatera, što smo snimili, snimili smo, i što sad? što još čekamo? Možemo samo najebati.

- Kako misliš najebati? - pravio se Berak naivan.

- Pa tako, fino, draga časna sestro, ako ne razumijete, ja ću vam objasniti. Oni imaju popis svih stanica do posljednje, u to budi siguran. Znaju i da Brodarićev ujak ima stanicu. I sjetit će ga se, moraju se sjetiti. A kad se sjete njega, sjetit će se Brodarića i svih gluposti koje je naš Tomica izvodio. A kad se sjete njega, sjetit će se i nas. A kad se sjete nas...

- Hajde, hajde - prekide ga Berak, mireći više sebe nego Lovru. - Nije to tako strašno. Zar tebe ne zanima da vidiš kako će se sve to završiti?

- Hvala na pitanju, ne zanima - naroguši se Lovro.

- Osim toga, zar ne misliš da smo se nas dvojica pomalo već i slizali s tim malim, pa da smo donekle i odgovorni za njega?

- Odgovorni? - izvali Lovro na njega najstrašniji hajdučki pogled koji je imao u pričuvi.

Neodlučno su sjedili na terasi gledajući svaki na svoju stranu. Lovro je povremeno nagingjao iz čaše, gledao vrevu na malome trgu, povremeno podizao naočare za sunce na čelo kad bi naišla kakva naočita djevojka. Trebalo je da odu do Radio-Kalmanvara, da potraže Brodarića i raspitaju se za njegove namjere, da onjuše atmosferu. Ali, sad je to bilo prilično škakljivo, kad su stvari krenule kako su krenule. Osim toga, nisu znali što je Brodarić učinio prethodne večeri, je li emitirao, a ako je emitirao, što je emitirao. Zadržali su se s Čabrajcem i njegovom obitelji do kasno, malo su se i podnapili i više nisu imali volje da se hvataju tranzistora. Dapače, Lovro je to, preuzevši ulogu neke vrste stoloravnatelja, najstrože zabranio. Tako su sad sjedili na suncu i žmirkali, sve dok njihovu stolu nije prišao sekretar komiteta Janković. Opet je bio u vjetrovcu, izgledao je kao kakav bezazleni provincijski šminker.

- Mogu li sjesti? - upitao je.

- Samo izvolite - reče Berak. Lovro je okrenuo glavu na drugu stranu, kao da ga je strašno zainteresiralo nešto što se zbiva na drugoj strani trga.

- Ja sam zapravo došao napola privatno da vas nešto zamolim - reče Janković kad je sjeo. - Opazio sam vas s prozora svoje kancelarije - doda iskreno - pa sam požurio dolje.

- Samo vi nas zamolite - potapša ga Lovro iznenada po podlaktici, dobrohotno, kao da je sekretar siromašni rođak sa sela. - Volim kad me se nešto moli.

Table of Contents

[JEDAN](#)

[DVA](#)

[TRI](#)

[ČETIRI](#)

[PET](#)

[ŠEST](#)

[SEDAM](#)

[OSAM](#)

[DEVET](#)

[DESET](#)